

GRAEME DONALD

TARİHİN GİZEMİ

Geçmişteki Efsanelerin Ardındaki Hakikatler

Çeviri: S. Emre Bekman

TARİHİN GİZEMİ

Geçmişteki Efsanelerin Ardındaki Hakikatler

GRAEME DONALD

Fake History: From Mozart's Murder to Cleopatra's Asp
Tarihin Gizemi: Geçmişteki Efsanelerin Ardındaki Hakikatler
Graeme Donald

© Orenda Kitap
© 2018, 2021, Michael O'Mara Books Limited
© 2024, Bu kitabın Türkçe yayın hakları Orenda Kitap'a aittir.

Yayın Yönetmeni: *Mustafa Karagüllüoğlu*
Çeviri: *S. Emre Bekman*
Editör: *Beyza Nur Yolcu*
Kapak Tasarım: *Füsun Elmasoğlu*
Sayfa Tasarım: *Deniz Tugay*

Sertifika No: *49829*
ISBN: *978-625-94234-7-0*
Yayın No: *62*
Tarih: *06*

Birinci Baskı: *Şubat 2024*

Baskı-Cilt
Vizyon Basımevi Kağıtçılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü OSB Orkide Caddesi No:1/Z Beylikdüzü/İstanbul
Sertifika No: 52098

ORENDA KİTAP
Çatalçeşme Sok. No: 52/1 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.orendakitap.com / bilgi@orendakitap.com
orendakitap

TARİHİN GİZEMİ

Geçmişteki Efsanelerin Ardındaki Hakikatler

GRAEME DONALD

İngilizceden Çeviren
S. Emre Bekman

Orenda

Emre Bekman

1985 yılında doğdu. Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi/Elektrik Elektronik Mühendisliği bölümünden 2008 yılında mezun oldu. Halen bir kamu kurumunda çalışan Bekman'ın özellikle TV-Sinema sektöründe yaptığı çok sayıda tercümesi bulunmaktadır. Yayımlanmış kitap tercümeleri: *Türklerin Balkan Hezimeti* (2017), *Eğitim Üzerine* (2018), *Matematiğin Hikayesi* (2019), *X: A Novel* (2019), *Immanuel Kant'ın Son Günleri* (2020), *Neden Felsefe* (2020), *Elementler Sayesinde Yaşıyoruz* (2021), *50 Bilim İnsanıyla Psikolojinin Kısa Tarihi* (2021), *50 Ekonomistle Ekonominin Kısa Tarihi* (2021), *50 Filozofla Felsefenin Kısa Tarihi* (2021), *Etkili Öğrenme Yöntemleri* (2021), *Psikoloji 101* (2022), *Süper Öğrenci* (2022) ve *Matematik Tarihine Yolculuk* (2022).

İÇİNDEKİLER

Giriş.....9

1. Duman ve Aynalar

Jeanne D'arc: Bir Fransız Hülyası.....13
Elizabeth Báthory: Gerçek Kontes Drakula.....21
Doktor James Barry: Mecburi Kılık Değiştirme.....27
Hayaletler ve Yüz Boyası: Batıdaki Siyahlı Ninja Efsanesi 33
Papa Ioanna: Balıkçı Tahtındaki Kadın 39
Tokyo Gülü: Hiç Var Olmayan Kadın.....47
Robin Hood: Gerçek mi, Masal mı?.....55

2. Keşif Seferleri

Mucizeler Kitabı: Marco Polo'nun Çin Sırları.....63
Amerika: İlk Kim Gitti? 69
Bütünüyle Tezgâh: Avusturalya'yı Aslında Kim Keşfetti?.....77
İnsan ve Destan: Bligh'ın Bounty İsyanı.....81
Hayalet Gemi: Sır Dolu Bir Şekilde Terk Edilen Mary Celeste.....87
Bacaksız Yürümek: Paskalya Adasının Yekpare Taşları.....95

3. En Menfur Cinayet

Mısır'ın Son Kraliçesinin Ölümü 103
Frengi mi, Salieri mi? Mozart'ın Katili.....109
Çok Fazla Şey Bilen Köylü: Rasputin'in Ölümü.....115
Bodrumdaki Ceset: Dr. Crippen'ın Hatalı Yargılanışı 121
Kaderlerine Terk Edildiler: Romanovlar ve Devrim.....127
Dreyfus Vakası: Tour de France'ın Kökeni 133

4. Din ve Gelenek Bilmeceleri

Büyük Piramitlerin Gizemi: Kim, Neden ve Nasıl Yaptı?.....141
İspanyol Engizisyonu: Kara Efsane 149
Kıyameti Koparmak: Stonehenge'in Tecessümü 155

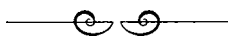
5. Çelişki ve Felaket

Kalküta'nın Kara Deliği: Bir Açgözlülük Yalanı 165
İspanyol İstilaları: İnkalar ve İrlandalılar 171
Hafif Suvari Tugayı: Aileler Arası Büyük Husumet 177
Büyük Şikago Yangınını Ne Başlattı: İnek mi, Kuyruklu Yıldız mı?.. 183
Vekaleten İntihar: General Gordon'ın Ölümü.....189
Guernica Bombardımanı: Ölen Askeri Kurtarmak 195

Teşekkür 203
Kaynakça 205

Rhona için… O nedenini bilir.

Giriş

Voltaire bir keresinde tarihçileri ölmüşlerle dalga geçen, namertleri öven ama tarih kitaplarının basımına maddi destek sağlayamayan kıymetli insanları yeren dedikoducular olarak yaftalamıştır.

Aslında bir noktaya kadar doğru da söylemiştir. Günümüzde hâlâ tutarsız bilgiler ve ön yargılı fikirlerden oluşan, okuyucuyu yoğun bir sisin ortasında yolunu bulmaya çalışırken tek başına bırakan tarihî kayıtlar bulunmaktadır. Maksat tarihi şahsiyetlerin itibarını yeniden değerlendirmek olunca, kimi girişimler bu şahsiyetlerin asaletlerini önemsemezken, daha öncesinde kaleme alınmış kimi girişimler söz konusu itibarın hakkını daha çok vermiştir.

Tarihin ön yargıyla bezenmiş şekilde yeniden yazılması, neredeyse suç unsuru içeren "Hafif Suvari Alayının Hucumu" vakasını, ortalama bir İngiliz askerinin zevahiri kurtarmak adına sergilediği mutlak bir kahramanlık hikâyesi olarak sunulmasını ve nam kazanmak isteyen genç bir adli tıp uzmanı yüzünden ipe götürülen sözüm ona canavar Dr. Crappen'ı da içermektedir. Ya da iddia edildiğinin aksine korkutucu olmaktan çok uzak olan Kont Dracula'ya ünvanını veren Elizabeth Báthory'nin gerçek hikâyesini. Zira burada asıl mağdur, Báthory'nin devasa servetinin kurbanı olan Drakula'ydı.

Bu kitabı yazarken en büyük ve gizli tehlike olan ön yargılı kaynaklardan, yazarı ne kadar kalburüstü olursa olsun, itinayla uzak duruldu. Tüm bilgi ve tarihler hem yanlı hem de karşıt kaynaklardan kontrol edildi. Olur da siz okuyucularım herhangi bir hata tespit ederseniz düzeltmekten memnuniyet duyacağımı da belirtmek isterim.

Greame Donald

1
Duman ve Aynalar

JEANNE D'ARC: BİR FRANSIZ HÜLYASI

Hakkında yazılmış birçok eser, kendisini 15. yüzyılın kahramanı olarak resmeder. Bu kaynaklara göre, esir düşüp cadı olduğu gerekçesiyle Rouen pazarında yakılana dek Fransız ordusuna liderlik edip İngiliz ordusuna ve onların Burgonyalı müttefiklerine karşı sayısız zaferler kazanmış bir şahsiyettir. Fakat işin özü, o bir Fransız değildir, hiçbir orduya komutanlık yapmamış, hiçbir savaşta yer almamış ve cadılıkla suçlanarak infaz edilmemiştir. Peki bu kadar çok yanlışla böylesi bir ikonik kişilik nasıl türetilmiş olabilir?

Kendisi 1412'de bağımsız bir dukalık olan ve Fransa'nın boyunduruğuna ancak 1766'da geçmiş Lorraine'deki Domrémy'de doğmuştur. Babası Jacques Darce'tır ve bunlar Darx, Darc ve hatta Tarce'ye başkalaşsa da hiç d'Arc olmamıştır çünkü 15. asır Fransa'sında kesme işareti kullanılmıyordu ve bunlar yetmiyormuş gibi adını almış olduğu Arc diye bir yer de yoktu. Annesi Isabelle de Vouthon ve babası, Romée soy ismini taşımaya hak kazanmışlarsa da hangisinin Roma'ya yaptığı hac yolculuğu sonucunda bu ayrıcalığa kavuşmuş olduğu belirsizdir.

Aile, kızlarına Jeanne ya da Joan değil Jehannette ismini koydu ve Jeanne d'Arc ya da Arklı Joan lakabı ilk kez, 19. yüzyılda onun yaşantısını anlattığı iddia edilen *La Pucelle* adlı eserde Darc'ın yanlış aktarımı sonucu ortaya çıktı. *Romée'ler* basit köylüler değillerdi; Jacques harikulade başarılı bir çiftçi, "Fransa'ya giderse

kızımı kendi ellerimle boğarım" diyebilecek kadar cüretkâr, cemiyet içerisinde önde gelen bir vatandaştı. Bu yaklaşımdan bile, Domrémy halkının kendilerini kesinlikle Fransız gibi görmedikleri çıkarımı yapılabilir.

Jehannette'e dair anlatılanların çoğunun kaynağı Notre Dame'da 19. asırda keşfedilen günlüklerden elde edilen bilgilerdir. Fakat bu belgelerin hakiki olduğuna birçok kişi şüpheyle yaklaşmıştır. Kimilerine göre Fransa'nın en saygın tarihçilerinden olan Roger Caratini bu konuda şöyle söylemiştir:

> *Korkarım ki biz Fransızlara Arklı Joan'a dair okulda öğretilen şeylerin ekserisi doğru değil. Kendisinin 19. asırda çaresizce bir kahramana muhtaç Fransa'nın "yarattığı" bir figür olduğu belli. Halk kahraman istemiş, devrim destanları çok fazla kanla yazılmış ve Fransa da kendi koruyucu azizini kendi yaratmıştı. Fakat ne yazık ki işin aslı çok başka... Arklı Joan 100 yıl savaşında ya hiç rol oynamadı ya da kendine has küçücük bir role sahipti. O hiçbir zaman Orléans'ın kurtarıcısı olmadı, zira Orléans hiçbir zaman kuşatılmadı. Ve İngilizlerin onun ölümüyle hiçbir alakası yoktu. Korkarım ki onu yargılayan Paris Üniversitesi ve Engizisyondu... Anlayacağınız kendi kahramanımızı kendimiz öldürdük. İngilizlerle sorunlarımız olabilir fakat Joan konusunda olmamalı.*

Caratini, Joan'ın bir 19. yüzyıl icadı olduğunu hatta "bir okçuyla aynı gündeliği alarak orduda sancak taşıyan bir sürü genç kızdan biri" olduğunu düşünen tek kişi değildi elbette. O dönemin Fransa'sı büyük karışıklık içindeydi. Burgonyalı müttefiklerinden destek alan İngilizler ülkenin büyük bölümünde kontrolü ele geçirmiş. Fransız saltanat makamı, güvenlik amacıyla Loire'deki Chinon bölgesine kadar çekilmişti. Efsaneyi bu haliyle kabul edersek, adını bile zar zor yazan 16 yaşındaki eğitimsiz bir

kızın Chinon'a kadar gelip kendisini sınamak için saray tebaasının arkasına saklanan Dauphin'i yolunu bile kaybetmeden bularak ona duyduğu "seslerden" bahsettiğine ve birkaç kehanettte bulunarak komutan olduğuna da inanmak zorunda kalırız. Diyelim Dauphin ona bir randevu verecek kadar kafadan kontak dahi olsa, kendisine verilen savaştan yüreği nasır tutmuş askerlerin savaş taktiği ya da silahlardan hiç anlamayan birinin emirlerine uysalca uyacağına inanmak akılla bağdaşır mı?

GAİPTEN SESLER

Napolyon kendisini bir kült olarak "diriltmeye" karar verene kadar Fransa'da dahi "Joan" figürüne karşı pek bir ilgi uyanmamıştı. Diyelim ki gerçekten kendi ast rütbeli asker grubunu komuta ederek 100 Yıl Savaşı'nda muhtemel zaferler kazandı. Böyle bir olayın göz alıcı delilleri olmaz mıydı? Bize ulaşan tek bilgi gaipten bazı sesler duyup "bir şeyler gören" genç bir kadın figürü. Söylenene göre duyduğu sesler Azize Marina ve Azize Katerina'dan gelmiş. O dönemde bu iki figür herkesçe kabul görmüş olsa da en hararetli azize savunucuları bile bu ikisinin hiç var olmadığını kabul eder. Bu durumda elimizde hiç var olmayan iki azizeden duyduğu seslerle icraata geçmiş kurgusal bir kadın kahraman kalıyor. Fakat bunların hiçbiri onun 1920'de azizeler listesine eklenmesine engel olmamış.

Genç kız gerçekten bir efsane olsaydı, hayatı üzerine Sorbonne'daki Teoloji Fakültesi başkanı Edmond Richer tarafından yapılan ilk biyografik çalışma 17. yüzyıla kadar beklemezdi. Kaldı ki bu çalışmasının taslakları 1911'e dek arşivlerde yayımlanmadan beklemiştir. Richer'dan sonra bu konuya ilk el atan kişi 1753 yılında Nicolas Lenglet Du Fresnoy olmuş, ardından, sonraki

asırda onu Jules Quicherat izlemiştir ki onun hummalı bir çalışma sonucunda ortaya koyduğu 5 ciltlik eser, hayatına, yargılanmasına ve ölümüne dair en kapsamlı ve eksiksiz eser olarak kabul edilmiştir. İyi ama bu üç çalışma hangi temele dayanıyor? Biri 17, biri 18 ve sonuncusu 19. asırda kaleme alınan bu eserler birbirlerinin gediklerini kapatmıyor ve 15. yüzyılla dönemleri arasında herhangi bir köprü kurmuyorlar.

Yargılanma efsanesine dair birden fazla yanlış bilgi söz konusu çünkü ona çok daha şeytani nitelikte olan İspanyol Engizisyonunun öncüsü olan Fransız Engizisyonu tarafından isnat edilmiş bir cadılık suçlaması bulunmuyor. Daha önce bahsettiğimiz Notr Dame belgelerinde yazdığına göre genç kızın tek temsilcisi İngiliz birliğinden gelen tehditlere kulak asmayarak yargılama sürecinin meşruluğuna ve anlamsızlığına itiraz eden Jean LeMaître idi. Küçük Hanım duyduğu seslerin ilahi kaynaktan olması ve Tesniye Kitabı 22:5'teki emre karşı gelerek erkek gibi giyinmesi

gerekçesiyle yargılanıyordu. Bunlara ilaveten zırh giymek ve bir ordunun başındaymış gibi davranmakla suçlanıyordu fakat 14 ve 15. yüzyılda bir kadının ordunun başına geçebildiğini düşününce bu suç isnadı da pek gerçekçi görünmüyordu.

Örneğin Jeanne de Montfort (1374) 300 sıralı şövalye birliğinin başında, üstünde zırhıyla Hennebont savunmasının taktiğini yapmış ve Brest'e kadar yara yara ilerlemiştir. Ya da 1346'da İngiliz Kralı III. Edward'ın karısı Hainault'lu Philippa kocasının yokluğunda 12 bin İskoç istilacıya karşı ülkesini savunmuştur. Bunun yanı sıra 14. asırda Bretonya'nın Dişi Aslanı Jeanne de Belleville ömrünü Kanal'daki İngiliz gemilerine saldırmak ve Fransa'nın kuzeyindeki ordusuna komutanlık etmekle geçirmiştir. Ayrıca 1383'te Papa VIII. Bonifacius, zırhlarını üstlerine geçirip Haçlı Ordularında savaşan kadınlardan memnuniyet ve takdirle bahsetmiştir. Danimarkalı Margaret, Jeanne de Penthièvre, Bavyeralı Jacqueline, Lorraine'li Isabella ve Jeanne de Châtillon da zırhlarını geçirip ordularını yönetmiş kadınlar arasındadır. Sırttan bıçaklamayı seven ve Küçük Hanım'ın ölümünü coşkuyla karşılayan İngiliz destekçisi Burgonyalılar bile kadınlardan oluşan topçu birliklere sahipti. Fransa da savaşçı genç kızdan geçilmiyordu, ki bunlar bile Papa'da bir rahatsızlık uyandırmadıysa bir Rouen rahibi neden münferit bir vakaya bu kadar büyük öfkeyle yaklaşsın?

Onu, kendisini yargılayanlarla aşık atabilecek derecede müthiş belagat sahibi, mürekkep yalamış ve teoloji üzerine onun yakılmasını isteyenleri bile hasetten çatlatacak bilgiye sahip biri gibi gösteren sözde mahkeme tutanakları şüpheleri daha da artırır nitelikte. Sözde yargılanma sürecinde Joan 19 yaşındaydı ve okuma yazma bilmiyordu. Dolayısıyla bu seviyede bilgiye haiz olması pek akla uygun değil. Ayrıca, yargılanma süreci ve infaz gerçekleştiyse, anlatılanlara göre ölümüne kadar böylesi bir direnç göstermiş olamaz. 24 Mayıs 1431 sabahında infazının gerçekleşmesi için dehşet bir sona doğru götürülürken ömür boyu hapis için her

şeyden vazgeçmeye karar vermiş; duyduğu seslerin "ilahi" olmadığını kabul etmiş ve bir daha asla erkek kılığında dolaşmayacağına yemin etmiştir. Bu inkârı kabul edilmiş olsa da papazlar 29 Mayıs'ta hapishanede ona beklenmedik bir ziyarette bulunarak onu yine erkek kıyafetiyle basmış ve bu sapkının hemen ertesi gün kazığa bağlanarak yakılmasına hükmetmiştir. Rouen'deki Eski Pazar alanında, 30 Mayıs 1431 sabahında da sözüm ona yakılmıştır.

Suyu bulandıran başka bir mesele de bu küçük hanımın Rouen'de yanmadığı üzerine iddialardır. Bu iddiaların kaynağı, şehir arşivinde bulunan ve şehir yöneticilerinin "adı geçen şehrin kuşatmasındaki hizmetlerinden ötürü" ona 1 Ağustos 1439'da 210 livre verildiğini söyleyen belgelerdir. Bu doğruluğu bir hayli şüpheli belgeler ilk kez 18. yüzyıl sonunda Fransız politikacı François Daniel Polluche tarafından ifşa edildi ve bu ifşa sonraki yüzyılda Belçikalı antikacı Joseph Octave Delepierre tarafından destek gördü. 1898 yılında, *Brewer's Dictionary of Phrase and Fable (Brewer Deyim ve Masal Sözlüğü)* yazarı Dr. E. Cobham Brewer şunları söylemiştir:

> *M. Octave Delepierre, Doute Historique adlı bir kitapçık yayımlayarak Arklı Joan'nın büyücülük suçlamasıyla Rouen'de yakıldığı inancını reddetti. 17. asırda Rahip Vignier tarafından keşfedilen ve kendisinin Metz arşivlerinden edindiği bir belgeden alıntı yaparak Joan'ın Sieur des Armoise'ın karısı olarak Metz'de yaşadığını ve burada çocuk sahibi olarak kendi ailesini kurduğunu ispatladı. Vignier sonrasında aile belgelerinin bulunduğu bir sandıkta şövalye Robert des Armoise ile Orleans'lı genç kız Jeanne D'Arcy'nin arasındaki evlilik akdinin belgesini buldu. 1740'ta Maison de Ville d'Orléans arşivinde, 1435 ve 36 yıllarında Joan'dan kardeşi John'a gönderilmiş ulaklara ödenen ücretlerin belgelerine ulaşıldı. Bunların arasında şehir meclisinin genç kıza, kuşatmadaki (1439)*

hizmetlerinden dolayı verdiği bir belge de bulundu. M. Delepierre de aynı hususları teyit etmek amacıyla bazı başka belgeler ortaya koyarak onun şehitliğinin İngilizleri lekelemek için uydurulduğunu gösterdi.

Joan'ın 1431'den sonra da hayatta olduğunu gösteren başka kaynaklar da var. Hem Maison de Ville, Orléans'ın eski kayıtları hem de *The Chronicle of the Dean of St Thibault-de-Metz (St. Thibault-de-Metz Başrahibinin Günlükleri)* eseri Rouen sonrası Joan olduğuna işaret etmektedir. Polluche, *Problème Historique sur la Pucelle d'Orléans* (1749) adlı yazısında, Delepierre'in 15 Eylül 1855'te ilk bulgularını yayımladığı Athenaeum eserinin kısmen de olsa temellerini atmıştır. Sözün özü, Jeanne d'Arc'ın adından tutun nereli olduğuna, kahramanlıklarına, yargı sürecine ve ölümüne dair her yer kocaman soru işaretleriyle doludur.

ELIZABETH BÁTHORY: GERÇEK KONTES DRAKULA

Herhalde tarihte hiçbir kadının Elizabeth Báthory kadar haksızca kötülenmediğini söylesek çok da yanlış olmaz. Günümüzde daha çok Kontes Drakula olarak bilinen bu kadının göz alıcı güzelliğini baki kılmak için bakirelerin kanıyla yıkandığına ve istediği zaman vampir ya da kurt kadın olduğuna inanılıyordu. Güya 1600 ila 1610 arasında Macarlar, bu kadının kalesinin etrafındaki 17 köyde yaşayan 650'den fazla bakireyi öldürmüştür. Gelgelelim Macar taşrasının 17. yüzyıldaki nüfus bilgilerine bakıldığında, onun kontrolü altındaki derebeylik bölgesinde bulunan 17 köyün toplam nüfusunun 400'den az olduğu görülecektir. Günümüz Romanya'sındaki Eflak'ın geçmişteki hükümdarı Vlad Drakula'nın hâlihazırdaki şöhretini de düşünürsek bu tip hikâyeler şehvet içeren fantezilerden öteye gitmemektedir.

650 bakirenin, bu alışılmadık banyoya sıvı tedarik etmek amacıyla alıkonmasından ilk kez 1729 yılında, yani Báthory'nin ölümünden bir asır sonra bahsedilmesi işin ilginç yanıdır. Bu genç kızlara yamyamlık, vampirlik ve sado-cinsel işkence uygulandığı iddialarını uyduran da aynı kaynaktır. Hâlbuki 17. asırdaki Macar hanelerinde en ufak bir haddi aşmada acımasızca dayak yiyen birçok hizmetlinin kaderlerine mahkûm şekilde mutsuzca yaşadığı bilinen bir gerçekken, elbette ki Báthory de bu geleneği uygulamaktan geri kalmayacaktı. Fakat kendisinin çöküşü, refahı üzerinden gerçekleşti ve görünüşe göre hırs ve siyasi manevralarının

kurbanı olmuştu. Fakat onu kim ve neden ayak altından çekmeyi istemişti?

Günümüz Macaristan sınırlarının en batısında kalan Nyírbátor'da büyük bir servet ve ayrıcalığın içine doğan Báthory 10 yaşına geldiğinde 16 yaşındaki Ferenc Nádasdy ile nişanlandı. Krallıktaki en güçlü iki aile arasında bir ittifak kurmak amacıyla gerçekleştirilen bu siyasi evlilik aşk üzerine kurulmadığı ve Ferenc genelde savaşlara katılmakla meşgul olduğundan Elizabeth sadece eğitimine odaklanmıştı. Kocası 1604'te 48 yaşındayken öldüğünde Báthory sadece Latince ve Yunanca gibi birkaç dili akıcı konuşmakla kalmayıp erkek egemen bir toplumda "yerini bilmekle" zerre ilgilenmeyen bağımsız ve gözü kara bir kadın olup çıkmıştı. Bu öyle bir dönemdi ki Macar asilzadelerinin çok azı kendi adını bile zor yazarken Báthory kendini bu yönüyle göstermekten hiç imtina etmiyordu. Báthory–Nádasdy servetini kendi kontrolüne geçirmiş bir kişi olarak etrafını paragözler sarmış ve

gıybet çarkları son hızla dönmeye başlamıştı. Tüm kıdemli ulak ve danışmanları kadındı, dolayısıyla da kendisine ait şeytani bir cadılar meclisini yönettiği dedikodularının ayyuka çıkması çok uzun sürmedi. Báthory'ye haddini bildirmek için bir şeyler yapılmalıydı.

Kurulan tuzaktaki ana aktörler Macaristan Kralı II. Mathias ve onun veziri ve aynı zamanda Báthory'nin kuzeni György Thurzó idi. Thurzó ona ödeyebileceğinden çok daha fazlasını borçluyken belki de hatalı bir bicimde Bathory, batmış olan Matthias'ı sürekli olarak kendisine olan borçlarını ödemesi konusunda sıkıştırıyordu. Kral borç defterini ona aşağılar şekilde evlilik teklif ederek sildirmeye yeltendiyse de Báthory buna gülüp geçmekle yetinmişti. Bunun üzerine Matthias, Thurzó'ya Báthory'yi alaşağı etme emri vermiş fakat kadının Macaristan'da ve o dönem amcası Kral Stephen Báthory tarafından yönetilen komşu Polonya'da çok güçlü müttefikleri olduğu için dikkatlice yapmasını tembihlemişti. Bu tuzak sonunda Thurzó 29 Aralık 1609 ya da 1601'da (farklı bilgiler söz konusu) Báthory'yi tutukladı. Gerekçe ise zavallı bir genç kıza işkence yaparken suçüstü yakalanmasıydı. Üstelik yan tarafta başka bir genç kız ölü olarak yatıyordu. Thurzó herkese böyle söylemişti fakat hiçbir suç notu düşülmeyen yakalama emri o tutuklandıktan sonra oluşturuldu ve kimse işkence görürken yakalanan kızı sorgulama ya da ölen kızın cesedini görme fırsatı bulamadı. Anlaşılan o ki Thurzó olaya epeyce bir dramatiklik katmıştı.

Ev hapsinde tutulduğu sırada Thurzó, kadının en yakın ve güvenilir 4 kurmayı Ilona-Jó, Dóra, Kata ve János Ficzkó'yu da yakalatıp sözde suçlamaların hepsini üstlenmeleri için onlara işkence etti. Muhtelif uzuvlarından olmuş ve Thurzó'nun şömine ateşinden nasibini almış bu 4 kadın Báthory'nin kalesinde gerçekten de karanlık büyüler icra eden ve sunağında bakire kızları düzenli olarak öldürüp şeytana kurban veren bir cadı olduğunu beyan etmek zorunda kalmıştı. En yakın arkadaşlarından biri olan dava

hakimiyle birlikte Thurzó jüriyi de kendi yakınları ve ona gebe kişilerle doldurmuştu. Fakat 2 Ocak 1611'deki duruşmada bu pis düzeni o kadar eline yüzüne bulaştırdı ki kendi dava muamelesini durdurmak zorunda bırakıldı.

7 Ocak'taki ikinci duruşmada Thurzó, Báthory'nin tüm şeytani ve cani eylemlerini kaydettiği defteri bulduğunu iddia etti. Gelgelelim el yazısının, Báthory'nin diğer belgelerdeki el yazısı ile uzaktan yakından alakası yoktu. "Delilinin" fazla kurcalanmasının önüne geçmek için Thurzó duruşmanın Latince olarak görülmesini talep etti ve bazı tanıklar sorulan sorulara sadece kafalarını ya da ellerini sallayarak cevap vermeleri için mahkeme salonuna elleri bağlı, ağızları tıkalı şekilde getirildi. Konuşmasına müsaade edilen tanıklarsa sadece oradan buradan duydukları "delilleri" anlatıyordu. Onları çürüten tarihsel sıralamalara rağmen apaçık yalanlar hâkim tarafından delil sayıldı, suçsuzluğunu gösteren hiçbir karşı delil kabul edilmedi. Báthory'nin sözde kurbanlarının ailelerinden bir kişi bile tanıklığa çağrılmadı ve süreci kayıt altına alan kâtipler gece yarılarında çalıştırılarak mahkeme tutanaklarındaki can sıkıcı tutarsızlık ve çelişkiler temizletildi. Thurzó'nun bu tiyatrosu Báthory'yi kendisini savunmaya bile yeltenmeyip bu maskaralığa ait olmamayı seçmeye itecek kadar gülünçtü.

Thurzó ve Matthias hile ve hurdayla elbette ki emellerine ulaştı. Báthory tüm iddialardan suçlu bulundu ve Thurzó'nun karısı, kadının kalesini yağmalayarak hoşuna giden tüm değerli şeyleri kendisine aldı. Matthias ve Thurzó'nun borçları da geçersiz sayılınca Báthory'nin elindeki topraklar ilgili kişilere bölündü. 4 kurmayı da yarın öbür gün çıkabilecek bir sorunun önüne geçilmesi için hemen infaz edildi. Yeterince ileri gittiğinin bilincinde olan Thurzó onu dört duvar arasına kapatıp açlıktan ölmeye terk etmedi ve bunun yerine efsaneye göre çenesini kapatıp ortalığı bulandırmaması kaydıyla Karpatlarda bulunan Čachtice'teki kalesinde kalmasına izin verdi. Kadın orada 1614'te, 54 yaşında doğal sebeplerden hayatını kaybetti.

KORKUTUCU BİR EFSANE

İsnat edilen suçlar, parasının peşine düşmüş erkeklerin uydurması olmasından bağımsız olarak efsanevi Elizabeth Báthory karakteri kitap, oyun, film ve hatta oyuncak ve video oyunu sektörüne çok ekmek yedirmiştir.

Grimm Kardeşler en karanlık öykülerinde onun şeytani yönlerine yer vermiş ve kendisi ilk vampir romanı olan Sheridan Le Fanu'nun *Carmilla* (1871) romanına ilham vermiştir. Ardından da Bram Stoker'ın Drakula'sına ilham vererek zirve yapmıştır. Báthory aynı zamanda Leopold von Sacher-Masoch'a yani mazoşizme adını veren adama da *Eternal Youth* (1874) kitabını yazmasında ilham kaynağı olmuştur.

Bilcümle, Báthory'nin korkutucu efsanesi 57 romana, 4 şiire, 12 oyuna ve sayısız TV programına esin kaynağı olmuştur. Bunun en sonuncusu *American Horror Story: Hotel* (2015) adlı yapımdır ve Báthory'den esinlenen Kontes rolünü Lady Gaga oynamıştır. Bunun yanında 47 film, 18 opera ve müzikal ve 34 heavy-metal şarkısı bu hikâyeden payını almıştır. Báthory ayrıca kendisine çok satan "Yaşayan Ölü Oyuncaklar" serisinde de yer bulmuş ve *Drakula* ile *Karındeşen Jack*'ten daha çok satmıştır.

Fakat Thurzó tarafından ne kadar korkunç suçlarla itham edilmiş olsa da bu suçlar arasında kanla banyo yapmak ve vampir ayinleri gerçekleştirmek yoktu. Yani Thurzó'nun hayal gücü bile bu kadarına yetmemişti. Bu uydurmalar, dengesiz olduğu herkesçe bilinen Cizvit László Turóczi'nin bir hayli renkli hayal dünyasının ürünü olan *Ungaria Suis cum Regibus Compendio Data* ya da *Hungary together with its Kings (Krallarıyla Macaristan'ın Kısa Tasviri) 1729* adlı kitabında yer buldu. Belli ki kan banyosu ve

şeytani büyüler fikri, kitabını sürükleyici hâle getirmeye kararlı olan Turóczi tarafından uydurulmuştu. Eğer *"Gerçekler ayakkabısını giymeden, esaslı bir yalan yolu yarılar"* atasözünün canlı bir ispatı varsa, bu odur.

DOKTOR JAMES BARRY: MECBURİ KILIK DEĞİŞTİRME

Kadın Papa kavramının herhangi bir temeli olmasa da bazı kadınlar muazzam ustalıkla kılık değiştirerek hatırı sayılır bir süre boyunca esas kimliklerini gizlemeyi başarmıştır. Buna en iyi örnekse 19. yüzyıl İngiliz Ordusunda yüksek yerlere gelmeyi başarmış bir kızdır.

Adı, doğum tarihi ve hangi aileden geldiği bugün bile bilinmese de bu kız 1789 ya da 92'de Cork'ta doğmuş ve nüfuzlu İrlandalı sanatçı James Barry tarafından liderlik edilen Londra merkezli sanatsal bir çevrede büyümüş, sonra James Barry adlı bir doktora dönüşmüştür. Bu sanatçı grubunun içerisinde genç Barry'nin teyzesi olarak tanıtılan fakat aslında annesi olduğundan şüphelenilen Mary Ann Bulkley de vardı. Onun yanında Venezuelalı devrimci General Francisco de Miranda ve 11. Buchan Kontu David Steuart Erskine de bulunuyordu. Bu çevreye dahil olanlar arasında Lord Raglan olarak bilinen Fitzroy Somerset ve kardeşi, sonradan Güney Afrika'daki Cape Kolonisinin valiliğini yapacak olan Lord Charles Somerset gibi güçlü şahıslar da yok değildi. Kısacası o sıralarda Margaret ismiyle bilinen kız, sonradan kullanacağı sağlam bağlantıların kurulduğu bir çevrede büyümüştü.

Bir noktadan sonra bu kız Margaret adını bırakıp Erskine'le birlikte kadınların eğitim hakkını destekleyen, ona eğer tıp okumak istiyorsa bir erkek kılığına girmesini şiddetle tavsiye eden, azıcık eksantrik General Miranda'nın adını kullanmaya başladı.

Bir tür dolap niteliğindeki bu fikir resmî olarak masaya konduktan ancak 50 yıl sonra kadınların okumasına ve doktor olmasına izin çıkacaktı. İngiltere'nin ilk kadın doktoru Elizabeth Garrett 1865'te bu payeyi aldı. Bu "oyun" ya şaka yollu ya da Erskine'in bir sosyal deneyi kapsamında başlamış olsa da artık Miranda'ya bir yol çizilmişti. James Barry'ye son ve onu öldüren hastalığında bakmış olan Dr. Edward Fryer tarafından eğitim verilen Miranda tıp bilgisini büyük bir hızla yalayıp yuttu ve James Miranda, Steuart Barry adıyla Kasım 1809'da Edinburgh Üniversitesi Tıp Fakültesine kabul edildi. Boyunun kısalığı, vücudunun sıskalığı ve narin vücut hatlarından ötürü bu durumdan pirelenseler de yanlış pirelenmişlerdi. Onlara göre Barry'nin narin hatlarının sebebi daha çocuk olmasıydı ve bu yüzden 1812'deki sınavlara girecek yaşta değildi. Fakat Barry'nin yaşının küçük olmadığından emin olduğunu iddia eden Erskine, üniversiteyi sindirerek onları bu şüphelerden vazgeçirdi. Barry finalleri de geçerek Erskine'e ithaf ettiği ve kendisini kanıtlamak adına Latince yazdığı uyluk fıtığı üzerine bir tezle birlikte sınıfını birincilikle bitirdi.

Guy's ve St Thomas'ta daha ileri eğitim almak için Londra'ya dönüşte Barry daha 10'lu yaşların sonu ya da 20'li yaşların başındaydı ve son derece başarılı fakat kötü şöhrete sahip olduğu ordu sağlık teşkilatına girmeden önce 1813'te Royal College of Surgeons'a kabul edilmişti. Ağzının bozukluğuna ve rütbeleri ne olursa olsun başkalarının hata ya da yetersizliklerini yüzüne vurmaktan hiç gocunmayışına rağmen onun bu saldırılarına maruz kalanlar, İngiliz Hükumeti özelinde ve Londra genelindeki nüfuzunu bildiklerinden ona katlanmak durumunda kalıyordu. 1816'da Barry Teğmen Doktor rütbesine yükseldiğinde Table Bay Askerî hastanesinde asistan cerrah olarak çalışmak üzere Güney Afrika'daki Cape Town'da görevlendirildi. Hoşbeş sürecini hızlı geçen Barry kıdemli subayı Binbaşı McNab'i kraliyet temsilcisi de olan valinin makamında kalacağı için küçük ve dar odalardan istemediği konusunda bilgilendirdi.

Sonraki 10 yılda Barry ve Vali Lord Charles Somerset birbirleriyle o kadar yakınlaştı ki tüm Cape Town eşcinsel bir ilişki yaşandığı dedikodusuyla çalkalanmaya başladı. Somerset küçük Barry'yi bölgedeki tüm genel müfettiş olarak atadığındaysa dedikodular artık tavan yaptı. Belki de ilişkileri gerçekten epey bir ileri taşınmıştı çünkü onun Barry'nin ölümünün hemen ardından Barry karnında çatlaklar fark edilmişti. Öyle ki kendisi 1819'da ansızın Cape Town'u terk ederek İngiltere'ye gitmiş ve birkaç ay boyunca kimselere görünmemişti ki bu iki olay da gerçekten hamile kaldığına yorulabilir. Ayrıca 1826'da hastalandığında ölene dek yanında kaldığı Lord Charles Somerset son nefesini verdiği sene, yani 1829'da yine ortadan kaybolarak İngiltere'ye döndü.

Kayıplara karışması bunlarla bitmemişti ki bir tanesi başka bir askerin askerî mahkemede yargılanmasına yol açmıştı. Fakat Barry görev yerini terk ettiği için yine yargılanmayacaktı.

Ordudaki bu keyfi davranışları bir yana, Güney Afrika'da çıkardığı işler örnek alınacak türdendi. Zamanının çok ötesinde olan bu doktor askerî hastanelere sıkı hijyen kuralları getirmiş ve askerlerin ailelerinin sağlık hizmetlerini güvence kapsamına almıştır. 25 Temmuz 1826'da o yörede tüccarlık yapan Thomas Munnik'in karısı Wilhelmina Munnik'e mutfak masası üzerinde alelacele gerçekleştirdiği ameliyatla Avrupa'da belgelenmiş şekilde ilk sezaryen doğumu gerçekleştiren doktor ünvanını aldı. Bu anne ve çocuğun birlikte kurtulduğu ilk sezaryen ameliyatlarından biri oldu ve minnettar kalan anne baba çocuklarına James Barry Munnik ismini koydu. Bu çocuğun torununun torunu James Barry Munnik Hertzog 1924-1939 yılları arasında Güney Afrika Başbakanlığı görevini icra etti. Barry'nin özel yaşantısına "tezatlarla dolu" demek bile hafif kalır. Onu "kolay" sohbet kurulan bir kişilik olarak gören kadınlar arasında aşırı derece namlıydı; yani doğal olarak. Öte yandan bir keresinde karısıyla fazla samimi görüldüğü için valinin emir subayı Kaptan Josias Cloete'la tüfekli düelloya tutuşmak zorunda kalmıştı.

FLORENCE NIGHTINGALE İLE ÇATIŞMASI

1854'te Kırım Savaşı esnasında Dr. Barry öylesi katı hijyen kuralları getirmişti ki onun bulunduğu hastanede, onun doğrudan kontrolü altında en düşük ölüm oranı yakalandı. Onun hastane yönetimi hakkındaki ileri düşünceleri sık sık Florence Nightingale ile karşı karşıya gelmelerine sebep oluyordu. Nightingale tüm hastalık ve enfeksiyonların yanlış havalandırmadan kaynaklandığını söyleyen Miasma teorisini savunuyordu ve sonraları hastalıklara mikropların sebep olduğunu söyleyen Louis Pasteur'u sert bir dille eleştirecekti. Yönettikleri birimler Kırım Savaşı'nda en iyi istatistiklere sahip olan bu ikilinin arası, Nightingale'in Barry'yi "hayatımda tanıdığım en zalim insan" olarak nitelemesinden ötürü sık sık açılırdı.

İşi gereği kısa bir Kanada gezisinden ve tuğgeneralliğin dengi olan Genel Askeri Hastaneler Müfettişi olduktan sonra Barry çürüğe çıkarılarak 25 Temmuz 1865'te öleceği Londra'ya gönderildi. Son nefesini verdiği kıyafetlerle gömülmeyi istediği net vasiyetine rağmen hizmetçisi Sophia Bishop bu son isteği görmezden gelerek onu olması gerektiği gibi defnetmeye karar verdi. Binbaşı Doktor D. R. McKinnon Barry'nin dizanteriden ölmüş bir erkek olduğu yazan ölüm belgesi düzenlemek için cesedini palas pandıras odadan çıkartana kadar kadın görmesi gereken her şeyi görmüştü. Onun çıkmasıyla bir, McKinnon Viktoryan dönemindeki özel harekât şubesiyle birlikte olay yerine gelerek Barry'nin Marylebone'daki evinde bulunan tüm kâğıt parçalarını ve şahsi eşyalarının birçoğunu ortadan kaldırdı. Barry'nin Jamaikalı erkek hizmetlisi John'un eline bir zarf içinde para ve evine giden bir bilet tutuşturularak burada gördüğü ve duyduğu her şeyi unutması tembih edildi ve aynı nakliye araçlarıyla rıhtıma

götürüldü. Gemisi kalkana kadar üç gün boyunca siyah giyimli Viktoryalı adamlar tarafından orada bir kulübede fiilen hapis tutuldu ve gittikten sonra bir daha kendisinden haber alınmadı.

Birkaç gün sonra Sophia Bishop da sessiz kalması karşılığında para istemek için McKinnon'a gitti ve kulağından tutulduğu gibi dışarı attırılınca soluğu doğruca bir gazetede aldı. Fakat o zamana dek Barry tam askerî cenaze töreniyle Londra'daki Kensal Green Mezarlığına defnedilmiş ve Savaş Bakanlığındaki tüm kayıtları gizemli bir şekilde yok edilmişti. Yani Doktor Barry diye biri hiç var olmamış gibiydi. Tahmin edeceğiniz üzere o gün bugündür James Miranda Steuart Barry'in gerçek kimliği üzerine türlü türlü spekülasyonlarda bulunuldu. Mesela Kraliyet ailesinin gayrimeşru bir çocuğu muydu? Hayatı boyunca güçlü insanlar tarafından korunduğu bir gerçekti.

HAYALETLER VE YÜZ BOYASI: BATIDAKİ SİYAHLI NİNJA EFSANESİ

Japonya hakkında bildiğimizi zannettiğimiz çoğu şeyin gerçekle uzaktan yakından alakası yoktur. Örneğin suşi çiğ balık değil, sirkeli pirinç ile yapılan her yemeğe verilen isimdir. Sashimi, yani ince ince dilimlenmiş çiğ balık (ya da ara sıra çiğ et) içerebilir de içermeyebilir de. Mesela sake pirinç şarabı değil, daha keyif verici bir üründür, dolayısıyla daha ziyade sert bir biraya benzer. Ve en güzeliyse, Japonya'da kimsenin, Avrupa'da uydurulup yanlış kullanılmaya başlayana dek Ninja diye bir kelime duymamış olmasıdır.

"Japon" sözcüğü Çin menşeili, yani Çinlilerin o halk için kullandığı ve açgözlü Japon tüccarların, Çin üzerinden turist çekebilmek amacıyla hemen benimseyip reklam ettiği bir tabirdir. Eski zamanlardan beri yerli halkın adı Nippon ya da Nihon olmuştur ki ikisi de aynı resim yazının okunuşlarının değişikliğe uğramış hâlidir ve "güneşin doğduğu yer" anlamına gelir. Bu iki isimden ilki daha eski nesil arasında yaygın kullanılırken, ikincisi daha çok gençler arasında söylenir. "Japon" sözcüğüyse birçoğu için bir tür ekmek anlamına gelir. Eski zamanlarda Çinlilerin çoğu Nipponlara küçük ve itaatkâr anlamındaki Wa derdi fakat bu küçümseyici tabirden kaynaklanan diplomatik çatlaklardan ötürü bundan vazgeçip kendi dillerinde gündoğumu anlamına gelen Jihpun'a döndüler ki bu Doğan Güneşin Vatanı tadında daha şiirsel bir anlam da ihtiva etmekteydi. İşte Japonya'nın kendilerine göre

hâlâ kapalı kutu olduğu dönemde Çin'le ticaret yapan Batılılar bu ismi duyup benimsemişlerdi.

İkinci Dünya Savaşından sonra Batı kültür tsunamisi Nippon'un üstünü çizmiş ve Batı beslenme tarzı dolayısıyla artan protein tüketiminden ötürü ulusal boy ortalaması arttığından tren koltuklarından mutfak tezgahlarına kadar her şey değişime uğramıştı. Japon Eğitim Bakanlığı verilerine göre 11 yaşındaki çocuklar ortalamada, 50 sene öncekilere göre 15 santimetre daha uzun oluyor. Fakat kola, burger ve kızartma istilasına rağmen Nippon yaşantısının Batılılarca yanlış anlaşılan bir sürü tarihî yönü söz konusudur.

Batı sinemaseverler havada 10 metre zıpladıktan sonra bir düzine düşmanı elleriyle ve kırık bir yemek çubuğuyla öldürebilen çevik ninjaların fiziksel maskaralıklarını tasvir eden filmleri izlemekten hiç bıkmaz. Bu yüzden güya adı ninja olan insanların, burada genelde hayatının çoğunu ev işlerine harcayan orta yaşlı kadınlardan oluştuğunu duyunca şaşıracaksınız. Peki öyleyse siyah pijamalarla ölümcül saldırılar yapabilen bir figür nasıl oldu da hayatımıza girdi?

"Ninja" ilk kez izleyici karşısına İngilizce olarak Ian Fleming tarafından yazılan *İnsan İki Kere Yaşar* (1964) romanında çıktı. Bundan sonra o kadar az kullanıldı ki 24 ciltlik Oxford İngilizce Sözlük: İkinci Basım (1989) sözlüğüne girmesi kabul görmedi. Sözcük, Japonların *shinobi no mono*, yani gizlenebilen insan tabirini fazla hantal bulup daha *"on'yomi"* ya da Çin-Japon eş değerine yönelerek *"nin"* (gizli) ve *"ja"* (insan) sözcüğünde karar kılan 19. yüzyılın İngilizce konuşan Batılılarının icadıydı. Japonya'da 8. asrın başında shinobi, bir evin içinde belli işleri yerine getiren hizmetlilere (aşçı, bahçıvan, hizmetçi, odalık vs.) verilen genel isimdi ve bu kişiler günlük olarak gelen ziyaretçilerden duyduklarını etrafa aktarmayı çok severdi. Hiçbir "kirli iş" için onlara güvenilmez ya da onlardan öyle işler beklenmezdi eğer shinobi'nin

yetiştiricileri onların işvereninin ölmesi gerektiğine karar verdiyse bu tip işlere kaçak bir samuray ya da kiralık katiller gönderilirdi. Dolayısıyla Japonların kendilerine has bir kiralık katil zümresi olurdu fakat onlar suikastçı ya da "gölgede yürüyen" gibi daha süslü anlamlara gelen isimlerle anılırlardı. Shinobi ya da Batı icadı Ninja gibi isimlerle değil.

Siyah renk giyimli katil mefhumu da oyuncuların sahne değişimi sırasında sahneyi terk etmedikleri geleneksel *kabuki* tiyatrosunda doğmuştu. O zamanlar, şimdilerde de olduğu gibi sahne görevlileri oyun esnasında sahnede gerekli değişiklikleri yapar fakat seyirciye hikâyede yer almadıklarını belirtmek için hep siyah giyinirlerdi. Dolayısıyla eğer hikâyede olaya diğer oyunculara görünmeden dahil olacak bir katil de varsa o da "görünmez" olduğu intibasını vermek için siyah giyinirdi. Ne yazık ki burada Batının kıt süzgecinden geçen kavram, Japonların kiralık katillerinin her zaman siyah giyindiği şekline bürünmüştür.

Bununla birlikte Batının ninja mitine duyduğu açlık, dövüş sanatları film türünün doğmasına ön ayak oldu ve bu filmler herkeste Japonların diğer insanlara göre çok daha üstün özelliklere sahip olduğu kanısını aşıladı. Fakat Japonya'da kimse bina duvarlarında koşup su üzerinde yürümüyordu. Beton kıran ve duvarlara kafa atan dövüşçüler bunu ancak çok titiz ve uzun çalışmalar sonucunda yapabiliyordu. Doğal olarak, ninjalar hiç bu isim altında var olmadığından, ninja silahlarının internette satılan "gerçek taklitleri" aslında tıpkı İngiliz şövalyelerce düşmanı öldürmek amacıyla kullanılan gürz ve zincirler gibi modern çağın üretimidir. *Shuriken*, yani bizim ellere gizlenen küçük yuvarlak bıçak olarak tanıdığımız silahın katiller ve haydutlar tarafından kullanıldığını söyleyen sayısız tarihî kaynak olsa da sözü edilen o silah iki ucu sivrileştirilmiş çubuk ya da iki uçlu bıçaktan başka bir şey olmamıştır. Filmlerde gördüklerinize rağmen Avrupalı ya da Japon olsun hiç kimse bir bıçağı insanın göğüs kemiğine

saplayacak bir hızda fırlatamaz, dolayısıyla shuriken de o zamanlar sadece kovalayan kişiyi durdurması umuduyla kullanılırdı. Yani "ölüm yıldızı" şeklindeki shuriken de günümüz icadından başka bir şey değildir. Hatta Japonya'nın ilk dönemlerindeki suikastçılar gelenekçi değillerdi; ateşli silahlar peyda olur olmaz onlara geçiş yaptılar. Hedefi imha etme anlaşmalarıyla birlikte 1500'lerin ortalarından itibaren geleneksel silahlar bırakılarak bombalara ve silahlara geçildi.

Samuraylarsa bambaşka bir hikâye. Hâlâ az da olsa var olsalar da onlara atfedildiği gibi kılıç ustası, *sake* sevdalısı şerefli insanlar oldukları pek söylenemez. Eski İngiltere'nin genelde teneke kıyafetli haydutlardan teşkil şövalyeleri gibi şerefli davranışlarını sadece en çok hak edene, yani kendilerine gösteren seçkin savaşçılardı. Samuraylar kendi fiyatlarını kendileri belirlediği için ücret konularında düşük seviyedekilere herhangi bir centilmenlik gösterilmezdi. Ayrıca çoğu ücretlendirme el altından, sinsice, alçakça ve kalleşçe yapılırdı. Allanıp pullanan *Bushido* gibi uygulama ilkeleri yani savaşçının davranışlarını belirleyen kuralların birçoğu Japon yazar ve diplomat Nitobe Inazo'nun *Bushido: Japonya'nın Ruhu* (1899) kitabındaki uydurmasıdır. 20. asır Japon edebiyatında kendisine sıkça yer bulsa da *mononofu*, *tsuwamono* ya da *saburau* terimleri daha yaygındı. Şerefini kaybeden bir samuray *seppuku* yapmalıydı. *Seppuku* Batılılarca hatalı şekilde hara-kiri olarak bilinen ayinsel bir intihar şeklidir ve yaygın kanının aksine hemen hemen hiç dehşet verici bir gösteriye dönüştürülmez.

Sürekli bu şekilde aksettirilse de karate feodal Japonya'da baskıcı Samuraylara karşı koymak isteyen köylülerin bambu ağaçlarını yumruklamasıyla doğmamıştır. Samuray zırhının sertleştirilmiş deri ve metal tabakalardan oluşması bir yana, karate Japonya'da ilk dönemlerde gelişen bir beceri olmamıştır. Tang Hanedanlığı (618–907) dönemindeki Çinli Şaolin keşişleri, "Çin Yamağı" ya da "Tang yamağı" olarak da bilinen antik ve bağımsız

Ryukyu Krallığının başkenti Okinawa Adası'nı ziyaret ettiklerinde bu becerileri onlara tanıtmıştır. 1922'de Japonya Eğitim Bakanlığı Okinawa'lı dövüş sanatları ustası Gichin Funakoshi'yi hünerlerini göstermesi için davet edince Japonya'da Çin yamağı çılgınlığı başladı. Fakat Çin'le aralarındaki tarihsel ve süregelen anlaşmazlıklardan ötürü, bu sanatın Çin kökenini karanlığa gömmek için Japonlar bu yeni hobilerine başka bir isim vermeye karar verdi; karate. Anlamı da "boş el."

Ve tıpkı tüm Batı'nın samuray ya da ninja algısı misali geyşa da beyaz yüzlü ve kat kat giyinen, zarif ve pahalı seks işçisi kadınlar olarak bilinirdi. Bu algının baştan aşağı yanlış olması ve Japonya'da bunun cahillik ve hakaret olarak görülmesi bir yana, aslında geyşalar eskiden erkekti ve hâlâ da bir kısmı öyledir.

Geçmişleri 13. yüzyılın ilk dönemlerine dek uzanan gerçek geyşalar hiçbir zaman cinsellik endüstrisine dahil olmamıştır. Kelime anlamı sanatta becerikli, sanat ustası olan geyşalık mertebesine ancak 5 yıllık yevmiyesiz çalışmayla ulaşılabiliyor. 18. asra dek geyşaların tümü erkekti ve çay evleri gibi yerlerde toplanan grupları müzik yapmak, şiir okumak ve hatta açık seçik hikâye anlatmak gibi etkinliklerle eğlendirmeleri için tutuluyorlardı. Geyşalar bazen de daha büyük ve özel etkinliklerde esas eğlence gösterisi başlamadan önce tüm konuklar eğlensin ve kendilerini önemli hissetsin diye grup olarak tutulurlardı. Kadın ya da erkek herhangi bir geyşanın bir konukla para karşılığında yatmasını beklemek, Batı'da ünlü bir opera divasının özel ve yüksek cemiyet etkinliklerinde para karşılığı biriyle yatmasını beklemek gibi bir şeydir.

Gösterilere katıldığı kayda geçen ilk kadın geyşa, Tokyo'daki Fukagawa bölgesinde bir gösterici olarak çalışan Kikuya'ydı. Hâlihazırda maharetli bir şarkıcı ve müzisyen olan bu kadın 1750 yılında hızlı bir şekilde geyşa eğitimi alarak o kadar ünlü oldu ki bir sürü kadın onu örnek alarak peşinden gitti. Tokyo'da 1770'te erkek geyşalar hâlâ kadınlardan 2 kat daha fazlaydı fakat sadece 5

sene içerisinde bu sayı eşitlendi ve 1800'e gelindiğindeyse kadın geyşaların sayısı erkekleri geçmiş oldu. 1920'lerde ise artık ülke çapında kadın geyşa sayısı 75 bin civarındayken erkeklerde bu sayı 100'den azdı. Günümüzde ise durum bambaşka çünkü bir turistin görüp görebileceği tek "geyşa" tiplemesi yüzü beyaza boyanmış, kimonolu ve sürekli tatil fotoğrafları için yapmacık pozlar veren taklitler olmaktadır.

BÜLBÜL KAKASI

Geleneksel beyaz geyşa suratı maskesinin malzemesi kurşun esaslıydı fakat bu uygulamanın tehlikesi görülünce beyazlaştırma için toz pirince dönüldü. İkisi de dişleri çok sarı gösterdiğinden geyşalar dişlerini siyaha boyardı.
Beyaz maske uguisu no fun yani bülbül kakasıyla çıkıyordu. Arthur Golden'ın 1997'de yazdığı ve Steven Spielberg tarafından 2005'te sinemaya da aktarılan *Bir Geyşa'nın Anıları* adlı romanda bu saflığı ve bülbül kokusunu çok önemli bir konu gibi işlenmesi, izleyicilerde Japonların güzelliğinin kaynağının kuş kakası olduğu gibi bir yanılgı türetti. O zamandan beri ünlüler ve zenginler kuş kakalarıyla bir kerelik "geyşa yüzü" muamelesi görmek için 250 dolar vermekte herhangi bir sakınca görmemektedir. Bence birileri güvercinlerin bu "merhemi" onlara bedavaya verebileceğini söylemeli.

Bir geyşa evini ziyaret etmenin tek yolu davet edilmektir. Şu sıralar 5 yıllık bir geyşa eğitiminin bedeli 350 bin sterlini bulmaktadır (ki bu maiko ya da geyşa eğitiminde ücretler çalışmaya başlandığında ödenir). Bir geyşa size bir çay evinin korumalı özel bir odasında birkaç şarkı söyleyerek 1500 sterline yakın para kazanmaktadır.

PAPA IOANNA: BALIKÇI TAHTINDAKİ KADIN

Vatikan'da 9. yüzyılda papalığa yükselen kadın hikâyesi, yani Vatikan'ın utanç kaynağı, günümüzde bile kitap ve filmlere konu olmaya devam ederek unutulmayı reddetmektedir. Kaynaktan kaynağa farklılık gösterse de hikâyeye göre Papa IV. Leo 17 Temmuz 855'ten öldükten sonra bir kadının John Anglicus adıyla erkek kılığına girip Vatikan kardinallerini büyüleyip kandırarak kendisini papa seçmelerini sağlamış bir kadındı ve cinsiyeti halkın ortasında çok dramatik bir şekilde ifşa olana dek 2 ila 2 buçuk yıl kadar papalık yapmıştır. Tarihî sıralamalar çoğu iddiayı çürütse de bu hikâyeyi ilk kimin ve ne amaçla uydurduğu hâlâ muammadır.

Bu skandalın ilk bahsedildiği yer Martin Manastırı'ndan Marianus Scotus'un yazıları olmuştur (yazarın yanlış tarih attığını belirtelim): "854 yılında Ioanna adlı bir kadın Papa IV. Leo'dan sonra 2 yıl 5 ay ve 4 gün papalık yaptı." Kuyuya atılan bu taştan sonra bu kervana katılan kişi de Sigebert de Gembloux oldu: "John'un kadın olduğu ve hizmetlilerinden biri eliyle çocuk doğurduğu söylenmektedir." Fakat bu hikâyenin ilk ortaya çıktığı eserlerin en ayrıntılı ve ünlüsü Polonyalı vakanüvis ve piskopos Martin (1278) tarafından yazılan *The Chronicle of the Popes and Emperors (İmparator ve Papa Tarihi)* adlı kitaptır: "Leo'dan sonra Mainz (başkaları Fransa'nın kuzey doğusundaki Metz yerlisi olduğunu savunsa da kendisi Almanya'nın Rhineland bölgesindeki bu yerde doğduğunu iddia etmişti) yerlisi John Anglicus 2 yıl 5 ay

4 gün papalık yapmıştır. John'un kızlık çağında sevgilisi tarafından erkek kılığında Atina'ya sokulduğu söylenmektedir."

Martin'in yazdıklarına göre Atina'ya geldiğinde felsefe ve fen alanında büyük ilerleme kat ederek emsalsiz hâle gelmiş, sonra Roma'ya taşınmış ve erkek kılığında kalmaya devam ederek o dönemin büyük dâhilerine ders vermiş, dolayısıyla da bu bilgisi ve erdemiyle papalığa en uygun aday olarak görülmeye başlamış. Martin iddiasına şöyle devam ediyor: "Papalık döneminde hamile kalmış ve tam doğum tarihini bilmedikleri için St. Peter'den Lateran bazilikasına gitmek üzere kurulan tören alayında Kollezyum ile Aziz Clement Kilisesi arasındaki dar bir sokakta doğum yapmak zorunda kalmıştır." Bu noktada iki kaynak da anne ve çocuğun öfkeli kalabalık tarafından dövülerek öldürüldüğünden hemfikirdir. "Birçoğuna göre bu elim olaya karşı duyulan nefretten ötürü Lord Papa tören alaylarında bu sokaktan asla geçmez."

Orta Çağ yazman ve vakanüvislerinin, o dönemin, başka eserleri ücret ödeyen kişinin peşin yargılarını destekleyecek ilaveler

yaparak birebir aktaran fotokopicileri olduğunu unutmamakta fayda var. Kasıtlı bir yönlendirme ya da bir hata işin içine girdiğinde bu hata asırlar boyunca o şekilde kopyalanarak gelir. Ayrıca asırlar sonra, belli nüshalardaki sahtekarlığı göstermek için onlardan önceki çalışmalara destekleyici ilaveler yapan cenah vardı. Ve Martin'in kitaplarının elle yazılarak geçirilmiş bazı nüshalarında kızı Atina'ya götüren sevgilinin kıza "tatlım" dediği –ki bu tabir 1290'lardan önce kullanılmazdı– ve hamileliğini "karnı burnunda" –bu da 17. yüzyıldan sonra kullanılmaya başlanmıştır– olarak nitelemişti yazar. Tabii bir de kilisenin kendi papa tarihi var. Gerçekten de iki papa arasındaki en uzun boşluk 855'te IV. Leo'nun ölümünün ardından yani tam da Ioanna'nın sözde papalık yaptığı dönemde, son derece itibarsız çekişme eşliğinde gerçekleşmiştir. İlk tercih Aziz Marco Kardinali Hadrian'dı fakat kendisi bu teklifi anında geri çevirecek kadar akıllıydı. İkinci tercih Benedikt oldu ki o da davasına bağlı bir piskopos grubu tarafından zorla tutsak alınarak kendi tercihleri olan ve 4. Leo'nun emriyle aforoz edilerek sürgüne gönderilmiş Anastasius'a Papalık yolunun açılmasını sağlamıştır. Fakat o ve destekçileri bu darbenin ölü doğduğunun farkında olduğundan azarlanarak Benedikt'i alelacele serbest bırakmış ve Benedikt hiçbir şey olmamış gibi eski görevine geri dönmüştür. IV. Leo'dan itibaren (847-855) başlayıp III. Benedict (855–8) ve I. Nicholas (858–67)'a kadar devam eden bu taht oyunları müzikali süresince 850 yılı itibariyle 2 yıllık bir boşluk oluşmamıştır. Bu dönemde Papa John/Ioanna'nın papalığına ya da sokaklarda öfkeli kalabalık eliyle öldürülmesine dair hiçbir tarihî referans bulunmamaktadır.

Aksine tonla delil bulunmasına rağmen kadın Papa inançlarına sıkı sıkı sarılan insanlar, Polonyalı Martin'in bahsettiği gibi dar sokaklarda gerçekleştirilen papalık alaylarının asırlar boyu yapılmamasını en kuvvetli delil olarak öne sürmeyi çok sevmektedir. Pro-Ioannacılar Kollezyum ile St Clement Kilisesi arasındaki

birbirine benzeyen dar sokaklardan bir tanesine Vicus Papessa adının verilmesini de kanıt olarak sunsalar da bunun tercümesi "Kadın Papa Sokağı" şeklinde yapılmamalıdır. Çünkü sokağın adı 10. yüzyıla dek öyle değildi ve sonrasında verilen bu isim, o dönemde orada yaşayan Giovanni Pape adlı zengin bir tüccarın karısının ismiydi, doğru ve pek merak uyandırmayan çevirisi ise şu şekildeydi: Bayan Pape Sokağı. Bir daire çizilerek yapılan bu yorucu yürüyüşün haricinde papalık alayları, güzel ve uygun şekilde süslemeler yapılması ve kalabalıkla doldurulmaları kaydıyla güzergâh üzerinde olmayan yan sokaklara uğrayarak oraları da şereflendirmeyi de kapsar. Anlaşılan o ki Bayan Pape bu papa seremonilerini pek bir seviyordu ve kocası da ona bir güzellik yapmak istedi fakat Pape soy ismi artık kalmayınca Vatikan'ın o dar ve dik sokaklarda gezinmesinin de teşvik edici bir yönü kalmadı.

Ayrıca tüm bunların yanında, kafa karıştırıcı olduğu kesin olan, Vatikan müzesinde o zamanlar iki tane olan taht benzeri mermer bir makam bulunması gibi bir mesele de var. Napolyon'un bir tanesini orayı yağmalayarak aldığı söyleniyor. Bunun üstünde büyük bir anahtar deliği şeklinde kesilmiş bir şekil vardır. Bu tahtlar pro Ioanna'cılar tarafından hevesle benimsendi çünkü onlara göre iki mermer taht da bir daha hiçbir kadın böylesi bir sahtekarlığa yeltenmesin diye Ioanna'dan sonra imal edilmişti. Bu güruha göre papa adaylığı onaylandığında aday, üreme organı bir alt katta hazırlanan özel izleme salonunda toplanan seçmenlere tahttaki delikten görünecek şekilde oturuyordu. Sonra adayla birlikte üstteki salonda beklemesi için seçilen rahip söz konusu uzuvları eliyle kavrayarak *Testiculos habet et bene pendentes* ya da "Testisi mevcut ve de yerli yerinde" cümlesiyle durumu ilan ediyordu. Bu da seçmenlerde büyük bir rahatlamaya sebep oluyordu. Bazıları bu tahtların basit birer lazımlık olduğunu söylese de 45 derecelik eğimleri bunu pek mümkün kılmamaktadır. Kimi de bunların doğum oturağı olduğunu savunmuştur. Ne olursa olsun

ikisi de Ioanna'nın papalık yaptığı söylenen tarihten çok daha önce hatta Vatikan'ın kuruluşunda imal edilmiştir. Bu da bizi şu hayati soruya getiriyor: Bu hikâyeyi kim, neden uydurdu?

BÜYÜK EKRANDA

Vatikan'ın kadınların kardinalleri etkisi altına alıp kandırarak kendisini papa seçtirmesi fikrinden hiç hoşlanmıyor olması, ardı arkası kesilmeyen kitap, film ve oyunların bu şekilde yazılmasını daha da teşvik edici kılmıştır.
Bunların en yenisi başrolünde Johanna Wokalek'in oynadığı, 2009 yapımı Alman filmi *Papa Ioanna*'dır. Vatikan filmin "gerçek hikâyeden esinlenilmiştir" iddiasını kınamıştır. Katolik gazete *L'Avvenire* filmi mesnetsiz bir aldatmaca ve vizyonsuz bir girişim olarak nitelemiş fakat bu gişe hasılatlarını etkilememiş ve 2009/2010'da İtalya'da *Sex and the City 2*'den sonra gelerek ilk 10 filmlik listeye girmiştir.

16. yüzyılın başlarında Avrupa'da Vatikan'ın kendisini konumlandırdığı pozisyondan, bilhassa günah çıkarmaya yönelik duyulan ve giderek artan bir rahatsızlık söz konusuydu. Rahatsızlık bazı günahların hariç tutulması, günah çıkarmanın sadece zengine açık olması ve böyle Araf'taki kefaret ödeme sürelerinden muaf tutularak inanca göre doğrudan cennete gidecek olmalarına yönelikti. İşler artık henüz işlenmemiş fakat işlenmesi planlanan suçlar için bile günah çıkartıldığı raddeye gelince –ben oradan iki cinayet bir de tecavüz alayım lütfen– ve Vatikan'da ileride tavanları bile süslemeye değecek dümenler dönmeye başladığında Protestan hareketinin temeli atıldı ve Protestan kilisesi kuruldu. Bu hareket kendisine yer edinmek amacıyla Roma'daki rakibinin ismini karalamak için elinden gelen her şeyi yaptı. Yandaşlarının

ilk başarılı propagandası İspanyol Engizisyonunun yaptığı korkunç faaliyetlerdi fakat bunların hemen hiçbiri Protestanların resmettiği kadar cezai ya da merhametsiz değildi. Ardından sıra geldi Vatikan'a en büyük darbeyi indirme girişimlerine: Kadın Papa.

Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Dönemi (1776) kitabının yazarı tarihçi Edward Gibbon bu kavramın temelinin Pornokrasi ya da Fahişelerin Düzeni adlı Vatikan skandalına dayanıyor olabileceğini öne sürmüştür. Bu Papa III. Sergius'un 904'te tahta çıkışıyla yani Ioanna'nın papa olduğu iddia edilen döneme çok yakın bir dönemde başlamıştır. Zayıf ve karar almada bocalayan bir adam olan Sergius Roma'nın önde gelen Konsül'ü, Tusculum Kontu Theophylact'ın güzel fakat yılan karısı Theodora'nın büyüsüne kapılmıştı. Bu kadın cazibesini kullanarak Sergius ve tüm Vatikan'a istediklerini yaptırıyordu. Kısa süre sonra Sergius'la içli dışlı olmaktan bıkan Theodora bu görevi 15 yaşındaki kızı Marozia'ya devretmişti. Gençliğine rağmen Marozia durumu değerlendirdi ve "bahsi artırdı". Vatikan'daki birçok siyasi cinayeti bizzat planlayarak Borgia Ailesini bile solda sıfır bıraktı.

Sergius'tan olma gayrimeşru oğlu Papa IX. John (931–5) olacak ve bununla bitmeyecek Vatikan tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir başarıyla iki torunu, iki büyük torunu ve bir torununun çocuğu sırayla Aziz Peter Tahtına oturacaktı. Marizoa kendisine annesinin diğer bir aşığı olan Papa X. John (914–28) tarafından verilen Roma'nın kadın senatör ve kadın patriği ünvanlarını da taşımıştı. Pornokrasi fiyaskoyla sonuçlandıktan hemen sonra 937 yılında hayatını kaybetti.

Protestan propagandacılar eğer bir kadın papalık tahtı arkasında bu kadar etkin bir nüfuza sahip olabiliyorsa bunu halka gerçek bir kadın Papa hikâyesi olarak "satabileceklerini" düşündüler. Bunun için tek gereken böyle bir kadına dair daha önceden yapılmış uygun atıflar üretmekti. Hatırlarsanız Polonyalı

Martin'in eserinin kopyalarında "tatlım" ve "karnı burnunda" gibi tuhaf ibareler var demiştik. Aynı zamanda *İmparator ve Papa Tarihi* adlı eserin, bozulmayı önlemek adına korunmuş, bilinen ilk kopyalarında da Papa Ioanna diye bir şeyden bahsedilmediği de söylenebilir. Bunun yanında Ioanna'dan bahsedildiği iddia edilen eserlerin ilk nüshalarında bu isim sadece kenar ya da dipnotlar şeklinde görülmektedir ve bunların özgün eserdeki ana metinde geçiyor olma ihtimalleri zayıftır. Yani eğer Gibbon'ın kadın Papa iddiasının, 16 ve 17. asırda Pornokrasi olayı üzerinden sahtecilik yapılarak Orta Çağ eserlerine kadar geriye uzandırılan Protestan propagandası olduğu önermesini doğru kabul edersek her şey yerli yerine oturmakta.

TOKYO GÜLÜ: HİÇ VAR OLMAYAN KADIN

İkinci Dünya Savaşı boyunca Japonlara karşı savaşan Amerikalı askerlerle alay ederek onları kışkırtan, aslında var olmayan Tokyo gülü isimli kadife sesli Japon kadın figürü, popüler kültür içerisinde zaman zaman diriltilmeye devam ediliyor. Bu Amerikalı askerler bu kadının, onlar burada kaçınılmaz bir yenilgi ve ölümü beklerken sevgililerinin evde onları aldattığını söylediği kışkırtıcı sözlerine zor dayandıklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla bu Tokyo Gülü'nün hiç var olmadığını duymak çoğu kişiyi şaşırtacaktır. Aslında mesele, kahramanlarının eve histeri krizleriyle dönmesi sonucu siyasi intihardan kaçınmak için savaştan sonra Amerikalı yetkililerin Tokyo Gülü adlı birini uydurmalarıydı. Başkan Truman'ın bu dümeninin kurbanı, hiç var olmayan bir kişi olduğu gerekçesiyle tutuklanan Iva Toguri oldu.

Los Angeles'taki Japon bir ailede 4 Temmuz 1916'da dünyaya gelen Amerikalı Iva, Kaliforniya Üniversitesi Hayvan Bilimleri bölümünden mezun olmuş, yürekten beyzbol sever bir kadındı. Temmuz 1941'de ölüm döşeğindeki teyzesine bakmak için Japonya'ya gittiğinde ABD'yi İkinci Dünya Savaşı'na sokan Pearl Harbor (Pearl Limanı) bombardımanı başladı. Ailesi evinde, düşman yabancı sıfatıyla gözaltına alınırken Eva da ABD vatandaşlığından feragat etmediği için aynı muameleyi memleketi Japonya'da görüyordu. Nihayet serbest bırakıldığında Tokyo Radyosunda sekreter olarak işe başladı ve orada evleneceği adam

olan Filipe D'Aquino ile tanıştı. Bu radyo istasyonu, özellikle her gün yayınladıkları *Zero Hour* (Kritik Saat) adlı programda, savaş başlamadan önce Avusturalya'da radyoculuk yapan Avusturalyalı savaş esiri Binbaşı Charles Cousens sunuculuğunda savaş propagandası yapıyordu. Psikolojik Harp Birimi Komutanı Binbaşı Shigetsugu Tsuneishi, iş birliği yapması kaydıyla ve aksi takdirde o ve diğer 10 asker arasından rastgele birilerini öldüreceği uyarısıyla Cousens'ı esir kampından çıkarmıştı.

Bu teşebbüsü sabote etmeye karar veren Cousens Amerikalı Yüzbaşı Wallace Ince ve Teğmen Norman Reyes ile iş birliği yaptı. Iva'nın kafa dengi biri olduğunu ve Amerika'da konuşulan İngilizceyi aksansız konuştuğunu gören Cousens, Japonları da onun kendileri için paha biçilemez bir değer olacağına ikna ederek onu radyo programına dahil etti. Iva'nın müdahilliğinin kapsamı, yalnızca Yetim Annie adıyla birkaç ufak bağlantı sunumu ve şarkı seçimi yapmaktan ibaretti. Biraz ses tonu ayarı, biraz ima ve biraz da argoyla Amerikalı askerleri güldürebilecekleri kadar çok güldürmek için her şeyi yaptılar. Iva dinleyicilerine sürekli "sevgili yetimlerim" şeklinde hitap ediyor ve hatta ara sıra biraz risk de alarak onlara ekran stüdyodan her çıkartıldığında propagandayı dinlediklerini hatırlatıyordu. Ayrıca onu kıt kanaat geçindiren aylığının çoğunu, esir kampına götürmesi için Cousens'a el altından verdiği ilaçlara harcıyordu. Bunu, yakalanması hâlinde kurşuna dizilme cezası alma pahasına yapıyordu.

Japonya'nın 1945'te şartlı teslim olmasından sonra General MacArthur yanında General Tojo ile röportaj yapıp Tokyo Gülü adlı hayaletin izini sürmekle görevlendirilen bir avuç açgözlü gazeteciyle birlikte Yokohama'ya 30 km kadar mesafedeki Atsugi Havalimanına iniş yaptı. Bu girişimin iki neferi International News Service'ten Clark Lee ve *Cosmopolitan* dergisinden Harry Brundidge'ti. Harry General Tojo'nun yerini söyleyene 250 dolar, Bayan Gül ile özel röportaj kapılarını açacak kişiye de 2 bin

dolar vereceği haberini yaymıştı. 1945'te finansal kriz içerisindeki Japonya'da bu meblağlar var olmakla yok olmak arasındaki farkı belirleyecek kadar büyüktü. Mukayese edebilmeniz açısından Tokyo Radyosunda çalışan Iva'nın aldığı aylık maaşın 7 dolar seviyelerinde olduğunu belirtelim. Sonunda kaçınılmaz olarak Iva'nın istasyondaki iş arkadaşlarından biri olan Leslie Nakashima, Brundidge'e onun ismini söyledi.

Ne Tokyo Gülü adını duyan ne de *The Zero Hour* programındaki yaptığı hicvin Amerikan askerlerinde uyuşturucu etkisi yaptığını bilen Iva, kendisiyle günümüzün 50 bin dolarına eş değer bir para ile söyleşi yapılması istendiğini duyunca ayakları yerden kesilmiş ve kendisinin Tokyo Gülü olduğunu ifade ederek konuşmaya hazır olduğu haberini iletmişti. Fakat Brundidge'in ona yönelik kadife sesli baştan çıkaran kadın benzetmelerine gülüp geçmiş ve Amerika askerlerini ya da kuvvetlerini zor durumda bırakacak yayınlar yaptığı iddialarına da sert tepki vermişti. Cousens ve kendisinin tek yaptıklarının, dinleyicilerin de güldürmece olduğunu bildiği konulardan konuşmak olduğunu ifade etmişti.

Ardından editörlerinin haberi kabul etmemesi ve kadına 2000 dolar borçlu duruma düşmesi üzerine girdiği panik hâliyle Brundidge elindeki tüm ses kayıtları ve notları Japonya'da konuşlanmış Amerika İstihbarat Birliği komutanı General Elliott Thorpe'a götürdü ve vatan haini Tokyo Gülü olan Iva'yı tutuklamalarını talep etti. Ve Thorpe'un harekete geçmeme ihtimaline karşı da Brundridge, kolayca oyuna gelebilen Iva'yı aynı anda 300 gazeteciye röportaj vermeye ikna ederek kendi sözleşmesinin münhasırlık maddesini geçersiz kılmıştır. Olan bitenden bihaber Iva röportajını 5 Eylül 1945'te Yokohama Bund Hotel'de, ünlü olmanın tadını çıkarır edasıyla şaşkınlığa gark ettiği kalabalığın huzurunda verdi. Kalabalığa göre karşılarındaki kadının Tokyo Gülü'nün ne olduğundan haberi yoktu.

Amerika'da kötü kalpli fakat popüler bir kişilik olan sağ yönelimli medyacı Walter Winchell arkasındaki medya gücünü kullanarak kariyer suikastı yapmakta beis görmeyerek bu olayı ele aldı ve televizyonlardan ve de radyolardan Washington'ın Iva'yı ihanetten tutuklaması ve zincire vurulmuş şekilde ABD'ye getirmesi çağrısında bulundu. Tokyo'da havuç sopa taktiğiyle verilen rüşvetler ve yapılan tehditler, Tokyo Radyosunda çalışan ve Iva'nın üstünde yönetim makamında bulunan Amerika doğumlu Kenkichi Oki ve George Mitsushio'ya karşı harekete geçilmesini sağladı. Iva'nın duruşmasından haftalar öncesinden başlanarak bu ikiliye mahkeme salonunda söyleyecekleri her şeyi "ezberlemeleri" için durmaksızın özel ihtimam gösterildi. Bu adamlar 5 Temmuz 1949'da başlayan yargılama sürecinde Iva'nın canlı yayında sürekli olarak vatan hainliğine varan konuşmalar yaptığı ve sık sık Amerikalı birliklerden ve onların konuşlandıkları yerlerden bahsettiği yönünde ifade verecekti. Sonraları ifadelerinin baştan sona yalan olduğunu itiraf ettiyseler de Iva'nın aksine Amerika vatandaşlıklarından vazgeçtikleri için Amerika'nın Japonya'da kontrol ettiği bölgede kaldıklarını, eğer iş birliği yapmasalardı kendileri ve aileleri için hayatın zindan olacağını da ifade ettiler.

EKSEN SALLY

Portland, Maine'de doğan Mildred Gillars, İkinci Dünya Savaşı boyunca "Eksen Sally" adıyla Berlin'den yayın yapan gerçek bir Amerikalı vatan hainiydi ve radyo programını sürekli olarak Başkan Roosevelt ve onun "Yahudi erkek arkadaşlarıyla" alay ederek kapatırdı.

Amerikalı askerleri yenileceklerine dair söylemlerle asıl kışkırtan Gillars'tı. Ayrıca silah namlusunun ucunda gerçekleştirilen moralleri düşürücü "söyleşiler" yapmak adına sık sık savaş tutsaklarının kaldığı kampları ziyaret eder ve *Home Sweet Home* programında bunları kullanırdı.

Savaşın hemen sonrasında harabeye dönmüş Almanya'da izi sürülen Gillars 10 Mart 1949'da Amerika'ya getirilerek 30 yıl hapis ve 10 bin dolar para cezasına çarptırıldı. Şartlı tahliye hakkına da ilk kez 1959'da sahip oldu fakat halkın içine çıkmaya yüzü olmadığı için başvurusunu yapmadı ve 1961'de Batı Virginia'daki Alderson Islahevi ondan kurtulmak için kendisini kovmak durumunda kaldı.

Tanrının yolunu bulan Gillars Ohio, Colombus'taki Our Lady of Bethlehem Manastırında yaşamaya gitti ve 1988'de ölene dek Almanca dersleri verdi.

Washington'dan birkaç ufak telkinle dikkatlice seçilen yargıç bile sonraları Iva'nın yargılanma sürecinin siyasi baskılarla kirletilerek hukuk dünyasında yüz karası bir örnek olduğu itirafında bulunmuştur. Bölge Savcısı Michael Roche "Iva'nın suçluluk kanısına şüphe düşürecek" bazı delillerin, zayıf delillerle isnat edilen muğlak 7 suç için sanığı suçsuz bulan jürinin gözünü korkutmak için mütemadiyen karartıldığını itiraf etmiştir. Roche tarafından

geçersiz sayılan delillerden biri de tüm suçlardan aklanarak Avusturalya'ya dönen Cousens'ın, masraflarını kendi cebinden karşılayıp Amerika'ya gelerek Iva'nın yaptığının birkaç şarkı çalmak ve laf arasında komik ve alaycı yorumlarda bulunmaktan başka bir şey olmadığı yönünde verdiği ifadesiydi. Ayrıca savunma tarafının ABD Harp İstihbarat Servisinin New York Times'ta yazdığı: *Tokyo Gülü diye bir şey yok, hepsi Amerikalı askerlerin uydurmaları* başlıklı haberi delil olarak sunması da bu yargıç tarafından reddedilmişti. Habere göre Japon kontrolündeki Uzak Doğu Radyolarını 7/24 dinleyen hükumet yetkilileri "Tokyo Gülü" diye bir tabiri hiçbir zaman duymamışlardı.

Bunların yanında hiç şüphesiz ABD ordusu başsavcı yardımcısı General Theron L. Caudle'ın başsavcılık makamına verdiği şu ifadesi jürinin aklını karıştırmıştı:

> *Bu konuyla ilgili yapılan araştırmalarda, radyoda yalnızca seçtiği şarkıların duyurusunu yapan Toguri'nin "Tokyo Gülü" olarak yaftalanması yanlış olacaktır. Federal Muhabere Kurulunca kaydedilen yayın kayıtları ve hem kendi konuşmaları hem de birçok programın senaryosu da ele geçirilmiş ve kadının çalacak şarkıları tanıtmaktan başka bir şey yapmadığı görülmüştür. Kanımca Toguri'nin yaptıkları, yapılan yayınların suç unsuru içermeyişi de göz önüne alındığında bence vatana ihanetten yargılanması için yeterli değildir.*

Tutuklanmasından 6 ay önce bile 8. Ordu Hukuk Birimi şunları söylemişti: "Tokyo Gülü adı altında işlendiği iddia edilen suçların aksine, Toguri'nin Amerika birliklerini kendi isimleriyle selamladığına, konumlarını ifşa ettiğine ya da onun gizli askerî bilgiye ulaştığının göstergesi olabilecek şekilde herhangi bir asker hareketi ya da saldırı noktasını dillendirdiğine dair bir kanıt bulunmamaktadır."

Fakat bunların hiçbiri, halkın istediğini vermeye kararlı Truman yönetiminin onu tutuklanmasına mâni olamadı; onun lehine ses yükseltenlerse, kadının 10 yıllık hapis ve 10 bin dolar para cezası verilerek kurtların önüne atılması karşısında vicdan azabı duydu. İlginçtir, Amerika'nın gazabı tamamen masum fakat sözüm ona "yabancı" Iva'ya doğrultulmuşken gerçek Amerikalı hain Mildred Gillars sessiz sedasız hapsedilmişti. Berlin'den Eksen Sally adıyla yayın yapan Maine doğumlu bu orta yaşlı kadın, askerleri yenilgi ve eşlerin aldatması yalanlarıyla etkiliyor ve bunu yaparken savaştan önce Amerika'da oyunculuk dalında eğitimini aldığı cezbedici ve şehvet dolu bir ses kullanıyordu.

Iva tutukluluk süresini doldurduktan sonra Şikago'da hayatını sürdürmek üzere serbest bırakıldı ve 1977'de çok gecikmiş olmasına rağmen kendisinden Başkan Ford liderliğinde resmî özür dilendi. 2006'daki ölümünden kısa süre önce Amerika İkinci Dünya Savaşı Gaziler Kurulu tarafından Edward J. Herlihy Vatandaşlık Ödülüne layık görüldü. Haksız ve dayatılmış yargılanma sürecinde takındığı itidalli sessizlikten ve ülkesine karşı tek bir olumsuz söz bile söylememesinden dolayı özellikle övgü toplamıştı.

ROBIN HOOD: GERÇEK Mİ, MASAL MI?

Robin Hood hiç şüphesiz İngiliz halk kültüründeki en simgesel karakterlerden biridir fakat efsanenin kalbinde yatan adamın (tabii eğer sadece bir kişiyse ve toplama ya da tamamen kurgusal bir figürle karşı karşıya değilsek) kim olduğunu bulmak ne yazık ki mümkün değil. En çok kabul gören Robin figürü, 1189–99 arasında tahtta oturan Kral I. Richard döneminde yaşamış ve ona sadık biri olarak resmedilmiştir ve anlatılana göre kral bu gösterişçi tebaası ile tanışmayı çok istediğinden tüccar kılığına girerek Sherwood'a gelip Robin'in kendisini göstermesi için olta atmıştır. Fakat aslında Fransız olan Richard, tek kelime bile İngilizce bilmiyordu ve üstüne üstlük tüm hükümdarlığı süresince İngiltere'de sadece 5 ay geçirmişti. Bu yüzden o zamana dek karşılaşmış olmaları pek olası değildi. Ayrıca Robin Hood ismi ilk kez, 1370'lerde William Langland tarafından yazılan ve kinayeli bir isme sahip *Piers Plowman* adlı kitapta ve ilk kez 1450'de parşömene aktarılan birkaç Robin Hood baladında geçmiştir. Bu balatlarda "Edward" ismi geçse de kaçıncı olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Halkın Jessie James, Billy the Kid, Dick Turpin gibi suçlulara olan kemikleşmiş hayranlığıyla tutarlı olarak insanlar Robin'i zenginden alıp fakire veren bir kişilik olarak görmeye meyletti. Fakat bu özgün balatlar kendi bütünlükleri içerisinde sadece tek bir istisnai hayır işi olayına atıf yapılmaktadır. Gelin görün ki bu

artık Robin'in standart profili olup çıkmıştır. Hatta bu balatlardan bir tanesinde anlatıldığına göre ne Robin Hood ne Little John ne de tüm Neşeli Adamlar çetesi, insanların karanlık çöktüğünde karşılaşmak isteyeceği türden insanlardı. "Neşeli Adamlar" (Merry Men) olarak tercüme edilen bu tabirin aslı Merrie Mein ya da Meinie'den gelmektedir ki burada birinci sözcük "asil ya da soysuz" ikincisi ise "kalabalık" anlamına sahiptir.

İlk kez 1450'de yayımlanan fakat öncesinde ağızdan ağıza dolaşan bir hikâye olan *Robin Hood ve Papaz'da* Robin Nottingham'a girdiğinde ruhban sınıfından mağdur ettiği biri tarafından tanınır ve papazın ahlayıp vahlamalarıyla Robin, Şerif'in adamları tarafından apar topar kıstırılarak hapse tıkılır. Little John ve Much the Miller'ın oğlu bunu öğrendiklerinde pusu kurup hain keşişin yolunu keser ve onu ölesiye döverken olaya şahit olan bir çocuğu da katleder. Robin'e gelince, anlatılagelen ilk hikâyelerden beri kendisi kurban ve tutsaklarının burun ya da kulak gibi uzuvlarını kesen, bir keresinde de içerisinde hokkabaz olan bir kervanın yolunu keserek kendisini sinirlendiren hokkabazı elinden ağaca çivileyerek onu ölüme terk eden biri olarak resmedilmiştir.

İnsanlar o zaman kahramanların ölümlerinden daha çok huzursuzluk duyardı ve artı sıra Robin'e geldiğinde *A Gest of Robyn Hode* da dahil olmak üzere bu özgün balatlarda yazana göre Robin şifa bulmak için bir manastır baş rahibesi ile birlikte sığınacak yer aramış fakat ölümü hızlansın diye rahibe tarafından planlı zehirlenmiştir. Ölüm anına dek başucunda olan Little John Robin'in son nefesinde bir ateşli ok atabilmesi için camı açar ve Robin ok nereye düşerse oraya gömülmeyi vasiyet eder. *Huntingdon'lı Robert Earl'ün Çöküşü* adlı oyunda bu başrahibe Kirklees'tendir ve Nottinghamshire'da değil Batı Yorkshire sınırlarındaki Kirklees Manastırında gerçekten de onun ismine kayıtlı bir mezar bulunmaktadır. Yani Robin Hood Orta Çağda yaşamış, zalimlik içeren maceraları en az kendileri kadar zalim seyircilerce

beğenilen biriydi. Takip eden asırların daha hassas damak tadına uygun olmayan bu Robin referansları halının altına süpürülerek günümüzde bile gizli kalmaya devam etmiştir. Aslında modern sinemaya uyarlanan Robin figürü, 16 ve 17. asırlarda şekil verilen Robin'dir.

Robin'in köylü ya da çiftçi sınıfından yükselişine ilk kez, Kral VIII. Henry'nin matbaacısı Richard Grafton tarafından *Chronicles at Large* (1569) eserinde yer verilmiştir. Bu aynı zamanda Woodstock'lu Edward'ın Kara Prens olarak anıldığı fakat sebebinden bahsedilmediği ilk kitaptır. Bu eser Robin'i, malını mülkünü düzmece ihanet suçlamalarıyla kaybederek yoksullaşmış ve sonunda bir haydut olarak sefalet içerisinde yaşamaya mecbur edilmiş bir Kont olarak resmetmiştir. Grafton'ın bu yeni ve daha karmaşık Robin karakteri sonraları, onu Huntingdon Kontu Robert olarak tanıtan Anthony Munday'in oyunlarında daha da derinleştirildi

ve *Huntingdon Kontu Robert'ın Çöküşü* (1598) adlı oyunda Genç Matilda'ya aşık etti. Bu Robin'in ilk gönül macerası olmakla kalmıyor, aynı zamanda Matilda'nın ikinci perdede haydut çetesine katıldığında adını Genç Marian yaptığı eser oluyordu. Bununla da kalmadı, Robin, Marian ve genç kızla evlenerek mirasına konmaya kararlı kötü Prens John'un dahil olduğu bir aşk üçgeni kavramını canlandıran ve konusuyla birçok modern tasvirin de atası hâline gelen bir eser oldu. Demek ki Robin değişen geleneklerle başkalaşmaya zorlanan kısa ömürlü bir karakterdi. Peki ama bu efsanelerin ardında gerçekten yaşamış bir insan olabilir mi?

Viktorya devrinin turist endüstrisinin gitgide büyüme sürecinde Nottingham Robin Hood ile Sherwood ormanı arasında köklü bir bağ kurarak belli ki Yorkshire unsurunu pek umursamamıştır. Yorkshire, cebini doldurabilecek kapasitede yerler olan Dales'e ve Harrogate ılıcalarına sahipti. Son dönemlerde, artık Sherwood'un bir yılda 500 bin turist çekmeye başlamasıyla Yorkshire kendi oğlu üzerinde hak iddia etme mücadelesini başlattı. Ve eğer bu efsanenin göbeğinde gerçek biri yaşamışsa kuzeyden gelmiş olabileceğini gösteren çok fazla referans söz konusu.

Whitby'ın güneyine yaklaşık 8 kilometre mesafede bulunan, 13. yüzyılın başından beri Robin Hood's Bay adıyla bilinen yerde kartpostallardan fırlamış balıkçı köyü var. 1324 yılında Flanders Kontu I. Louis III. Edward'a, Flaman balıkçı gemilerinin sürekli olarak korsan tacizlerine maruz kaldığı ve halkın balıksız bırakıldığına dair yazdığı birçok şikâyet mektubunun ilkini yazmıştır. Robin Hood ismine ilk resmî atıfsa York Kaza Mahkemelerinin 1225 tarihli tutanaklarında rastlanır. Tutanaklara göre kanun kaçağı sayılmadan önce, Aziz Peter kilisesine olan borçlarına karşılık Robin Hood ve bazen de Hod olarak yazılan bir şahsın 32 sterlin 6 peni değerinde malına el konmuştur.

LINCOLN (ZEYTİN) YEŞİLİ

Ormanı mesken tutmuş haydutların yeşil renk giyinmesi her ne kadar mantıklı gelse de ve Robin'den zeytin yeşili kıyafetler giymiş olarak bahseden birçok kaynak olsa da bu son derece karmaşık bir terminolojiden kaynaklanan bir yanlış anlaşılmadır. Lincoln şehri zeytin yeşil kumaşlarıyla ünlü olsa da Zeytin Yeşili tabirine 1510'dan önce atıf yapılmamaktadır ki Robin'in bu tarihte bir kıyafet giymesi çok zordur.

Lincoln'nün Robin'in dönemlerinde ünlü olduğu kumaş, parlak kırmızı renkteydi ve adı da Lincoln Greyne ya da Grene'di ve bu isim çok iyi kızıl renk tonları elde edilen ve bu sayede kumaşları daha pahalı ve alımlı yapan koşnil tanelerinin boyasından geliyordu.

Robin'in Lincoln Grene renginde giyinmesine dair en eski referanslar, sonraki çağlarda gelen okuyucular tarafından yanlış değerlendirilmiştir çünkü Grene kelimesi İngilizcedeki "green" (yeşil) kelimesiyle karıştırılmıştır.

Kraliyet Tarih Cemiyeti Üyesi ve Orta Çağ tarihi uzmanı, aynı zamanda resmen tespit edilmeden 30 sene önce III. Richard'ın mezarının Leicester'daki Greyfriars otoparkının altında olduğunu bilen David Baldwin, bu efsanedeki kişinin 1260'larda Sherwood yakınlarında iş gören Yorklu kanun kaçağı Roger Godberd olabileceğini söylüyor. Londra ve York'u, uçsuz bucaksız ormanlık alan değil de engebeli araziden oluşan Sherwood Ormanı (orman tabiri o zamanlar kraliyet avlanma bölgelerine için de kullanılırdı) üstünden birbirine bağlayan Büyük Kuzey Yolu güzergahı o zamanlar Godberd gibileri için uğrak yerlerdi. Robin Hood efsanesinde olduğu gibi Godberd de Sherwood'dan

geçen kafileleri ve din adamlarını öldüren ya da soyan bir çetenin liderliğini yapmış, kralın bölgesinde izinsiz geyik avlamış ve bir keresinde de Nottingham Şerifi tarafından yakalansa da sonrasında kaçmıştır. İlk dönemdeki balatların çoğu Robin Hood'un 1263'te III. Henry'ye karşı Simon de Montfort tarafından düzenlenen başarısız ayaklanma girişimi sonrasında kanun kaçağı durumuna düştüğünü yazar ve Godberd'in de sıvışıp kaçmadan önce bu isyanın destekçisi olduğu bilinmektedir. Efsanevi Robin, Güney Yorkshire'daki Loxley ile de yakından ilişkilendirilmekte, hatta zaman zaman Loxley'li Robin olarak nitelendirilmektedir ve bizim şu Godberd de Loxley, Warwickshire'de yatmaktadır ki bu da kafa karıştırıcı bir bağlantıdır.

Baldwin'in Orta Çağ karakterleri ve akıbetlerine dair keskin öngörü yeteneği de göz önüne alındığında akıllı yatırımcılar parasını Godberd'e yatırır fakat Yorkshire'ın yeni bir hamlesi olsa da mevcut Nottingham/Sherwood modası son sürat devam etmektedir.

2
KEŞİF SEFERLERİ

MUCİZELER KİTABI: MARCO POLO'NUN ÇİN SIRLARI

Marco Polo hakkında bildiklerimiz ya da bildiğimizi sandığımız şeylerin çoğu, kendi notları ve yayınlandığı dönemdeki şüpheciler tarafından 1 Milyon Yalan olarak yaftalanan *Il Milione* (Milyon) adıyla yayımladığı gezi günlüğü/seyahatnameden gelmiştir. Çin'e yaptığı uzun süreli seyahatten döndüğünü iddia eden Marco Polo Cenova'yla savaşın ortasındaki Venedik'e demir attıktan bir süre sonra, 1296'da muhtemelen Cenevizliler tarafından tutsak edilerek Anadolu kıyılarına getirilmiştir. *Marco Polo'nun Geziler Kitabı* adıyla bilinen kitabını, 1284'te Cenevizliler tarafından tutsak edilen meşhur romantizm yazarı arkadaşı Rustichello da Pisa'ya yazdırdığını ifade etmiştir. Eğer durum buysa tüm eserde sadece ilk 18 cümlenin birinci tekil şahısla yazılması, hepsi bir yana henüz baskı aşamasında bile Marco Polo'ya yüklü para kazandırması oldukça şaşırtıcıdır.

Daha en başından tartışmalar doğuran Polo'nun kitabı, İngiliz Kütüphanesi Çin Departman Müdürü ve "Hiç Çin'e gitmeyenler tayfasının" başı Frances Wood'un dahil olduğu akademi cemiyetini 2013'e kadar ihtilafa düşürmüştür. Marco Polo Gerçekten Çin'e Gitti mi? (1995) sorusunu ayrıntılı şekilde irdeleyen kitabına günümüzde bile, sırasıyla Almanya'daki Tübingen ve ABD'deki Columbia Üniversitesindeki denk sinologlar olan profesörler, Hans Vogel ve Morris Rossabi'den karşı savlar gelmektedir. Ayrıca bu ikili, döneminde kendisine yöneltilen eleştirilere kulak tıkamış ve

ölüm döşeğinde şu sözleri sarf etmiş olan Polo'yu tek savunanlar değil: "İnanmayacaklarını bildiğimden, gördüklerimin diğer yarısını yazmadım bile." Bu da şüphesiz hakkında hiçbir zaman net bir cevaba ulaşamayacağımız tarihî açmazlardan bir tanesi.

Gezgin ve tüccar, müreffeh bir aile içerisine doğduğu söylenegelen Marco, 17 yaşında babası Niccolò ve amcası Maffeo'nun şirketiyle birlikte 1271'de, orada Kubilay Han'ın huzuruna davet edilme şerefine nail olan ilk Avrupalılar olduklarını iddia edeceği Çin'e doğru demir almıştır. Moğol savaş beyi, günümüzde Çin'in kuzeyine denk gelen bölgeyi de ele geçirerek ülkesini büyütmüş ve 1279'ta Çin'in kalanını da fethederek Yuan Hanedanlığını kurmuştu. Marco'nun anlattığına göre Kubilay Han'ın güvenini o kadar kazanmıştı ki bizzat Han'ın özel mührünü alarak diplomatik görevler icra etmek için uzaklara seyahat etmişti. 20'li yaşlarındayken Han Hristiyanlığa ilgi duymaya başlayınca Papa X. Gregory ile Han arasında ara buluculuk ve Yangzhou şehrinde tam üç yıl valilik bile yaptığını ifade etmiştir.

Bu yazılanlar bu tarihlerde gerçekten yaşanmış dahi olsa Polo'lar bırakın bir Han'ın huzuruna çıkan ilk Avrupalılar olmayı, ilk İtalyanlar bile olamazlar. 1246'da Marco doğmadan 8 sene önce, İtalya'nın ortasındaki Umbria'dan Giovanni da Pian del Carpine, Papa IV. Innocent'ten getirdiği iyi niyet mesajıyla Cengiz Han'ın torunu Güyük Han'ın huzuruna çıkmıştı. Carpine'in Hristiyanlığı kabul etme ricasını geri çeviren Güyük, bunun yerine ondan Papa ve Batı liderlerinin kendisine bağlılık yemini etmelerini söylemesini istemiştir. Carpine'i, bunları kesin bir dille anlattığı Moğolca, Arapça ve Latince olarak yazdığı mektupla geri gönderdi. 1254'te, Marco'nun doğduğu sene Flaman kâşif/misyoner Rubruck'lu William, Batu Han ve Mengü Han'la tanıştıktan sonra 40 bölümden oluşan eseri *The Journey of William of Rubruck to the Eastern Parts of the World (Rubrucklu William'ın Dünyanın Doğusuna Seyahati)* adlı eserini yayımladı ve eser o dönemde en

çok satan eserlerden oldu ve günümüzde dahi Orta Çağ coğrafya literatürünün başyapıtı olarak nitelendirilir. O kadar ki Polo'yu kendi yaşadıklarını yazıp yayımlamaya iten de bu maddi başarıydı.

Polo aynı zamanda Venedik'teki ailesinin refah ve servetini görgüsüzce abartmıştır. Hâlbuki Marco'nun kendisi zamanla hatırı sayılır para kazansa da ailesinin ufak çaplı tüccarlar olduğu bilinmektedir. Han ile Papa arasında dokuduğunu iddia ettiği mekiğe gelirsek ne Çin'deki ne de Vatikan'daki kayıtlarda böylesi bir irtibatın kurulduğunu ima eden bilgi bulunmuyor. Benzer şekilde Yangzhou şehir kayıtları da onun valiliğinden bahsetmiyor.

HIRVATİSTAN'DAN VENEDİK'E

Kimsenin ailesinin tam olarak nereli olduğunu bilmemesini, Marco Polo'nun yaşamına dair bilgilerdeki onca alavere dalavereye bakınca normal karşılarsınız. Kimisine göre Venedik'e bugünkü Hırvatistan topraklarının bulunduğu yerden gelmişlerdir.

Bazı tarihçiler ailenin, şimdilerde Hırvatistan topraklarında olan fakat 13. asırda Venedik Cumhuriyeti toprağı olan Korčula adası tüccarları olduklarını söyler. Ailenin soy ismi Pilic'tir ve Venedik'e yerleştiklerinde Latince hâli olan Polo'ya evrilmiştir. Bu iki kelime sırasıyla Hırvatça ve İtalyancada tavuk anlamına geldiğinden, köken olarak birbirine bağlıdır.

Korčula kasabasında Polo ailesinin evi olduğu söylenen bir ev de vardır. Günümüzde yerel yönetimin koruması altına alınmıştır ve müzeye dönüştürülme planları söz konusudur.

Çin'in etrafında yaptığı seyahatlere dair kendi öne sürdüğü veriler bile bilinen iki nokta arasında geçen ve sağlam şekilde

belgelenmiş başka seyahatlerin süreleriyle karşılaştırıldığında şüphe doğurmaktadır. Üstüne üstlük 17 yıldan fazla süre Çin'de bulunduğu iddialarına rağmen o dönemde Hanlıkta konuşulan dili bildiğine dair en ufak bir veri dahi sunamamıştır, ki bu da dahil olduğunu belirttiği diplomatik görüşmeleri gerçekleştirebilmiş olma olasılığını epey bir azaltmaktadır. Dahası, eserinde Çin yerleşim yerlerini o bölgenin insanlarının kullandığı isimlerle değil, Persçe isimlerle anmıştır.

Bunun yanında, Çin'in kilit öneme sahip konumlarına dair sahip olduğu bilgilerde de bazı boşluklar bulunmakta. Porselen ve Çin'in ilk dönemindeki blok baskı tekniğiyle kitap üretiminin merkezi olan Fujian'da yaşadığını iddia etmesine rağmen tasvirleri son derece anlaşılmaz ve eksiktir. Kendisi güzel çinilerin üretim yerinin var olmayan Tingui şehri olduğunu söylemiş, Avrupa bu işe girmeden seneler önceki blok baskı kitap üretiminden hiç bahsetmemiştir. Ayrıca eski Çin kayıtlarından elde edilen yukarıdan aşağıya ve soldan sağa yazı tarzının bambu gövdelerine yazıldığına da değinmemiştir. Kitabın hiçbir yerinde Polo'nun, kömürün pahalı ve yakacak odunun az olduğu bölgelerde benimsenen az yağla yüksek ateşte yemek pişirme yönteminden bahsettiği de görülmemektedir. Bu yöntemle pişirmede gıdalar küçük küçük dilimlenir ve şimdilerde Çin tavası (vok) dediğimiz şeylerin içinde kısa süreli pişirilir. İtalyan makarnası ya da mantısının baharatlı ve etli Çin eriştesiyle benzerliğini kıyaslamak da hak getire.

O zamanlar çay içme Çinlilerin bir ritüeliydi fakat o bu içeceği görmezden gelmiş desek yeriydi. Hatta bu, Çinlilerin evde eğlenmek yerine misafirlerini en sevdikleri çay evlerinde ağırlamayı tercih ettiğini düşününce daha ilginç bir hâl almaktadır. Marco kendisini Han'ın yetkilisi olarak tanıttığı için normalde birçok devlet yetkilisinden davet alması –bu davete karşılık bekleyerek– ve bunun belgelenmesi gerekir. O yüzden bunun için hazırlanmış devlet seremonileri ya da çay ikramları gibi etkinliklerin atlanması

pek mümkün değildir. Çin Seddi, yönettiğini iddia ettiği şehir Yangzhou'nun kuzeyinden geçse de Polo'nun seyahatnamesinde bu devasa yapıta dair de tek kelime bile geçmemektedir. Bu da Çin Seddi'nin etkileyici kapılarıyla kesişen İpek Yolu'ndan geçtiği iddiasıyla birlikte düşünülünce daha şaşırtıcı durmaktadır. Hepsinin yanında, Çin kültüründe kadınların küçük yaştan itibaren fazla büyümemesi için ayaklarına demir ayakkabılar giymesinden, yemek çubuklarından, dondurmadan ve Han'ın sarayının önündeki nehirden balık yakalaması için eğitilen muazzam karabataklardan da hiç bahsetmemiştir. Kuş ve insanlar arasındaki asalak ortakyaşam ilişkisi bugün bile ziyaretçileri etkilerken Polo'nun kalemi bu konuda da kıpırdamamıştır.

Polo Pekin'in Büyük Köprüsünden bahsetmiş ve orada durup 24 kemerin hepsini saydığını öne sürmüştür. Jiangsu Vilayetindeki Suzhou şehri ziyaretiyle alakalı da benzer sorunlar göze çarpıyor. Söz konusu şehir, görenin ağzını açık bırakan eşsiz mimarisiyle Çin'deki en güzel şehir olmasıyla ünlüydü. Fakat diğer yandan Polo bu yenilenmiş şehrin zencefil ve ışkın merkezi olduğunu söylemiştir ki bu büyülü yer hiçbir zaman bunların ticaretini yapmamıştır.

Polo'nun iddiaları arasında en rahatsız edici olanı, Xiangyang kuşatmasının başarıyla sonuçlanmasını sağlayan mancınık yapımında İtalyan teknolojisini Han'a öğrettiğini söylemesidir ki bu tarihsel açıdan da yanlıştır. Bu silah bu kuşatmada kullanılmış olsa da Çin kayıtlarına göre bunlar Persli mühendisler tarafından tasarlanmıştır ve Xiangyang'la Han arasındaki husumet Polo daha oraya ayak basmadan bir sene önce başlamıştır. Ayrıca orduyla alakalı olarak Polo, Han'ın filolarını hem 1274 hem de 1281 olmak üzere iki kez Japonya'ya gönderdiğini söylemiştir. Filodaki gemileri tasvir ederken 5 direkli (ki 3 direklidir) demiştir ve 1274'tekinin Japon sahillerine çok az bir mesafe kala karşılaştıkları kasırga sonucu battığını üzülerek anlatmıştır. Hâlbuki bu

şekilde batan gemi 1281'de demir alan bir gemidir ve Japonlar bu tayfunu Kamikaze yani Kutsal Rüzgâr olarak anarak minnetlerini göstermişlerdir.

O döneme ait hiçbir Çin kayıtlarında adının da geçmemesini göz önünde bulundurduğumuzda o ülkeye ayak basmış olma ihtimali dahi zayıflıyor. Birçok tarihçiye göre Polo Karadeniz'in ötesine geçememiş ancak oralarda Uzak Doğu ülkeleriyle kârlı ticaretler yapmış ve kitabını da ticaret yaptığı kişilerden duydukları bilgilerle doldurmuştur.

Bu köftehorun her şeyinde olduğu gibi ölüm tarihinde de bilinmezlikler vardır. O dönemin Venedik yargısı günü güneşin batmasıyla ilan ettiği için 8 mi yoksa 9 Ocak 1324'te mi öldüğü belirsizdir. 1323'ün son aylarında hastalıklarla cebelleşen Polo her türlü işini düzene sokmuş, aile üyelerine ve bazı dini kurumlara cömert miraslar bırakmış ve kendisine olan borçların affedildiğini ilan etmişti. O dönemlerde vefat eden herkesin mal ve mülkünden belli bir payı almakla yetkili Vatikan'ın gözünü para bürümüş din adamları, Polo'ya ait her şeyin ayrıntılı bir dökümünü çıkardı. Fakat bu titiz çalışma sonucunda bile Polo'da Çin'den getirdiği en ufak bir eşya bile bulunmamıştı. Sizce 17 yılını Avrupa'dan taban tabana zıt bir ülke ve kültür olan Çin'de geçirip eve tek bir Çin kökenli eşya getirmemiş olması akla yatkın mıdır?

AMERİKA: İLK KİM GİTTİ?

Okullarda, bilhassa Amerika'dakilerde, hâlâ 1492 yılında İspanya'nın kontrolü altındaki Cenevizli Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfettiği ve kıtaya onun çağdaşı Amerigo Vespucci'nin adının verildiği öğretilir. Ülkedeki kasabalardan uzay görevlerine kadar her yere verilerek hâlâ "Colombus" isminden istifade edilir fakat ilginç olan bunların Amerika kıyılarına ayak basmamış biri için yapılmasıdır.

Aslına bakarsak 20 bin yıl kadar önce Siberyalı kabileler "öyle dolanırken" Amerika'yı "keşfettiği" için aslında kıtanın ilk keşfi Ruslar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu konuda Kolomb'dan önce davranan diğer kişilerse muhtemelen yerli ve hakiki Hokkaido Japonları olan Aynulardı ve muhtemelen oradan daha küçük de olsa saldırgan bir topluluk olan Polinezyalılar tarafından sürüldüler. (Aynular Siberya'da da yaşadı, dolayısıyla oradan buraya göçmüş de olabilirler.) Bunun yanında Kolomb, Amerika'yı keşfetme yarışında Leif Erikson liderliğindeki Vikinglerden de geri kalmıştır.

Sadece 4 kez denize açılıp Karayiplere ve Orta Amerika sahillerine ulaşan, sınırlı keşif yapmış Kolombus'un aksine Portekiz'in emri altındaki Floransalı kâşif Amerigo Vespucci'nin Yeni Dünya'ya 4 seyahat yaptığı söylense de sadece 2 kez ulaşabilmiştir: 1 ve 4. seferde. 1499 ve 1501'deki 2 ve 3. deniz yolculuklarında –aslında bunlar 1 ve 2. seferlerdir– Vespucci Karayipleri geçerek

Güney Amerika'nın kuzey kıyılarına ulaşmış, oradan da doğu sahilinden güneye inerek Rio de Janeiro Körfezine varmıştır. Patagonya adıyla bilinen güneye kadar ulaştığını iddia etse de kendisi yalancılığıyla bilindiğinden kimse ona inanmamıştır. Vespucci'nin notları ve deniz haritalarına bakıldığında Alman haritacı Martin Waldseemüller'in 1507'de bir Güney Amerika haritası çizdiği görülmektedir ve bu da "Amerika" adının geçtiği ilk belge olma niteliği taşır ki Waldseemüller bu ismi koyarken Vespucci'nin adından esinlendiğini söyler. Bu da bu ismi Yeni Dünya'nın diğer haritalarında görerek onunla devam ettiği fakat sonraki edisyonlarda "Amerika" yerine *Terra Incognita* yazdığını gösteriyor.

Fakat bu coğrafî yerin isim babası olma ihtimali daha kuvvetli olan kişi, çok daha az tanınan Robert Amerike'dir. Varlıklı bir Bristollu tüccar olan Robert, John Cabot'ın Matthew adlı bir gemiyle 1497'de Labrador'a vardığı deniz yolculuğuna maddi destek vermiştir. Vespucci'nin yaptığı seyahatlerden iki yıl önce Cabot, Kuzey Amerika'daki Yeni İskoçya ile Newfoundland kıyı şeridini keşfetmiş ve eskiden kalma bir gelenekle keşfettiği topraklara işvereninin soy ismini vermiştir.

Coğrafi yerlere genelde kâşif ya da işverenin isminin değil de soy isminin verilmesi böyle olmuş olma ihtimalini güçlendiriyor. Örneğin Henry Hudson şimdilerde New York'ta bulunan nehri 17. asırda keşfettiğinde ona Henry Nehri değil Hudson Nehri adını vermiştir. Eğer değersiz Amerigo Vespucci bu kıtaya kendi isminin verilmesi şerefine nail olmuş olsaydı kıtanın ismi Amerika değil Vespuçya gibi bir şey olurdu. O zaman Amerika'ya kimlerin ulaşamadığı konusuna bir son verip kimlerin ulaştığına geçelim.

Şu Siberyalılardan 10 bin sene kadar sonra Yeni Dünya'yı rastgele dolanırken değil kasıtlı bir şekilde keşfeden grup, Kuzey Japonya ve Siberya'nın yerlileri olan Aynular oldu. Japonya, Aleut Adaları uzantısıyla 180 derece meridyen boyunca devam eden ve batı ile doğu yarım küreyi birbirinden ayıran Amerika eyaletlerinin en kuzey, batı ve doğusu olarak nitelendirilen Alaska'dan çok da uzakta değil. Bu zincirin en uzağında bulunan Attu adası Alaska'dan yaklaşık 1700 km uzakta olup Japonya'ya da aynı mesafededir ve Japonya ile Kuzey Amerika arasındaki merdivenin ilk basamağı gibidir. Japon yerlilerinin mi Attu'ya kürek çektiği yoksa Siberyalı Aynuların mı kuzey kara köprüsünü geçtikleri tartışması, 28 Temmuz 1996'da Kennewick'teki Columbia Nehrinin bir kolu olan Wallula Gölü'ndeki hemen hiç bozulmamış iskelet keşfiyle birlikte tartışmaya açılmıştır. Karbon tarih saptama yöntemiyle Kennewick'te bulunan bu adamın atalarının Aynuların atalarına çok benzediği tespit edilmiştir. Kuzey Amerika Gömüt Koruma ve Yabancıların Ülkelerine İade Lobisi Kennewick'te bulunan kalıntının geleneksel bir defin düzenlenmesi için kendi soyuna teslim edilmesini talep etti. Böylesi bir hamlenin Kennewick'te bulunan bu adamın Amerika Yerlisi olduğunun hükmü anlamına geleceği ve bunun da gizemi çözme yolunda onlara engel olacağının farkında olan insanbilim ve taşılbilim toplulukları buna engel olması için hükümete baskı yaptı. Arada kalan

hükümet, kalıntının bulunduğu bölgenin ABD Ordusu sınırları içinde kalmasından ötürü onu kendi korumalarına alacaklarını duyurdu ve hiç kimseyi memnun etmeyen bir karar almış oldu. Herkesi memnun eden hamle ise Kopenhag Üniversitesi tarafından yapılan bir DNA testi sonucu kalıntının Washington'ın Amerika Yerli Kabilelerine ait olduğunun tespitiyle 2015'te yapıldı. Fakat Aynular 9 bin senedir Amerika'da bulunduklarından ötürü bu iki ucu keskin bir demeç olma özelliğini taşıyordu. Çünkü kıtanın ilk sakinlerinin kaçınılmaz olarak birbirine karıştığı göz önüne alındığında Kennewick'teki kalıntıda yerli kabilelere dair DNA izi bulmak mümkündür. Sonuçta bu yerlinin oraya tek başına gelmiş olacak hâli yoktur. Bu yüzden Kopenhag Üniversitesi aslında hangi grubun oraya ilk geldiğini söylemekten kaçınarak bu soruya yarım cevap vermiştir.

Sonrasında Kuzey Amerika'ya yerleşip orayı koloni hâline getiren ilk grup 10. asır Vikingleri oldu. Bunlar aynı zamanda Amerika'daki ilk Avrupalılar oldu. Grönland'daki merkezlerinden saldırıya geçen Leif Erikson komutasındaki uzun gemilerden teşkil küçük bir filo 1000 yılında Newfoundland'ın kuzey kıyısına, L'Anse aux Meadows kazı alanına ayak bastı. Buradan sonra Vikinglerin Kuzey Amerika ana karasına çıktıkları ve 20-30 sene içerisinde daha çok yerleşim yeri kurdukları tahmin edilmektedir. 2017'de Hudson Nehri yakınlarındaki Minisceongo Deresinde yapılan Viking köyü keşfi bunu destekler niteliktedir ki bu da Vikinglerin nüfuzlarını New England'a değin genişlettiğinin göstergesidir. Bu olay bile Kolomb Amerika'ya gitmeden 500 yıl kadar önce gerçekleşmiş olmasına rağmen esas merak ettiğimiz tüm iltifat ve takdirin nasıl ona gittiğidir. Bunun cevabı İngiltere ile yeni yeni doğmakta olan ABD arasındaki kıtalar arası düşmanlıkta yatar.

HİNDİSTAN'A KESTİRME

Kolomb gemici sayılmazdı, dünyanın gerçek büyüklüğünün yarısı kadar olduğunu düşünürdü ve bu yanlış bilgiyle 1492'de batıya doğru demir aldığında asıl amacı Hindistan ve doğuya kestirme bir rota bulmaktı. Kolomb Karayiplere vardığında oranın Hindistan olduğu fikrine kapılmıştı ki Batı Hintlileri ismi ve Amerika Yerlilerine aynı zamanda Hintli (Indian) denmesi gibi saçmalıklar o günden bugüne gelmiştir.

Dünyanın yuvarlak olduğunun bu deniz yolculuğuyla belirlenmiş olduğu safsatasının kaynağıysa Amerikalı güldürü yazarı Washington Irving'in *Life and Voyages of Christopher Columbus (Kristof Kolomb'un Hayatı ve Deniz Yolculukları)* 1828 adlı kitabıdır. Eserde İspanyol Salamanca konseyinin Kolomb'un gemiyi batırıp öleceğini düşünerek bu seyahatini fonlamayı reddettiği de yazar.

Aslında o zaman Dünya'nın düz olduğuna inanılmıyordu ve Salamanca Konseyi'nin kafasındaki tek soru işareti Kolomb'un dünyanın büyüklüğü ile ilgili kestirimleriydi. Sonuçta Konsey haklı çıktı çünkü Kolomb hesap hatası yapıyordu.

Amerika Bağımsızlık Savaşı ya da Amerika Devrimi adı verilen ve Atlantik'in hangi tarafında kimin oturacağını belirleyen 1775–83 tarihli çarpışmalardan sonra Birleşik Devletler İngilizlere ait hiçbir şeyi ülkelerinde istemez oldu. "Efendi" gibi kelimeler defedilerek yerine Hollandacadan türeyen *boss*, yani patron sözcüğü getirildi. Ayrıca halk içinde İngilizlere has beyaz peruklarla gezecek kadar aptal olanlar sözlü hatta bazen fiziksel temasa varan saldırılarla karşılaşıyordu. Siberyalılar, etnik Japonlar ve Vikinglerin daha önce yaptığı keşifleri yok sayılınca olay

doğrudan İngiliz olmayan Kolomb'la İngiliz yatırımcı John Cabot arasındaki yazı tura yarışına dönmüş oldu. Hatta bunlardan Kolomb, Amerika kıyılarına bile varamamış olmasına rağmen bu yarışı açık ara kazanmıştı. Bağımsızlık Savaşı'nda derin nefret duydukları İngilizlerle olan organik bağlarını iyice koparmak için Amerikalı devrimciler ülkelerini Kolomb Bölgesi yani Columbia olarak adlandırdılar ve 19. asrın başında Meclis'in ilk toplantısını yaptığı yer olan Washington'ı savaş sonrası başkent seçtiler. Bambaşka bir ulusal kimlikle kendisini İngiliz Kraliyetinden soyutlamak için yanıp tutuşan bu yeni meclis, Kolomb'un eski dünya düzenine aldırış etmeyerek batıya doğru yelken açarak bu çiçeği burnunda ulusun ulaşacağı bağımsız bir gelecek arayan bir şahsiyet olduğunu ilan etti. Ondan sonra her şey "Kolomblaştırıldı"; II. George tarafından kraliyet fermanıyla 1754'te kurulan New york'taki King's College'in adı Columbia Üniversitesi olarak değiştirildi. Savaştan sonra Joseph Hopkinson'ın *"Hail Columbia"* adlı eseri Kolomb'un 1492'deki yolculuğunun 300. yıl kutlamasında –yani yeni bir ülkenin ilk ulusal kutlamasında– okunarak uygulamada ülkenin millî marşı hâline gelmiş oldu.

Cabot ve diğer yarışmacıların Amerikalıların o dönemki kuruculuk bakış açısıyla yarışmadan elenmesi sonucu Kolomb rüzgârı sert esmeye devam etti ve bu akım, Kolomb Günü olarak belirlemeyi başarmış "fiziki açıdan kuvvetli Hristiyan topluluğu" Kolomb Şövalyeleri gibi Katolik gruplardan da destek buldu. Fakat Kolomb'un "keşfettiği" adanın sakinlerini köleleştirmek ve kılıçtan geçirmek suretiyle sebep olduğu zulümden ötürü zincirlenerek memlekete gönderildiğinin farkına varılmaya başlanmasıyla kazın ayağının öyle olmadığı anlaşıldı. Haiti'yi örnek olarak verirsek Kolomb 1492'de vardığında orada 500 bin civarında sağlıklı bir Arawak nüfusu vardı. İki yıl sonraysa yarısı ya öldü ya da köleleştirildi. Bu, gereken miktarda altının toplanmasını başaramayanlar üzerinde uygulanan kitlesel tecavüz ve uzuv kesme

cürümleriyle birleşince Amerika'da onun anısına düzenli olarak yapılan tüm kutlamalar iptal edilmeye başlandı. Günümüzde 21 eyalet festivalleri temelli iptal ederken hâlâ 29 eyaletin ezici çoğunluğu 12 ekimi Yerli Halk Günü ilan etmeyi seçti. 1964'te Meclis, Başkan Lyndon B. Johnson'a 9 ekimi Leif Erikson Günü olarak ilan etme teklifi sundu. Kitabın yazım aşamasındaysa New York halkı da belediye başkanları Bill de Blasio'ya Central Park'taki Kolomb heykelinin sökülmesi için baskı yapıyordu.

BÜTÜNÜYLE TEZGÂH: AVUSTURALYA'YI ASLINDA KİM KEŞFETTİ?

Konu bir kıtayı ilk keşfedeni şereflendirmek olunca tarih kitapları, bilhassa İngiliz tarih kitapları bunu ilgili kıtaya ulaşan ilk "beyazı" şereflendirmek olarak anlar. Sokaktan herhangi birini çevirip Avusturalya'yı kimin keşfettiğini sorun, kuvvetle muhtemel kendinden emin bir "Kaptan Cook" cevabı alacaksınızdır. Fakat Avusturalya'nın ilk ve gerçek kaşifleri Cook'tan 40 bin yıl önce davranmış Afrikalı seyyahlardı. Avusturalyalı Aborjinler oraya göçen Afrikalı yerlilerin torunlarıdır ve DNA'larından da görüleceği üzere soyları Hintler, Malezyalılar ve Borneolularla karışmış ve gelmesiyle ilkel sallara binip 1000 km'den fazla yol kat ederek kıtanın kuzey kıyılarına gitmek üzere Timur'a ulaşmışlardır.

Kangurunun da bulunduğu Kraliyet Hayvanat Bahçesinin MÖ 338 yılı kayıtları ve üstünde Avusturalya kıyılarının haritalarının işlendiği 2000 yıllık çini vazolar Antik Çinlilerin de Avusturalya'ya gittiğinin ispatıdır. İlk tam kapsamlı Avusturalya keşif seferine 1422 senesinde, aynı anda hem doğu hem de batı kıyılarını keşfetmek amacıyla filoyu ikiye bölen Amiral Zeng önderliğinde çıkıldı. Çinlilerden önce Asya'nın diğer kısımlarından 5 bin yıl kadar önce gelen ziyaretçiler yanlarında avcı köpeklerini de getirdi ve bunlardan kaçıp kurtulanlar yabanileşerek bugünkü dingo türünü oluşturdular. Uzun listenin en sonunda da Avrupalılar gelmektedir ve bunlardan ilkiyse şimdi Carpentaria Körfezi olarak bilinen körfeze giren ve 26 Şubat 1606'da Kuzey Avusturalya'daki Cape York'un batı kıyılarındaki Pennefather Nehri'nde

demirleyen ve pek tanınmayan Hollandalı Willem Janszoon (1570–1630) olmuştur. Geçici bir çözüm olarak yüzlerce kilometrelik kıyı şeridini haritalandırmaya başlasa da kendi ifadesiyle yerlilerin nedeni anlaşılmayan düşmanlıklarından ötürü bu girişimi sekteye uğramıştır. Yerliler arasında kulaktan kulağa anlatılagelen şeyse, bu Hollandalı davetsiz misafirlerin oralı kadınları kaçırdığı ve erkekleri zorla çalıştırdığı yönündeydi.

Ondan sonra gelen isim olan Hollandalı Dirk Hartog 1616'da Avusturalya'nın batısındaki Shark's Bay'e demir attı. Oranın Janszoon'ın düşündüğü gibi sadece bir ada olmayıp aynı zamanda kıta olduğunu ilk öğrenen kişi o oldu. 1644'te Tazmanya'ya adını veren Hollandalı Abel Tasman Avusturalya'nın kuzey kıyı şeridinin neredeyse tamamını keşfedip haritalandıran denizci oldu. Yani Hollandalılar Avusturalya'yı haritalandırıp sonra o bölgelere New Holland adını vermesi, James Cook (1728–79) doğmadan 1 asır kadar önce olmuştur. Avusturalyalılar kıyılarına ilk ayak basan kişi olarak Janszoon'u kabul eder ve onun kıtaya gelişini şu an Perth'te bulunan Duyfken (Küçük Kumru) adlı gemisinin bir taklidiyle anarlar.

KAPTAN JAMES COOK

Avusturalya'nın keşfi üzerinde bir hak iddia edemezse de James Cook 18. asrın başarılı bir kâşifi, haritacısı ve seyrüseferiydi. Ayrıca üç tane önemli keşif gerçekleştirmişti. 1776-79 arasında yaptığı son ve mukadder seyahatte Hawaii'deki yerlilerle irtibat sağlayan ilk Avrupalı olma şerefine ulaşmıştır. Hawaiililerin uzun şalopaları ve erzakları çalacağından şüphelenen Cook kıyıya çıkarak adanın kralını kaçırmaya kalktı fakat adamlarıyla birlikte öldüresiye dövüldü. Cook'un cesedi ile sahilde adeta tandır yapılmıştı. Sonra kalan kemikleri gemisine geri getirildi. O kemiklerle defin töreni düzenlendi.

Hollandalıların bu kazanımına ilgi duyup da gelen ilk İngiliz, aynı zamanda gaddar bir devlet korsanı olan William Dampier (1651–1715) oldu. Kendisi batı kıyısındaki King Sound'a yakın bir yerde demirledikten sonra bulgularını deniz kuvvetleri komutanlığı ile paylaşmak üzere Londra'ya dönmüştü. 1699'un ocak ayında HMS Roebuck'un başına verildi ve batı kıyısının 1500 km'lik kısmının haritasını çıkarma görevine gönderildi. Bu yüzden Cook'tan yani 1768'den önce Avusturalya'ya kimsenin ayak basmadığı iddiası saçmalıktır.

O sene deniz yüzbaşısı (kaptanı değil) olan Cook Kraliyet Derneği (Royal Society) tarafından, tahmini 3 Haziran 1769 tarihli Venüs geçişini belgelemek üzere tutularak Tahiti'ye gönderildi. Bu görevi tamamladıktan sonra güney batı yönünde giderek daha önce Abel Tasman tarafından 1642-43'te keşfedilen Yeni Zelanda'ya uğradı ve oranın ada mı yoksa kıta mı olduğunu tespit etmeye çalıştı. Cook'un tipik bir titizlik ve dikkat ile tamamladığı ve Tasman'ın keşfinin Avusturalya kıtasına bağlı olmayan, coğrafi açıdan bağımsız bir ada olduğunu ispatlayan bir çalışma yaptı. Sonrasında, kendi hür iradesiyle Cook, Avusturalya'nın doğu kıyısının güneyine doğru yola çıkarak 19 Nisan 1770'te oraya vardı. Sonrasında kıyı şeridini kuzeye doğru takip ederken gemisini Büyük Set Resifinde kaybetmekten kıl payı kurtuldu. Cook korkusuz bir seyrüsefer ve şüphesiz son derece titiz çalışan bir haritacıydı fakat Avusturalya'nın keşfinde asıl övgüyü nasıl kendisi aldı muammadır. Yoksa değil midir? Dönemin Britanya'sı o dönemde Hollandalılarla rakipti ve sık sık savaşa girerdi, bu yüzden de tarih kitaplarına Cook'un kâşif olduğu bilgisini "yerleştirip" Hollandalıları bir kalemde sildiler. Diğer muhtemel adaylarıysa mağrur korsan William Dampier'dı fakat onun bu payeyi alması imkânsızdı. Çünkü Kraliyet Donanmasının askeri bile değildi. Lakin Dampier'ın en azından hak iddia edeceği bir başarı vardı. Çünkü ünlü *Robinson Crusoe* (1719) karakterine ilham olan şey onun dillere destan kötü huyluluğuydu.

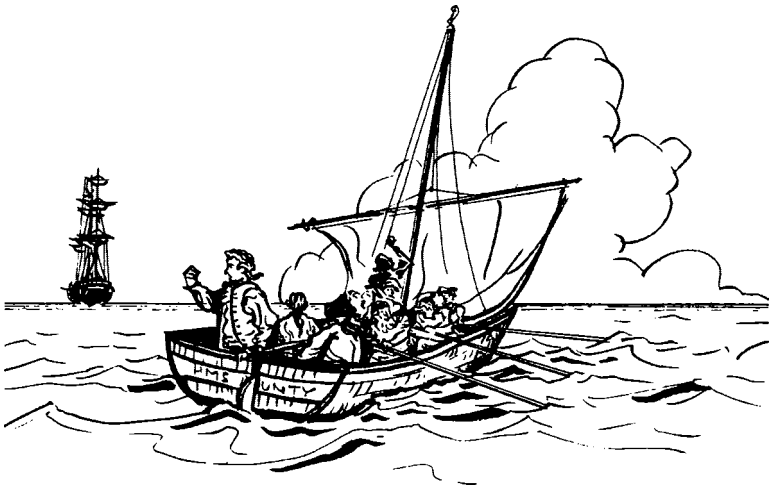
1704'te korsanlık kariyerine geri dönen Dampier, Cinque Ports'un kaptanı ve Şili'ye giden St. George'un kumandanı Thomas Stradling ile ortaklaşa denize açılmıştı. Dampier'ın ünlü huysuzluğu bu ortaklığı ateşe atmış, iki geminin kendi yoluna gitmesine sebep olmuş, bu yüzden de Stradling'le kilise mezarlığındaki ahlaka mugayir hareketleri yüzünden Fife'ta infaz edilmekten kaçan mürettebat çavuşu Alexander Selkirk'un arası açılmıştı. Hoşnutsuzluğa kapılan Selkirk gördükleri ilk karaya çıkacakları emrini verdi ve burada beş yıldır Juan Fernández'e ev sahipliği yapan ıssız adaya vardı. Dük'ün Kaptanı Woodes Rogers tatlı su arayışıyla 1 Şubat 1709 buraya demirlediğinde Selkirk'ün ilk baştaki kurtuluş sevinci solmuştu. Dük'ün şalopası gemiye yaklaştığında eski dostu Dampier'ın bir kenarda homurdandığını görmüştü. Başta Selkirk kendi adasına götürülmeyi talep etse de sonradan duruldu ve İngiltere'ye geri dönmek üzere Dük'e bindi. İşte orada anlattıklarıyla Daniel Defoe'ye klasiğini yazmada ilham oldu.

İNSAN VE DESTAN: BLIGH'IN BOUNTY İSYANI

Sayısız filme ve tiyatro oyununa *HMS Bounty* adlı geminin komutanı, kaçık bir sadist olarak konu olan William Bligh sonrasında kaptan olamasa da 34 sene boyunca yük gemisinden döndürülme *HMAV* (Majestelerinin Zırhlı Gemisi) Bounty'nin yüzbaşılığını yapmıştı. Bounty, Batı Hint Adaları'ndaki köleleri beslemede kullanılabilecek sürdürülebilir ve ucuz bir ürün olup olmadığına bakması için 1787'de Tahiti'de ekmek ağacı örnekleri toplamak üzere görevlendirildi. Anlatılana göre gemideki yönetim şekli genel itibariyle şu şekildeydi: Bligh gemiyi kendisinin bellemişti ve mürettebatı sürekli küçük düşürüyor, onları cezalandırıyordu. Ta ki mürettebatı belli bir dereceye kadar koruyan ikinci kaptan Fletcher Christian, artık iyice dengesizleşerek önü alınamayan Bligh'a karşı gönülsüzce de olsa İngiliz Donanma tarihinin en büyük isyanlarından birine liderlik etmek zorunda kalana kadar.

Gerçekte Fletcher Christian kendi boyunu aşan fikirlere sahip asabi züppenin tekiydi. Bligh ile daha önce de yelken açmıştı ve Tahiti görevine gitmek için de can atıyordu. Onu yanın almayı aynı şevkle isteyen Bligh da onun bu göreve gemi subayı olarak atanması için Donanma'ya özel bir yazılı ricada bulunmuştu. Fakat Christian'ın kıdem ve hizmet süresinin yetersiz olmasından ötürü soru işaretleri olan kurul onun yerine göreve John Fryer adlı birini atadı. Fakat yolculuğun yarısında Fryer'ın ehil olmadığını gören Bligh, Christian'ı kendi kararıyla vekil deniz yüzbaşısı

makamına getirdi. Bu, o dönemde ikisinin arasında herhangi bir sorun olmadığının bir göstergesi sayılabilir.

Söz konusu, mürettebatın kelle koltukta hâllerinden homoerotik bir haz duyan Bligh gibi biri olunca bu son derece mantıksız kalıyor. Daha önce bahsettiğimiz sinematik itibar suikastları da onun adamlarına, iplerle bağlayarak geminin omurgasının altından, bir uçtan bir uca sürüklemek suretiyle zulmettiğini gösteriyor. Gelin görün ki Kraliyet Donanması bu yöntemden 1720'de yani Bligh ve Christian doğmadan on yıllar önce vazgeçmiştir.

Hatta onunla isyan döneminde aynı kaderi paylaşanların tüm ifade ve kayıtlarına göre Bligh herkese son derece merhametli bir tavır takınıyor ve cezaya ancak çok gerektiğinde başvuruyordu. O kadar ki o seferde kabinini sık sık sırılsıklam olmuş ya da soğuktan donmakta olan mürettebatına açmıştı. Yani ortada sadistik bir gaddarlık görünmüyordu. Tahiti'de ekmek ağacı hasadı görevi icra edilirken mürettebat bu cennet gibi yerden ve oranın cinselliğe davetkâr kızlarından büyülenmiş, o kadar ki Charles Churchill, John Millward ve William Muspratt adlı üç çalışan

Bounty demir aldıktan sonra adada kalabilmek için kaçıp saklanmışlardı. Yakalandıktan sonra onların şeytana uymalarına bir nebze olsun anlayış gösteren Bligh sadece kırbaç cezası vermişti; o dönem başka bir komutan olsa onları seren direğinde astırırdı. Bounty'nin seyir defterinde Bligh'ın genel itibariyle eksiklikler konusunda azarlama yöntemini kullandığı, normalde ölüm cezası gerektiren suçlarda ise bedensel cezaya başvurduğu yazmaktadır.

Peki hâl böyleyken günümüzde neden Bligh canavar bir komutan ve Christian mürettebatı kurtarmak için gönülsüzce isyan çıkarmaya mecbur kalmış biri olarak biliniyor? Bunun cevabı Christian'ın ailesi ve onunla aynı derecede nüfuzlu Peter Heywood'da yatıyor.

28 Nisan 1789'da Bounty'nin memleketine dönüş yolculuğunun 24. gününde, Tahiti'deki hayatın çekiciliği hâlâ mürettebatın aklındayken Christian mürettebatın yarısının gemiyi kan dökmeden ele geçirmesine liderlik etti. Bligh arkadaşını aklıselime davet edip ne yapmak üzere olduğunu düşünmeye teşvik ederken Christian'ın güverteyi arşınlarken bozuk plak gibi tek söylediği şey "cehenneme düştüm" olmuştu. Bu isyana kalkışmasının nedeni en iyimser bakış açısıyla, yaşadığı sinirsel bir çöküntüye bağlanabilir. Bligh'ın sonrasında belirttiğine göre Christian baştan sona bir "füj hâlindeydi". Sonraki yarım kalmış ve başarısızlıkla sonuçlanmış Pitcairn Adası isyanından sağ çıkanlar onun bu hiddetli ruh hâlinden ve sık sık en sevdiği mağarada yalnız başına oturup delice gülüp ağladığından bahsetmiştir.

Öyle ya da böyle Bligh'ı ve 42 kişilik mürettebattan 18 askeri bir şalopaya tıkıp az bir erzak, biraz eşya ve geminin seyir defterini vererek terk ettiler. Kendisine sadakatini devam ettirmek isteyen birkaç kişiyi bizzat Bligh, şalopada daha fazla yer kalmadığı için almamış, onlardan Bounty'de kalmalarını ve gemi İngiltere'ye varırsa olanları anlatmalarını istemiştir. Resmen ölüme terk edilen Bligh sadece bir sekstant, cep saati kullanıp yıldızlara bakarak Timur'a yaklaşık 5800 kilometre olduğunu hesaplamıştı.

BAŞKA BİR İSYAN

Çoğu kişi, William Bligh 1805'te Yeni Güney Galler vali olarak atandıktan sonra Avusturalya'da yaşadığı daha büyük başkaldırıyı bilmez. Bligh kolonideki kaçak rom ticaretini bitirmek üzere görevlendirilmişti. Hak etmediği hâlde Bounty'nin Soysuzu namını almış olan bu kişinin gelişine Avusturalya'da kimse sevinmemişti. Yerleşimciler ve hatta (sözüm ona valinin emri altındaki) Yeni Güney Galler Müfrezesi onun bitirmek için geldiğini bildikleri rom kaçakçılığını bizzat yapıyordu. Bligh'ın doğrudan bu sorunun kaynağına inmesi, şehrin önde gelen simalarından olan ve kendisinin katı politikalarını eleştiren John Macarthur ile anlaşmazlığa düşmesine ve Macarthur hakkında yakalama emri çıkmasına sebep oldu. Fakat Macarthur'un yakın arkadaşı ve rom kaçakçı ortağı belediye başkanı George Johnston emrindeki birlikleri onu tutuklamak yerine Valilik Konağına giderek Bligh'ı tutukladı.

Kısa bir hapis yatma sürecinden sonra Bligh birkaç isyancıyı başına musallat etmek suretiyle kısasa kısas yaparak Birleşik Krallık'a döndü.

47 günde tamamlanan bu zorunlu seyahat, bugün bile denizcilik tarihinin en muazzam başarılarından biri olarak gösterilmektedir. 1790'da İngiltere'ye dönüşünde bir kahraman gibi karşılanan Bligh soruşturma kurulunun yaptığı çalışma sonunda Bounty'nin kaybedilmesinden sorumlu tutulmamış ve derhal yeniden görev başına getirilerek İkinci Ekmek Ağacı Seferine çıkmak üzere atanmıştır. Tahiti'ye dönüşteki görevi bu kez önce ekmek ağacını Batı Hint Adalarına götürmekti. Ardından orada bulduğu ve Kraliyet Derneğinin onun onuruna *Blighia sapida* adını verdiği ake meyvesi numuneleriyle ülkesine geri döndü.

Christian'ın o dönemki ruh hâlini gösteren başka bir güçlü emare ise bir sonraki adımda ne yapacağına dair en ufak bir fikrinin olmamasıydı. Yani baştan sona bir planı bulunmuyordu. Gittikleri birkaç adada düşmanca karşılanmaları sonucunda isyancılar Tahiti'ye döndü ve Heywood ile diğer bir düzine gemici orada kalmak isterken hizmetçilerinin olmasını ve cinsel hayatında çeşitliliğe sahip olmayı isteyen Christian yalan eğlence vaatleriyle 6 erkek 12 kadın Tahitiliyi gemiye çekerek Pitcairn adasına doğru yelken açtı. Doğrusu bu çok kurnazca bir sığınak seçimiydi. Adını orayı ilk kez 1767'de bulan Robert Pitcairn'den (babası Binbaşı John Pitcairn, Amerika Bağımsızlık Savaşında ilk kurşun atıldığı zaman Lexington, Massachusetts'teki İngiliz birliklerinin komutanıydı) almış olsa da Christian buranın yerinin yanlış bilindiğini ya da deniz kuvvetleri haritalarında yer almadığını biliyordu.

Christian asi birliği ve kaçırdıkları Tahitililer Pitcairn'e yerleşirken *HMS Pandora* gemisi Tahiti'ye varmış ve orada kalmayı seçen Heywood ve diğerlerini tutuklamıştı. Heywood en başta, bir sandala binerek kraliyet gemisini büyük bir heyecanla karşıladı ve yetkilileri kendisinin Bligh'a olan sadakatine rağmen gemiden atılmayan bedbahtlardan olduğuna inandırmaya çalıştı. Belki de tam inandıracakken Timur yolculuğuna Bligh ile çıkmış olan deniz yüzbaşısı Thomas Hayward, Pandora'nın kaptanına Heywood'un güvertede kaldığını ve tüm süreç boyunca Christian'ın yanından ayrılmadığını söyledi. Heywood'un Eylül 1792'deki duruşmaları esnasında, dünyanın öbür ucunda görevlendirilen Hayward'ın yalancı şahitliğinin açığa çıkması ve ailesinin sürdürdüğü kararlı kampanyalar sonucu Heywood ve diğerleri ipe gitmekten kurtuldu.

O günden sonra, birbirine sıkı sıkıya bağlı olan Christian ve Heywood aileleri kendilerinin ve Bligh tarafından kirletilen oğullarının itibarlarını kurtarmak adına yorulmak bilmeden çalıştılar. Güya çok hassas bir kişiliği olan Heywood asilerin güdülerini

anlasa da iblis kaptanına sadık kalmayı seçmişti. Christian'sa adam öldürmenin eşiğine gelmiş bir megalomanın acımasız yönetimi altında normalde aklından bile geçmeyecek bir eyleme girişmek zorunda kalmış bir "kader kurbanıydı". Her ne kadar deniz kuvvet komutanlığı içerisinde ciddiye alınmıyor olsa da halk nezdinde, Bligh'ın delici bakışlı bir sadist olarak, Christian'ınsa Marlon Brando ve daha yakın tarihli olan Mel Gibson gibi ünlü ve karizmatik simalarla tanıtıldığı sinemanın etkisi daha büyüktür. Hâlbuki kayıtlarda Christian kısa boylu, yanık tenli, "bilhassa elleriyle dokunduğu herkese ter bulaştıran bir insan" olarak tarif edilmektedir.

Pitcairn'e yerleştikten sonra isyancılar özlerine dönerek Tahitili erkeklere köle, kadınlara ise cinsel nesne muamelesi yaptılar. Gelin görün ki sonları da onlara karşı ayaklanıp çoğunu uykularında öldüren kadınların elinden oldu.

Christian–Bligh düşmanlığının yankısı, inanılması güç olsa da 225 yıl daha devam etti. Kardeşi Steve küçük çocuklara tecavüz etmekten hapse tıkıldıktan sonra Pitcairn'in belediye başkanı olan Brenda Christian, Dea Birkett'in *Serpent in Paradise* (1997) eserindeki Christian ve asilere dair fikirlerine o kadar sinirlendi ki "onu darağacında görmek istiyorum" yönünde beyanatta bulundu. Birkett 2014'te "Soyadım Bligh bile olsa bugün dahi Pitcairn'e gitme riskini göze almam" demiştir. Sidney'deki ünlülerin şefi Glynn Christian da bir Avusturalya televizyon kanalında Fletcher Christian hakkında sarf ettiği sözlerden ötürü Maurice Bligh'ın suratına yumruğu çakmak istediğini ifade etmiştir. Ne var ki Mayıs 2004'te Jacqui Christian, Maurice Bligh'la buluşup ona William Bligh'ın isyan sırasında kamarasından çalınan incilini iade etmek üzere Tahiti'ye gitmiştir. Maurice de bu jestin karşılığında kitabı temelli Pitcairn'e gönderilmek üzere sembolik olarak ona geri vermiştir. Ve orada, en azından şimdilik, bu kan davasına bir nokta konmuştur.

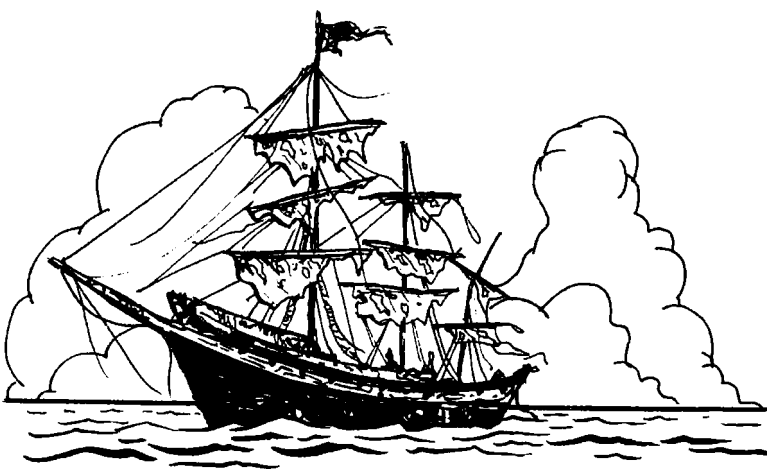
HAYALET GEMİ: SIR DOLU BİR ŞEKİLDE TERK EDİLEN MARY CELESTE

Mary Celeste'nin okyanus ortasında terk edilmesi hakkında bilinen gerçekler, daha gizemli fakat hatalı Marie Celeste isimli aynı gemi üzerinde dallandırılıp budaklandırılan yalanlardan daha az inandırıcıdır.

Spencer's Adası, Nova Scotia'da inşa edilen ve ilk olarak Amazon sonrasında *Mary Celeste* adını alan gemi 18 Mayıs 1861'de Amerika İç Savaşı esnasında denize açıldı ve o günden sonra hep uğursuzluklarıyla anılır oldu. İlk kaptanı ve hak sahibi Robert McLellan, geminin Londra'ya yapacağı ilk sefer için yükleme işlemlerine amirlik ederken hastalanarak öldü. Ölünce onun yerine Kaptan John Nutting Parker geçti. Bu seyahat esnasında Amazon Maine'deki bir boğazda balıkçı setine çarptı ve dönüşte Dover Boğazı'nda iki direkli bir gemiye çarparak onu batırdı. Sonraki sahipleri ondan para kazanamayacak duruma geldiğinde Amazon –son derece şüpheli bir şekilde– 1867 ekim ayının fırtınalı olacağı bilinen bir gününde Cape Breton adasının kayalıklı sahillerine doğru yelken açtı. Sahipleri gemiyi orada öylece bırakıp sigorta paralarını aldılar.

Ardından gemiden artakalanlar New Yorklu Richard Haines tarafından geri alındı ve 9 bin dolarlık masrafla taşıma kapasitesi artırılarak yeniden yüzer duruma getirildi. Bu arada da adı, Galileo ile sevgilisi Marina Gamba'nın gayrimeşru çocukları Rahibe Maria Celeste'den esinlenilerek *Mary Celeste* olarak değiştirildi.

Ekim 1872'de *Mary Celeste*, Cenova'ya gidecek 1701 varil ham ticari alkolle New York's East River'daki palamar yerine geldi. Tamamı sigorta ettirilmiş 35 bin dolar değerindeki bu yükle ve de yeni kaptanı ve hissedarlarından Benjamin Briggs önderliğinde 7 Kasım tarihinde demir aldı. Gemide 7 kişilik mürettebat ve de Briggs'in karısı ve kızı vardı. *Mary Celeste*'den 1 hafta sonra Cenova'ya doğru demir alan David Morehouse kaptanlığındaki İngiliz bandıralı Dei Gratia, gemiye 4 Aralık tarihinde Azorlar ve Cebelitarık mevkilerinin ortasında denk geldi. Hâlâ yol alıyor gibi görünse de sudaki sarsak ilerleyişi sebebiyle geminin terk edildiği hissine kapılan Morehouse, adamlarının birkaçını gemiyi kontrol etmek için gönderdi.

İkinci kaptanı Oliver Deveau herhangi bir kalkışma ya da şiddet izine rastlanmasa da gemide kimsenin olmadığını fakat tüm eşyaların yerli yerinde durduğunu rapor etti. Sanki tüm mürettebat yer yarılmış da içine girmişti. Deveau'nun tespit edebildiği kadarıyla tüm yük ellenmemiş şekilde duruyordu. Gelgelelim geminin tüm ambar ağızları, sanki birileri yükü görsün diye açık

bırakılmıştı. Şalopanın vasat kısmındaki depolara komşu yan korkuluklar geminin ilerlemesini kolaylaştırmak amacıyla sökülmüştü ve sekstant ile deniz kronometresi kayıptı. Bunların yanında şalopayı bir sebepten kıça bağlamak amacıyla dayanıklı denizci halatı ve kandilisa da sökülmüştü. Briggs'le arkadaş olan Morehouse ne yapacağını bilemez hâlde *Mary Celeste*'ye çekirdek mürettebat koyarak iki gemiyi de 12-13 Kasım'da varacakları Cebelitarık'a götürdü.

Orada *Mary Celeste* için derhal tahkik heyeti kuruldu ve 10 kişinin kaybolması dışında gemide herhangi bir olağan dışılığa rastlanmadı. Gemide onu terk etmeye mecbur kalınan ne iç ne de dış müdahale izleri vardı. Bu terk ediş acele fakat düzenli bir şekilde yapılmış gibi görünüyordu. Yine de kendini beğenmiş, haddini bilmez ve pek hazzedilmeyen bir insan olan Cebelitarık Başsavcısı Frederick Solly-Flood bu işte bir çapanoğlu olduğundan adı gibi emindi. O kadar ki günümüze kadar ulaşmış olan tuhaf teorilerin kaynağı bu adamın çılgın hayal gücü olmuştur. Bir iddiasına göre mürettebat içkilerle kafayı bularak kaptanı ve ailesini öldürdü ve sonrasında şalopaya atlayarak kaçtı. Alkolün o hâliyle içilemeyeceği ve hiçbir fıçının açılmadığı belirlendiğinde Solly-Flood bu kez ağız değiştirerek Kaptan Briggs'in mürettebatı öldürdüğünü ve arkadaşı Morehouse'u bekleyerek onunla birlikte sigortadan para alabilmek için gerekli ayarlamaları yaptığını öne sürdü. Ayrıca Morehouse'un gemisini mevcut yüküyle Deveau'ya emanet ederek Cenova'ya gönderip kendisinin Cebelitarık'ta kalma kararının da Briggs ve ailesini buradan kaçırma katakullisi olduğunu savundu.

Fakat Solly-Flood bunların hiçbirini ispatlayamayınca gemiye devasa büyüklükte ahtapot ya da mürekkep balığı saldırdığı ya da müthiş bir yağmurla tüm mürettebatın denize döküldüğü iddialarıyla iyice saçmalamaya başladı. İddialarının hiçbirisi tüm mürettebatın acil fakat son derece intizamlı bir şekilde şalopaya

binmiş olmasına açıklık getiremese de tüm Cebelitarık –Avrupa ve Amerika'yı saymıyorum bile– kısa sürede geminin bir canavar ya da Uçan Hollandalı tarafından denizin dibinden çıkarak herkesi yok etmek suretiyle saldırıya uğradığını konuşmaya başladı.

BRIGGS AİLESİNİN LANETİ

Kaptan Benjamin Spooner Briggs, bir sene sonrasında *Mary Celeste* ile çıkacağı talihsiz gemi yolculuğundan önce denizciliği bırakma kararı almış ve neredeyse New Bedford, Massachusetts'te bir hırdavat dükkânı açacak duruma gelmişti. Şimdi düşününce, açsa daha iyi edermiş.

Briggs onlara güzellik yapmak amacıyla karısı Sarah ve kızı Sophia'yı da *Mary Celeste*'ye almıştı. Dolayısıyla onlar da kendisiyle birlikte kayıplara karıştı. Oğulları Arthur'sa okul çağında olduğu için akrabalarıyla kalmıştı. Fakat bu trajedi onun için ilk olmayacak ve ilerleyen yıllarda fırtınada sökülen bir ağacın üstüne düşmesiyle hayatını kaybedecekti.

Briggs ailesinden kalanlar da aynı durumdaydı. Babası yıldırım çarpması sonucu ölürken Benjamin'in akıbetine şahit olunca hayatını hırdavatçı dükkanıyla kazanmayı seçen kardeşi Oliver'sa sadece iki ay sonra yeniden denize açılmaya karar verdi. 8 Ocak 1873'te Oliver'ın gemisi Julia A. Hallock Biskay Körfezi'nde ani bir fırtınaya yakalanarak içinde Oliver'la birlikte dakikalar içinde battı.

Soruşturma sonunda hiçbir karar alınamayınca *Mary Celeste* gemisi, geminin sahipleri tarafından Boston'dan getirilen Kaptan Blatchford önderliğinde Cenova yoluna kaldığı yerden devam etti. Ne yazık ki Morehouse'un itibarı Solly-Flood'un abuk sabuk iddialarından hiç aklanamadı. Bu yüzden sigortacılar bile

o dönemde söz konusu oranlar %50'lerde olsa da Morehouse'a tüm gemi ve yükünün değerinin %20'si gibi gülünç bir sigorta ödemesi teklif ettiler.

Delikanlı Arthur Conan Doyle, o dönem isimsiz olarak yayımladığı eserinde adını geçirmiş olmasa, *Mary Celeste* büyük ihtimalle o anda kimse tarafından hatırlanmıyordu. Doyle, *Cornhill Magazine*'in 1884 Ocak sayısında, adını *Marie Celeste* olarak değiştirdiği geminin mürettebatının akıbetini kısa ve gotik tarzda bir öyküyle yazdı. Öykünün adı da *J. Habakuk Jephson'ın İfadesi* oldu. İşte popüler kültürümüzde tabaklarda yarısı yenmiş yemekler, dumanı hâlâ üstünde çaylar, yanar vaziyetteki pipoların resmedildiği gemiler hep bu hikâyeden esinlenmedir. Diğerlerini baştan aşağı yutarak tüketen delilikten sağ kurtulan tek bir itibari karakterin anlatıldığı bu kitap gerçek hikâye olarak görüldü. Mesela Boston Herald hikâyeyi sorgusuz sualsiz yutarak okuyucuları üzerinde, kitabın *Mary Celeste* gemisini ve mürettebatının korkunç akıbetini anlattığına dair bir intiba oluşturdu.

Gemi ve mürettebatına dair şu ana kadarki en mantıklı izahıysa günümüz bilimi getirmiştir. Gemi Cenova'da yükünü boşalttığında, yine de dokunulmamış olsa da 1701 fıçıdan 9'unun içi boş çıktı. Fakat bu 9'u kızıl meşe, diğerleri ise beyaz meşeden imal edilen fıçılardaydı. Kızıl meşelerde, beyaz meşedeki gibi su geçirmeme özelliği kazandıran tıkaç işlevli gözenekler bulunmaz, bu yüzden de kızıl meşeler katı cisimleri taşımakta elverişlidir. Nakliye şirketi Meissner, Ackermann & Co. kazara sıvı taşımaya müsait olmayan fıçılar kullanınca sıvı uçarak yük deposunu gazla doldurmuş. Mürettebat depo kapaklarını bu yüzden açık bırakmıştı fakat alkolün gazı havadan çok daha ağır olunca bu yaptıkları tehlikeyi bertaraf etme adına pek bir işe yaramadı. Gemiyi tahliye etmenin esas sebebinin, yükün tehlikeli tabiatı olduğu daha öncesinde tahmin edilmiş olsa da Cebelitarık'ta yapılan tahkikte herhangi bir yangın ya da patlama izine rastlanmadığından bu olasılık kenara atılmıştı.

Ne var ki 2006'da Londra'daki University College Kimya Profesörü ve alanında uluslararası nama sahip bilim insanı Dr. Andrea Sella, *Mary Celeste* deposunun bir prototipini yaparak içini kâğıttan küplerle doldurup kompartımana bütan gazı zerk etti ve tutuşturdu. Normalde küplerin alazlanıp parlaması ve duvarların yanması falan beklenirken bunların hiçbiri olmadı. Sella yaptığı şeyin basınç dalgalı ani patlama olduğunu ve her ne kadar korkutucu ve dramatik olsa da nispeten soğuk hava arka planına doğru etkidiğini ve çok çok kısa süreli olduğunu ve bu yüzden de ortamda herhangi bir yakma ya da karartma etkisi oluşmadığını ifade etmiştir. Bunun yanında, *Mary Celeste* gemisindeki depoda bulunan alkol gazının kendi bütanından çok daha hızlı ve soğuk yanmış olabileceğini eklemiştir. Tahliyenin sebebi gerçekten buyduysa, hâlihazırda kargonun tehlikeli olduğunu bilen mürettebat bir de bu gazın patlamasıyla depo kapaklarının bile basınçla açılabildiğini gördüyse yaşadıkları korkunun gayet anlaşılır olduğunu söylemek gerekir. Doğal olarak oturup bunun tekrar yaşanmasını beklemek yerine Briggs ve ekibi şalopayı alıp "rastgele" diyerek *Mary Celeste*'i terk etmişlerdi. Kandilisa bağı nasıl olduysa şalopadaki kastanyoladan çözülmüş ve mürettebat kendi kıyametlerine doğru sürüklenmişti. Deveau birkaç gün sonra gemiye geldiğinde alkol gazı uçmuş ve arkasında buna yorulacak herhangi bir iz bırakmamıştı.

Talihsizlikler *Mary Celeste*'nin peşini bırakmayacaktı. 1880'lerde Batı Hint sularında seyreden gemiden hiç kimse kâr edemedi. 3 kaptanı da peşi sıra genç yaşlarda ölünce gemi lanetli olarak anılmaya başlandı. Hemen sonra dalavereci Gilman C. Parker gemiyi yok pahasına satın aldı. Kendisi *Mary Celeste*'ten nasıl para kazanacağını bilen biriydi. Kasım 1884'te, ikinci kaptanla da danışıklı olarak, yük taşıyacağı kisvesi altında geminin içerisini değersiz eşyalarla tıka basa doldurdu –mesela içinde alkol olduğu söylenen fıçılar suyla doluydu–. Ardından gemiyi son hızla Haiti

kıyılarındaki Rochelais mercan resiflerine doğru sürdü. Elbette gemi battı ve Parker 30 bin dolar sigorta parası talep edince –sizi yanıltmasın, bu para şimdinin 1 milyon dolarına eş değer– sahtekarlıktan yargılanacağını öğrendi fakat hem o hem de Parker yakalanamadan öldü. Meğer Parker aşırı sarhoşken girdiği suda boğulmuş, ikinci kaptan Fillmore Tyson'sa bıçaklı bir kavgadan açık farkla mağlup ayrılmıştı. Parker'la müşterek davalı olan diğer üç kişinin başına da daha iyisi gelmedi; biri öldü, biri deli ilan edildi, sonuncuysa kendini vurdu. Böylece halk arasında *Mary Celeste*'in okyanusunda dibindeyken bile kendisini batıranlardan tek tek intikam aldığı söylentisi yayılmaya başladı.

BACAKSIZ YÜRÜMEK: PASKALYA ADASININ YEKPARE TAŞLARI

İlk kez 700 yıllarında Polinezyalılarca mesken tutulan ve kendi halkınca Rapa Nui adıyla bilinen ada kendilerini Avrupalılarla temas kurmaktan başarılı şekilde korumuştur. Ta ki 1722'nin paskalya gününde Hollandalı kâşif Jacob Roggeveen Avusturalya'ya gitmeyi hedeflerken buraya ayak basana dek. Kâşifin gördüğü şey hem kasvetli hem de merak uyandırıcıydı: Çorak ve ıssız bir toprak, 2000 kadar yetersiz beslenmiş insan ve o gün bugündür arkeoloji uzmanlarını şaşırtmayı başaran yüzlerce tuhaf görünümlü heykel.

Tamamlanmamış, yolda terk edilmiş ya da kırılmışlar da dahil toplam Mo'ai heykeli sayısı 1100'ü aşmaktadır. Bunun büyük bir çoğunluğunun boyları ve ağırlıkları kendi içinde eşit, sırasıyla 4 metre ve 14 tondur. Fakat sadece birkaç tanesinin boyu 12 metre, ağırlığı da 80 tona ulaşmakta. Hepsi adanın ortasındaki volkanik tüf (yanardağ küllerinin oluşturduğu nispeten yumuşak kaya) rezervlerinden yapılmış. Taşlar, oyma işlemini yapan ya da çok daha sert ve magmatik bazalt taşından yapılma oymacı kalemi ve baltalarla iş gören heykeltıraşlara ödemeyi hangi aile yapıyorsa o ailenin ataları onuruna inşa edilmiş. O yüzden aslında neden ve nasıl yapıldıklarına dair herhangi bir sır perdesi bulunmamaktadır. Arkeologlar arasındaki tek anlaşmazlık, adada bulundukları yere nasıl taşındıkları noktasında cereyan etmektedir.

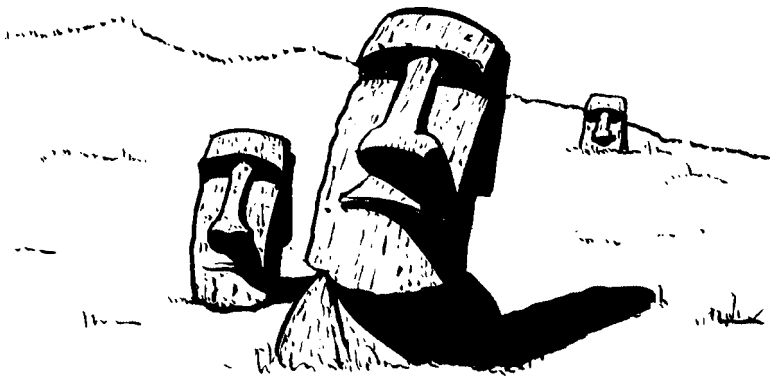
Bu yekpare heykellerin adanın ortasındaki taş ocağından nasıl getirilip suratsız gözcüler olacak biçimde, yaklaşık 22 km uzunluk,

11 km genişliğe sahip üçgen şekilli ve izbe adanın sahil şeridine yerleştirildiğine dair elbette birkaç teori var. Bugünlere dek esas kanı, ahşap silindir tekerlere sahip kazıklar üzerinde taşındıkları yönündeydi. Fakat görünürde mantıklı olan bu çözüm yolu herkesin aklına yatmıyordu. 2000 yılında Wyoming'li bir arkeolog ve antropolog olan Charles Love adanın merkezinden başlayarak ilerleyen yolların bir ağını çıkarmaya girişti ve gerçek yol yataklarına ulaşmak için biriken toz ve çamuru da temizleyerek adada günümüzdeki dışbükey kavisli yolların birebir aynısı olan U şekilli yolların var olduğunu keşfetti. Bu da kızak teorisini çürütmüş oldu çünkü heykelleri sahiden kızakla indirmiş olsalardı U şekilli değil, düz ilerleyen yollar yapmayı tercih ederlerdi. Love'ın bu keşfi, başka bir yerde şekil verilmiş bir düşünce zincirindeki son bağlantıyı da tesis etti.

2011'de iki kişi, teorilerini sınamak için Paskalya Adası'na geldi. Bunlardan biri Kaliforniya Devlet Üniversitesi Arkeoloji Profesörü Carl Lipo, diğeriyse Pasifik kültürlerinde uzmanlaşmış bir arkeolog ve antropolog olan Terry Hunt'tı. Yerel halktan herkesin ağız birliği etmişçesine, heykellerin sihirli bir şekilde ayaklanıp şu anda bulundukları yere geldiğini söylemeleri bu ikilinin çok ilgisini çekiyordu. Üstelik denizci şarkıları misali güçlü bir ritimle yazılmış "Yürüyen Mo'ai" adlı bir iş yeri şarkıları vardı. Rapa Nui dilinde "bacaklar olmadan yürümek" manasına gelen "neke neke" gibi bir ifade de bulunuyordu. Hatta işin daha da ilgi çekici yanı, neke'nin Maori dilinde yılan anlamına gelmesidir. Daha önceleri bir etnolog ve maceraperest olan Thor Heyerdahl tarafından neke neke'yi hareketlerle göstermesi istenen Leonardo Haoa Pakomio adlı ihtiyar bir yerli, geri kalan hiçbir yerini kımıldatmadan kollarını havaya kaldırmış ve dizlerini canavar bir penguen misali birbirine yaklaştırıp hiç ayırmadan sağa sola doğru sallanmıştı. Normal hâline döndüğünde Pakomio bu sözün anlamanın bu olduğunu söylemiş ve kimin böyle yürümek isteyebileceğini sormuştu.

Lipo ve Hunt sonrasında odaklarını daha çok Love'ın araştırmaları sonucu ortaya çıkan U şekilli yol kenarlarında terk edilen heykellere çevirdiler. Kırılmış ya da kenara atılmış heykellerin çoğunun yolun hafif eğimli yerlerinde bulunduğunu gördüler. Bunların yüzlerinin yere bakar hâlde, tepede bırakılanlarınsa yüzlerinin yukarı bakar hâlde olduğunu keşfettiler. Bu da heykellerin dik şekilde taşındığını ve bu yüzden de eğim açısından en nazik duruş şeklinde olduklarını söyleyen Lipo-Hunt teorisini destekleyen cinstendi. Buna ilaveten, yerlerinde duran heykellerle yol kenarlarında terk edilenler arasında çarpıcı farklılıklar tespit ettiler. Yol kenarlarındakilerin gövdesinin aşağı kısımları bariz şekilde daha bombeliydi. O kadar ki profilden lobutu andırıyorlardı. Ayrıca bu heykellerin tabanlarının D şeklinde olduğu da belirlendi. D'nin düz çizgisi heykelin sırt tarafında, eğik kısmıysa ön tarafında kalıyordu. Dolayısıyla ağırlık merkezleri, dizilmiş olan diğer heykellerden çok daha aşağıdaydı ve dik olarak konumlandırıldıklarında tabandaki açı onların az da olsa öne eğilmesine sebep olduğundan ayak kısımları daha "titrekti".

Taklit Mo'ai'leri 2012'in başında tamamlandığında Lipo ve Hunt deneylerini gerçekleştirmeye hazırdı. 18 güçlü çalışanı altışar kişilik üç gruba bölüp bir ipi heykelin kafasına, iki ipi de tabanına bağladı ve böylece iki grup yanlardan döndürerek heykeli "yürütmeye" çalışırken üçüncü grup tabandan öne arkaya ittirecek şekilde ilerletecekti. Birkaç hatalı başlangıçtan ve ipleri yeniden konumlandırdıktan sonra heykeli içbükey uzanan bir yol üzerinden 40 dakikada başarılı bir şekilde 100 metre kadar "yürüttüler". Bu teknikte ustalaşmış insanların verimliliğini göz önüne alınca adalıların heykellerini günde rahatlıkla 1 kilometre ilerletebilecekleri sonucuna vardılar. Heykel konacağı yere vardığında tabanı düzeltilip canlılık hissi vermek için gözler boyanıyor ve gövde daha doğal bir profil hâline gelecek şekilde inceltiliyordu.

Lipo-Hunt hipotezi arkeoloji alanının bazı akademik çevrelerince çok beğenilirken bazılarından, bilhassa kızakçılardan öfkeli homurdanmalar duyuldu. Şunu söylemek gerekir ki bu ikilinin teorisi şu ana dek yerel halkın dilden dile aktarılan görenekleri, yolların içbükey şekilde ilerlemesi ve yolda kalanlarla yerine ulaşanların gövdeleri arasında farklar olduğu gerçeğiyle uyuşan tek fikirdir. Hem gözenekli ve yumuşak yapılı palmiye ağacının gövdesinden yapılan silindirler onca ağırlığa dayanamayarak ezilip parçalanırdı. Buradan da adayı kırıp geçiren ekolojik felakete geçelim.

Rivayete göre ada halkı heykel takıntılarından ötürü silindir yapmak adına o kadar çok ağaç kesmiş ki kendi yaşam alanlarını ormansız bırakmış. Fakat ada üzerinde yapılan daha hassas incelemeler sonucu, Polinezyalılar buraya ilk ayak bastıklarında muhtemelen adada 20 milyondan fazla palmiye ağacı vardı. Bu da her bir heykele 20 bin ağaç düşüyor demekti. Sadece bir heykel için bu kadar ağaç harcadıklarını düşünmek pek gerçekçi olmayacağı gibi şimdi değindiğimiz üzere palmiye ağaçlarının tropik fırtınalardan sağ kurtulmasını sağlayan gözenekli ve yumuşak yapısı da kendisini içbükey bir yolda ağır yük taşımak için hiç

de uygun kılmayacaktır. Nüfusu 15. asırda 12 bine dayanan adanın ekosistemi aşırı ağaç kesiminden değil, şu sebeplerden ötürü çökmüştür: Mevcut kaynakların iyi yönetilememesi ve pisboğaz Polinezya sıçanları. Bunların üstüne Avrupa ve Güney Amerikalıların istilası ve köleler için açlık, bulaşıcı hastalıklar eklenince nüfusun 1877'de 111'e düşmemesi için bir sebep aranmaz elbette.

Palmiye ağaçlarından yararlanmayan bir tarım toplumu olduklarından Polinezyalılar arazi açmak olunca yık ve yak politikası benimsemişti. Bunu yaparken hem deniz hem de kara kuşlarını da harcıyorlar, bu yüzden sağlığa ve kalan ağaçların büyüyüp yayılmasına fayda sağlayan martı gübresinden mahrum kalıyorlardı. Bir de tekneler ve raflarla farkında olunmadan adaya getirilen sıçanlar vardı. Popülasyon artış hızları, adadaki yırtıcılar tarafından da önlenemeyince ve üstüne bir de kaynak bolluğu bu artış hızını tetikleyince ortalık karıştı. Çünkü tek bir sıçan çiftinden 3 yıl içinde milyonlarca sıçan olabiliyordu ve bunların en sevdiği atıştırmalık da palmiye ağacı tohumuydu. İşte bu şekilde insanlar ve sıçanlar yıllar içinde tüm palmiye ağaçlarını tüketerek adayı rüzgâr ve yağmur erozyonuna açık hâle getirip genel bir çoraklığa sürüklediler. Kendi başlarına açtıkları bu belanın getirdiği zorlu zamanlarda adalılar bir de iç savaşa giriştiler, sonrası malum...

Ada tarihinin bu yönünü ele alan ilk Avrupalı, 1947'de Polinezya adasına yaptığı Kon-Tiki adlı meşhur keşif turuyla adından söz ettiren Norveçli kâşif Thor Heyerdahl oldu. Buna göre adada iki farklı grup ya da sosyal sınıf mevcuttu. Uzun kulaklılar, kendilerini kısa kulaklılardan daha üstün görmekteydiler. O yüzden onları köle gibi kullandılar fakat sonunda kısa kulaklılar isyan ederek bir kıyım gerçekleştirdi. Fakat bu efsanenin Batı yorumu, kısa ve şişman manasına gelen *Hanau Eepe* kavramının, Rapa Nui dilinde kulak anlamına gelen *epe* ile karıştırılması sonucu farklılaşmıştır. Yani aslında bu kurgusal savaş kısa kulak ile uzun kulaklılar arasında değil, zayıf ve ince ile şişman ve kısa insanlar arasında çıkmıştır.

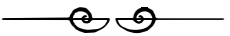
SÜRÜYEREK HAREKET ETTİRME

Heykellerin "yürütülmesi" için gerekli mekanik düzeni çözen ilk kişiler olsalar da Carl Lipo ve Terry Hunt onların sürüyerek hareket ettirildiğini fark eden ilk insanlar değildi. Bundan ilk olarak Antropolog Jean-Michel Schwartz, *The Mysteries of Easter Island (Paskalya Adası'nın Sırları)* 1975 adlı kitabında bahsetmiştir. Schwartz'ın önerisi, kadim kültürlerde ağır cisimlerin nasıl taşınabileceği üzerine çalışmalar yapan Çek mühendis Pavel Pavel'e 1982'de kendi Mo'ai taklidini inşa edip onu yürütmesi için ilham vermiştir. 1986'da Thor Heyerdahl, Pavel'e Paskalya Adasına yapacağı ziyaret için yanında gelmesini ve deneyini gerçek heykellerle yapmasını teklif etmiştir.

İki küçük grup Mo'ai'yi yanlardan sallarken heykelin ileri doğru hareket etmesi için üçüncü grubun ritmik olarak ipi çekmesini içeren deneyde küçük de olsa bir başarı elde etmiş olmalarına rağmen Lipo ve Hunt'ın tabanı döndürerek heykeli aşağı yukarı salladıkları yöntemdeki kadar rahat hareket sağlayamamışlardır.

Hollandalı kaşiflerin 1772'de adaya varışının bu heykel üretimini neden bir anda durdurduğu belirsiz. Belki de adalılar heykelleri istilacıları defetsinler diye oraya koydukları için Hollandalılar gelince onlara olan güvenlerini kaybettiklerindendir: "eğer atalarımız bizi boynu bükük bıraktıysa biz de bırakırız" diye düşünmüş olabilirler. Her hâlükârda sonraki yüz yıl boyunca Hollandalı, İspanyol ve İngiliz kaşiflerin –hatta Perulu esir tacirlerinin– adaya sökün etmesi heykellerin Huri Mo'ai yani yıkılmış heykel olmasına sebep oldu. Kimi adalılara göre kutsal bir şeye yapılan bu saygısızlık kasıtlıydı, kimine göreyse bu "dünyanın gazapla titremesiydi". Fakat nedeni her neydiyse heykellerin çoğu 5000 adalı tarafından yeniden dikildi ve turizmle destekleniyor.

3
EN MENFUR CİNAYET

MISIR'IN SON KRALİÇESİNİN ÖLÜMÜ

Eğer 1579'da Sör Thomas North, Shakespeare'nin 1607'de yayımladığı başyapıtı *Antonius ve Kleopatra* 'ya ilham veren Plutarkhos'un *Paralel Yaşamlar* eserini tercüme etmeseydi iki karakteri de hemen hiç kimse bilemez ve Kleopatra da popüler kültürde bu kadar yanlış temsil edilemezdi. Kendisi artık cazibesini kullanarak Sezar ve Marcus Antonius gibilerini tuzağa düşüren Nil'in Mısırlı şuh kadını olarak bilinmeye mahkûm. Fakat ona atfedilen bu hafifmeşreplik, aslında onun çelik gibi sağlam azme sahip bir güç merkezi olma özelliğine gölge düşürmektedir. Kleopatra'nın en göz alıcı gizemleri yatağında değil, beynindeydi.

Kleopatra'nın ait olduğu hanedanlığın temelleri Ptolemy Lagides tarafından MÖ 323 yılında atılmış ve hanedanlık üç asırdan uzun bir süre ayakta kalmayı başarmıştır. Kendisi Büyük İskender'in altında komutanlık yapmış biridir ve Ptolemy'nin annesi Arsinoe II. Filip'in cariyesi olduğundan muhtemelen ikisi üvey kardeştir. İskender'in ölümünden ve imparatorluğu çöküş dönemine girdikten sonra ordunun büyük kısmının desteğini arkasına alan Ptolemy, kendisini kralı ilan edeceği Helenistik bir krallık kurmak için Mısır'a sefere çıktı. Yunancada "babanın şanı" anlamına gelen Kleopatra tabirini kraliyet ünvanı hâline getiren V. Ptolemy'dir ve bu ünvanı 15 kraliçe ya da kraliçe adayı asırlar boyunca taşımıştır. Bizim konumuzun başrolü olansa XII. Ptolemy'nin kızı VII. Kleopatra'dır (MÖ 69-30) ve kendi adı Thea

Philopator'dur ve ismi "babasını seven mabude" anlamına gelir. Ayrıca kendisi antik Mısır'ın son mutlak hükümdarı olmuştur.

Baş destekçisi Jül Sezar'ın öldürülmesinden sonra Kleopatra Marcus Antonius ile Anadolu'daki Tarsus'ta MÖ 41'de bir görüşme ayarlayarak Mısır'ın Roma himayesinden kopuş sürecini başlatan talihsiz girişimlerinin planlarını yaptılar. 4 yıl içinde Mısır'da kontrolü ele geçirip Roma'dan koparak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Octavian, Roma'nın müstakbel imparatoru, onların peşinden giderek Yunanistan kıyılarında, bu ikilinin kaderini belirleyecek Aktium Muharebesi (MÖ 31) adlı savaşı başlattı. Octavian'ın sıcak takibinden kurtulup kaçmayı başaran Antonius Mısır'a geri döndüğünde birliklerinin onu terk ettiğini gördü. Octavian nihayet MÖ 30 yılının ağustos ayında onlara ulaştığında Antonius saklanıyordu, Kleopatra ise sarayında kalmıştı. İşte bundan sonra ne yaşandı ne oldu bilinmiyor.

Romalı tarihçi Plutarhos'a ve ondan sonra gelen Cassius Dio'ya bakarsak Kleopatra'nın ölmemekte direndiği ve anıt mezarına kapatıldığı gerçeği Octavian'ı ikilemin ortasında bırakmıştı. Onu öldürmenin iyi ve kötü yanları vardı fakat öldürülecekse de kanı Octavian'ın eline bulaşmış olmamalıydı. Bir gün öyle ya da böyle Kleopatra'nın hizmetçilerinden birinin yazdığı bir not Marcus Antonius'a ulaştı. Nota göre Kleopatra intihar etmişti, dilerse Marcus'un kendisi de edebilirdi. Bu notun bizzat doğrudan Octavian tarafından mı yazıldığı, Kleopatra yazmış gibi mi gösterdiği yoksa bizzat Kleopatra'nın mı yazdığı bilinmiyor. Eğer Kleopatra yazdıysa Octavian'ın Kleopatra'ya tahtta kalmanın tek yolunun bu olduğunu söylediği ve aynı zamanda Roma'nın kontrolünde de olsa tahtında oturabileceği yönünde (yalan) vaat verdiği söylentilerinin doğru olduğu anlamı çıkar. Tabii ki bunun için önce Antony'nin ölmesi gerekiyordu. Amaç her neydiyse sonuç Mark Antony'nin ölümü oldu.

Yine Plutarhos ve Dio sayesinde Octavian'ın Kleopatra'yı kendi zafer alayında Roma sokaklarında zincirlere vurulmuş şekilde dolaştırma fikrini de ciddi sayılabilecek şekilde düşündüğünü

biliyoruz. Fakat Jül Sezar aynısını Kleopatra'ın üvey kız kardeşi Arsinoe'ye yaptığı zaman bunun geri teptiğini gayet net hatırlıyordu. Çünkü o gün kadının nazik ağırbaşlılığı öfkeli kalabalıkta coşkudan çok bir acıma duygusu yeşertmişti.

Halk desteğinin değerinin bilincinde olan Octavian böylesi büyük bir halkla ilişkiler cinayeti işlemek niyetinde değildi. Fakat ya Kleopatra kaderinin bu olduğunu düşünüyorduysa? Bu durumda "en yaraşır olanı yapıp" kendini öldürürdü. Kazara ya da kasten olsun bu haberler Kleopatra'nın kulağına ulaşmış ve bir noktadan sonra ölüm Kleopatra için öncelikli hâle gelmişti.

EVLATLAR

Kleopatra'nın 4 çocuğu vardı. Biri, kendisi her zaman babalık sıfatını reddetmiş olsa da Sezar'ın babalık ettiği iddia edilen Caesarion'dı. Ölümünden 11 gün sonra Octavian, gerçekten Sezar'ın oğlu olabilme ihtimaline karşı onu öldürttü ve böylece Roma tahtında hak iddia edebilecek bir rakip eksilmiş oldu. Ayrıca Marcus Antonius'tan da İskender ile Ptolemy Philadelphus adında iki oğlu ve Kleopatra Selene adlı bir kızı vardı.

Kleopatra öldükten sonra Octavian bu çocukları alıp Roma'ya, kız kardeşi, aynı zamanda Marcus Antonius'un terk ettiği eski karısı olan Octavia'ya gönderdi. Bundan sonra iki erkek çocuk, güçlü söylentilere göre eski aile geleneklerini devam ettirmeye kararlı olan Selene tarafından, meydanın kendine kalması için tarih sahnesinden silindi.

MÖ 26'da İmparator Augustus, Selene'e, Numidya (günümüzün Cezayir'i) Kralı Jaba ile evlenmesi için Roma'ya bağlılık yemini etmesi ve Selene'in mahir ellerinde Fas Krallığı olacak olan Moritanya vilayetinin müşterek yönetimine geçmesi kaydıyla yüklüce bir başlık parası ödedi.

O ve iki cariyesinin bir Mısır kobrası eliyle tarihten silinmiş olması düşünülemez. Kleopatra düşündüklerinden onu da haberdar etmek için Octavian'a bir not yolladığında, odaları arası çok uzak olmadığı için Octavian çarçabuk onun kaldığı yere koşsa da onu durgun ve ölmek üzere buldu. Mısır Kobrasının, ısırılan yerde yara oluşmasına ve sonrasında bulantı, kusma, ishal, kasılma ve yumuşak felce sebep olan nörotoksik/nekrotoksik zehrinden doğal olarak korkulur. Ölümü hem yavaş hem de acılı olur. O kadar ki kurbanın ölmesi 2 ila 8 saat sürer. Ama kimse, Kleopatra'da olduğu söylendiği gibi onca saat boyunca hareketsiz yatmaz, aksine acı içinde kıvranır. Yani eğer kendisini öldürdüyse başka şekilde yapmıştır. O dönemlerde herkes yanında gerektiğinde kullanmak üzere acısız şekilde öldüren zehirler taşırdı ve Kleopatra da bundan geri kalmış değildi. Saçının arasına örülmüş bir hançerin içinde zehir taşıdığı herkesçe bilinirdi. Peki bu aptalca yılan fikri ilk olarak nerden çıktı?

Kleopatra'yı Roma sokaklarında zincirli şekilde seve seve gezdirebilecek olan Octavian onun sedire yaslanmışken koluna, kafası göğsüne bakar hâlde bir kobra dolanmış heykelini yaptırdı. Bununla ölüm şeklinin tasvir edilmesi amaçlanmamış, heykelin Octavian'ın dize getirdiği hanedanın simgesi olması istenmişti. Ama insanlar yanlış anladı. Yani kobra tarafından öldürüldüğü fikri kök salınca Octavian ve diğerleri bu söylentinin yayılması için her şeyi yaptı. Kleopatra artık herkesin gözünde erkekleri ağına düşürmek için kara cinsellik büyüleri yapan, Mısır'ın yüz karası, "şehvet düşkünü", aşağılık bir cadıydı. Bu yılan hikâyesi sonraları daha da süslendi, kadının odasına bir incir sepet içerisinde girdiği anlatılarak iyice abartıldı. Bu aslında bel altı bir ima içeriyordu. Yılanın cinsel sembolizmini anlatmaya zaten gerek yok fakat incir de Roma'da yılanla eş değer seviyede cinsel bir semboldü. El yumruk yapılarak iki parmağın arasına baş parmağın sokulup gösterilmesi suretiyle verilen selamın Roma'daki

karşılığı fico, yani incirdi (fig). (Bir şeyi hiç sallamadıklarını söyleyenler sandıklarından daha basittirler.)

Antonius ve Kleopatra'nın ölümleri böyle, peki ama mezarları nerede? Octavian'a ait belgelerde onların yan yana gömülme arzularının yerine getirildiği yazmakla beraber yerini inatla yazmıyordu. Belki de bunu kasıtlı bir şekilde yapmıştı çünkü ne de olsa ileride mezarın bir devrimin toplanma noktası hâline gelmesini istemezdi. Eğer İskenderiye'deki tahtın bulunduğu yerin yakınlarına gömüldülerse şu an o bölge sular altında olduğu için mezar ilelebet yok oldu demektir. Mısır'da 2001'e kadar Eski Yapıtlar Bakanlığı yapmış, öncü ve tartışmalı arkeolog Dr. Zahi Hawass çalışmalarını Taposiris Magna'daki Osiris Tapınağı harabelerinin 50 kilometre çevresinde yoğunlaştırmıştır. Bölgede sadece üstlerinde Kleopatra ve Antonius'un resimlerinin bulunduğu sikkeler bulmakla kalmamış, aynı zamanda tapınağın etrafında tesis edilmiş gizli mezarlıklarda bulunan mumyaların, kafaları Osiris tapınağına bakacak şekilde defnedildiğini tespit etmiştir.

FRENGİ Mİ, SALIERİ Mİ? MOZART'IN KATİLİ

Mozart'ın büyük besteci olduğu su götürmez bir gerçek. Bu dahi çocuk daha kendi adını yazamadan müzik besteleyebiliyordu. O kadar ki senfonilerinin yarısını 8 ila 19 yaşında bestelemişti. Fakat bunun yanında müstehcen espri takıntısına sahip, klinik vaka olmanın eşiğinde yaramaz bir kuduruktu. Benzer huya sahip annesiyle yaptığı mektuplaşmadan burada bahsetmek münasip olmaz. Yani *Eine Kleine Nachtmusik*'i (Gece Yarısı Sedası) besteleyen aynı akıl daha az bilinen ve si bemol majör kanonu olan *Leck mich im Arsch* (Beni Kıçımdan Yala- Mozart katalog numarası K231) eserini de bestelemiştir. Ayrıca buna, burada ismini zikredemeyeceğim kısa bir devam bestesi de yaptı. Peki ama gerçekten güya onu kıskanan rakibi Antonio Salieri tarafından mı öldürüldü? Son derece meşhur ve bol ödüllü *Amadeus* (1984) filminde de anlatılan en yaygın teori bu. Kaldı şimdiki nesil Mozart–Salieri destanına dair tüm bildiklerini bu filmden öğrenmiştir.

Filmde, Mozart–Salieri'in çekişmesinin toplumca bilinen şekliyle bağdaşır biçimde, Mozart'ı genç Tom Hulce, genç ve burnu havada hasmından bıkmış Salieri'yi ise F. Murray Abraham canlandırmıştı. Hâlbuki gerçekte ikisi aynı yaşlardaydı –Mozart 1756, Salieri ise 1750'de doğdu– ve Viyana'daki buluşmaları sırasında Salieri şehrin Kapellmeister'ı olarak zaten kariyerinin zirvesindeydi. Şehirde dönen tek rekabet, müzikteki Alman ve

İtalyan hizipleşmesiydi. Özellikle ikisi de kendi alanında lider olan Mozart ve Salieri de dahil, hiç kimse arasında kişiselleşmiş, hasımlık derecesine varan bir rekabet yoktu.

Hiçbir zaman tam anlamıyla sağlıklı biri olamayan Mozart, çeşitli dönemlerinde frengi, çiçek, tifo, bronşit, zatürre ve tam üç kez ateşli romatizma nöbeti geçirerek bunların tahribatlarına maruz kaldı. 1791 kasım ayında, daha 35 yaşında sağlık durumu hızla bozuldu. O döneme bizzat tanıklık edenlerin ifadelerine göre Mozart'ta yüksek ateş, bulantı, dışkısını tutamama, aşırı terleme rahatsızlıkları baş göstermiş, odasına çürüme kokusu sinmeye başlamıştı. 2 hafta içerisinde vücudu şişik bir yığına dönüşmüştü ve bir süre sonra komaya girdi, ardından da hayatını kaybetti. Evet, bu durumun başlangıç döneminde İtalyan hizbine tabi olan karısı Constanze'ın kendisini içinde kurşun, güzelavratotu ve arsenik bulunan, sudan ayırt edilemeyen, kokusuz, renksiz fakat aşırı zehirli Aqua Tofana ile zehirlediği dedikodusunu bizzat Mozart yaymıştı. İddiaya göre bu zehir Palermolu bir kadın olan Guilia Tofana tarafından imal edilmişti fakat günümüzdeki inanışa göre bu bilgi muhtemelen bir kurgudan ibaretti. Londra'daki New College of Humanities'in Üstatlarından seçkin bilim insanı A. C. Grayling, *The Heart of Things (Eşyanın Özü)* 2006 eserinde bu konuya değinmiş ve Aqua Tofana'nın halkı korkutmak ve heyecanlandırmak için anlatılagelen bir efsane olduğunu söylemiştir. Şayet böyle bir zehir var olsa ve Mozart'a içirilmiş olsa hiç kimseye hiçbir şey söyleme, dedikodu yayma fırsatı olmazdı.

Ona verilen sadece standart arsenik bile olsa Mozart birkaç saat, en iyi ihtimalle 2 gün içinde ölmüş olurdu. Zehirlemeye başvuran kişiler kurbana ufak dozlarla sürekli olarak maruz bırakma yoluna gitseler bile bu da ona sürekli ulaşıyor olmalarını gerektirir. Fakat güvenilir belgelere göre bu süreçte yanında sadece birinci dereceden akrabalar ve Dr. Nikolaus Closset bulunuyordu. Mozart'ta görülen belirtiler, arsenik zehirlenmesiyle uyuşmadığı

için bazıları Mozart'ın o dönemde şehri etkisine alan aşırı streptokoksik bir enfeksiyon kaptığını öne sürmektedir. 2001 yılında Washington Üniversitesi Tıp Fakültesinden Profesör Jan Hirschmann tarafından ortaya atılan ve genel itibariyle kabul gören başka bir teoriye göreyse Mozart'ın durumuna, kendisinin çok severek orantısız şekilde tükettiği domuz etinden bulaşan bir mikrop (bağırsak kurdu hastalığı) sebep olmuştu. Genelde domuz eti içerisinde bolca bulunan bağırsak kurdunun vücuda girmesi, gerçekten de Mozart'ın yaşadığı belirtilerin aynısına sebep olmaktadır. Ona geriye dönük konan tanılar bilimsel olmaktan pek uzaktı ve nedensel saptama yapıp tedavi etmekten çok, kişiyi ölmekten kurtarmaya yönelikti. Fakat Hirschmann'ın makalesi bu durumun arsenik ya da o döneme ait başka bir zehirden kaynaklanmadığını etraflıca açıklamasıyla epey ilgi uyandırmıştı.

Pişirilerek önümüze konan diğer bir popüler efsaneyse Mozart'ın beş parasız bir hâlde, kar fırtınasının ortasında sadece birkaç kişinin katıldığı bir törenle kimsesizler mezarlığına gömüldüğüdür. Hâlbuki Mozart da herkes gibi, Kral Joseph'in 1784 itibariyle çıkardığı defin yönetmeliğine uygun olarak gömülmüştür:

Buna göre yer kıtlığından ötürü herkesin –tabii ki seçkin sınıf hariç– mezarları 10 senede bir açılacak ve kalıntılar oradan alınarak mezara başkası defnedilecekti. Onun defin töreni Baron Gottfried van Swieten tarafından organize edildi ve törene Salieri de dahil önde gelen birçok müzisyen katılım gösterdi. O kar fırtınası saçmalığıysa hakkı olmadan define katılmayı talep eden Joseph Deiner'ın olumsuz cevap almasından sonra 28 Ocak 1856'da Morgen-Post'ta yazdığı, zaten küçük bir kalabalığın katıldığı törenin delici kar fırtınası sonucu kısa sürede dağıldığı yönündeki yazı sonucu doğmuştur. Hâlbuki Viyana Gözlemevi kayıtlarına göre 6 Aralık 1791'de hava, doğu yönünden esen hafif rüzgâr eşliğinde orta şiddette sisli ve 4 °C civarlarındaydı.

MOZART'IN MİRASI

Wolfgang Amadeus Mozart olarak da bilinen ve tam adı Johannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus Mozart olan bu müzisyen, kullanımda hantallık çıkaran bir isme sahip olmasından ötürü eşi ve yakınları tarafından Wolferl adıyla bilinirdi.

Constanze 6 kez hamile kalmasına rağmen sadece iki tane çocuk doğurabildi fakat onlardan da Karl Thomas 1858, Franz Xaver 1844'te, ikisi de evlenemeden ve baba olamadan öldü. Franz kısa bir zamanı besteleyicilik başarısından nemalanarak geçirirken Karl, Livorno'daki piyano dükkânı batınca ömrünün çoğunu büro işleriyle meşgul olarak geçirmişti. O öldüğünde Mozart'ın imzası da ölmüş oldu.

Bununla beraber, dolaylı Mozart imzası, Mozart'ın 1917'de hayatını kaybeden kız kardeşi Maria Anna'nın torununun torunu Bertha Forschter'ın eliyle 20. yüzyıla taşındı. Aynı yoldan giden Mozart'ın babası Leopold'un büyük büyük yeğeni Karoline Grau da 1965'te hayatını kaybetti.

Cenazeden sonra Mozart'ın yeşerttiği zehirlenme dedikodusu tüm Viyana'da hızla dilden dile yayılmaya başladı. İtalyan hizbinin adı konulmamış lideri Salieri bile genç dehayı kin güderek ve onu kıskanarak öldürdüğü söylentilerinden etkilenmişti. Mozart'ın birçok biyografik filmde sinir bozucu şekilde mankafanın teki olarak resmedilen karısı Constanze bu dedikodulara doğruluk payı yüklememiş, kocasının ölümünden birkaç sene sonra oğlu Franz'ı ders alması için Salieri'ye göndermişti ki onun kocasının katili olduğunu düşünse böyle bir şey yapması pek mümkün olmazdı. Üstelik kendisi de çok dil bilen hünerli bir soprano olan Constanze, eşinin ölümünden sonra onun anısına tüm Avrupa'da konserler tertiplemiş ve tüm eserlerinin sıkı bir emanetçisi olarak kocasının asıl şöhreti öldükten sonra kazanmasını sağlamıştır.

Salieri'ye gelirsek peşini bırakmayan habis cinayet dedikodularıyla uğraşırken onun da başına türlü badireler geliyordu. 1823'te bunamadan hastaneye yatan Salieri aklının gidip geldiği anlarda dengesizleşerek Mozart'ı kendisinin öldürdüğünü haykırmaya başlamıştı. 1830'da Puşkin, Salieri'yi net bir şekilde Mozart'ın ölümü tertipleyen kişi olarak gösterdiği *Mozart ve Salieri* adında bir melodrama kaleme aldı ve Rimsky-Korsakov da bu oyunu 1897 tarihli operaları için aynı isimle opera metnine çevirdi. 1979'da Peter Shaffer Puşkin'in bu eserini Amadeus adlı oyunu için temel olarak kullandı. Ve işte orada da hepimizce çok iyi bilinen o filme giden yol açıldı.

Fakat Mozart'ın etrafındaki tek gizem bu değildi. Mesela kafatasına ne oldu? Bir rivayete göre St. Marx Mezarlığında kilise hademesi olan Joseph Rothmayr, töreni düzenledikten sonra ileride yapılacak bir kimlik tespitine olanak tanımak için naaşın boynuna uzunca bir ip bağladı ve 10 sene sonra aynı toplu mezardan çıkarılma işleminden sonra kafatasını kendisine yadigâr olarak aldı. Rothmayr emekli olduktan sonra bu korkunç ganimeti kendisinden sonra gelen Joseph Radshopf'a o da 1842'de

Jakob Hyrtl isimli Viyanalı oymacıya verdi. Masasında duran bu kafatasının ona "bakıp durmasından" rahatsız olan Hyrtl onu Viyana Üniversitesi anatomi bölüm başkanı olan ve şimdilerde gözden düşmüş olan frenolojiye (kafatası "bilimi") ilgi duyan erkek kardeşi Joseph'a, kafatası koleksiyonuna eklemesi için vermiştir. Kafatasını Mozart'ın memleketi Salzburg'a satmayı bir kez reddeden Hyrtl'in ailesi onu aynı şehirdeki Uluslararası Mozarteum Vakfına bağışladı. Ama esrar hâlâ çözülmüş değildi.

2006'da ORF adıyla bilinen Avusturya yayın kuruluşu, müzedeki kafatasının gerçekten uzun zaman önce ölmüş besteciye ait olup olmadığını tespit etmek için bir genetik uzmanı takımı tuttu. St. Sebastian Mezarlığında yatan yeğeni Jenette'ten ve anneannesi Eva Rosine Pertl'den geriye kalanlardan aldıkları DNA örneği ile kafatasındaki dişten elde edilen örnek karşılaştırma testine sokuldu. Fakat herkesi şaşkınlığa uğratacak şekilde iki örnek arasında herhangi bir bağlantı saptanamadı. Şayet Mozart'ın geri kalan akrabaları da önüne gelenle düşüp kalkan cinsten insanlardıysa tüm ailede kol gezen gayrimeşruluk o kadar da şaşırtıcı olmaz doğrusu. Yani ya durum böyle ya da müzedeki kafatası gerçekten Mozart'a ait değil. Hem Viyana hem de Salzburg'daki müzik çevrelerinde Mozart'ın belki bir düzine kafatasının dolaştığına fakat sadece üç tanesinin gerçek olduğuna dair alaycı bir deyiş türemiştir.

ÇOK FAZLA ŞEY BİLEN KÖYLÜ: RASPUTİN'İN ÖLÜMÜ

1869'da doğan Grigori Rasputin, Çareviç'in hemofili hastalığına hipnozla şifa verdiğine inanılan karizmatik ve Makyavelci bir komplocuydu. Bu onun 1905'te Rus Çarı'nın yakın çevresine dahil olmasını sağladı ve Rasputin hipnoz gücünü Çariçeyi baştan çıkarmak için kullanarak bu makamı suistimal etti. Bu da skandal ölümünün Rus soylu sınıfının elinden olmasına sebep oldu. Benzer şekilde bu suikastın içeriği, Rasputin'in zehirlendiği, tekrar tekrar vurulduğu ve bıçaklandığı, mutfak lavabosu hariç her şeyle sert darbeler yediği fakat yine de ölmediği için sonunda halıya sarılıp Neva nehrinin dondurucu sularına atıldığı birçok filme de altlık oldu. Rasputin'in aslında 1916'da İngiliz Gizli İstihbarat Teşkilatı tarafından öldürüldüğüne dair emareleri de kapsayan tüm bu melodrama heyecan uyandıran bir uydurmaca gibi görünmektedir. Fakat böylesi rezil bir köylü nasıl oldu da dönemin en büyük krallıklarından birinin en üst yetki kademelerine bu kadar kolay yükselebildi?

II. Nicholas ve Aleksandra'dan oluşan Rus kraliyet ailesi akla hayale sığmayacak bir servet içinde yüzerken halk Avrupa'nın uzun zaman önce arkasında bıraktığı Orta Çağ ve 1892'ye kadar sürecek kölelik kültürü içerisinde kısır bir döngü içerisindeydi. Saraydaki hemen herkes doğaüstü olgulara takıntılı durumdaydı ve bunun yanında sürekli olarak onları Tanrı'ya doğrudan ulaştıracak bir peygamber arayışı içindelerdi. Nicholas Tanrı'nın

insanlarla safdillerin ve bunakların ağzı aracılığıyla konuştuğuna inanır, bu yüzden sarayı sürekli olarak delilerle ve deli kılığına giren şarlatanlarla doldurur, iç ve dış politika konularını onlara danışırdı. 1903'te Eric Weiss, namıdiğer Harry Houdini hünerlerini sergilemesi için saraya davet edilmişti. Nicholas, Houdini'nin bunların sadece göz boyama, bir kandırmaca olduğu telkinlerine aldırış etmeden büyük bir heyecana kapılmış, saraya onun hakiki bir *Volshebnik* (Büyücü ya da Mucize Yaratan) olduğunu ilan etmişti. Çar'ın tüm ricalarını kibarca geri çeviren ve sarayda kalması hâlinde bir sirk hayvanı gibi tutsak tutulabileceğinden korkan Houdini derhal şehri terk etti ve şu işe bakın ki aynı dönemlerde Rasputin, sarayda böylesi bir mucize insan figürü boşluğu oluştuğu sırada St. Petersburg'e ayak bastı.

Rasputin'in sözde şifa verme gücünü duyan Aleksandra oğlunun hemofili hastalığına da şifa bulması için ona başvurdu. Rasputin çocuğun ıstırap verici hem iç hem de dış kanama nöbetlerinin şiddetini azaltıcı yönde bir etki göstermişti. Kimilerine göre Rasputin bunu çocuğu hipnotize edip kalp atışlarını yavaşlatarak dinginliğe kavuşturup onun acısını azaltıyordu fakat Mesmer'in tedavi yöntemini bildiğine dair herhangi bir delil bulunmuyordu. Muhtemelen onun devreye girişi, kan sulandırıcı olarak bilinen ve dolayısıyla hemofiliye uygun bir ürün olmayan yeni mucize ilaç aspirin ile sülük kullanan saray doktorlarını ıskartaya çıkarmıştı. Çocuklarının Rasputin'in gelişiyle düzelme göstermesiyle Çar ve Çariçe adeta onun esareti altına girmişti.

Saray efradını elde tutmak amacıyla Rasputin kendi deneysel ilaçlarını düzenli almaları için onları teşvik ediyordu. Ta ki Aleksandra uyku hapı, kokain ve morfinin korkunç biçimde bağımlısı olana ve psikotropik banotu marihuanası Joseph için vazgeçilmez olana dek. Artık kendisini dış politikanın karar merci olarak görmeye başlayan Rasputin, Çar'a Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmesi için baskı yaptı. Fakat bu onun kıyameti olacaktı. Rasputin'in

Çar'ın üzerindeki etkisinin farkında olan ve doğal olarak kendisini barış aracısı olarak takdim edip Alman istihbaratıyla görüşme kanalı açtığından şüphelenen İngiliz Gizli İstihbarat Teşkilatı'nda alarm zilleri çalmaya başlamıştı. Rusya'nın savaştan çekilmesi 350 bin Alman birliğinin U dönüşü yaparak Batı'nın kapısına dayanması ve üstünlüğün Berlin'in eline geçmesi anlamına gelecekti. Rasputin yok olmalıydı.

Gizli teşkilatlarda dönen dolaplar hâliyle gizli olduğundan ayrıntılara hiçbir zaman haiz olamayacağız fakat bundan sonra olanlar kuvvetle muhtemeldir ki Rasputin'in ölümüne yol açacak olaylar zincirinin ilk halkaları olmuştur. 1916'nın sonlarına doğru İngiliz İstihbarat Yüzbaşısı Oswald Rayner, Oxford'da sınıf arkadaşı ve kadın gibi giyinmeye bağımlı, ayrıca Rasputin'den kurtulmak isteyen onlarca saray efradından biri olan Felix Yusupov'la irtibat kurmakla görevlendirilmişti. Hâlihazırda Petrograd

(Birinci Dünya Savaşından sonra St. Petersburg) konuşlanmış olan Rayner, yardımcısı Stephen Alley (babası genç Felix'in akıl hocası olduğundan Yusupov'ların sarayında doğmuştu) ve John Scale adlı başka bir istihbarat görevlisi planlarını yapmaya başladılar. Rayner, Yusupov'la temasa geçti ve suikast gününe kadar sık sık irtibatta kaldı. Rayner'ın şoförünün tuttuğu kayıtlarla teyit edildiği üzere, Rasputin'in daha önceki gün ve öldürüldüğü gün Rayner Yusupov Sarayı'na ziyaret gerçekleştirmişti. Plana göre Yusupov Rasputin'i 30 Aralık 1916'da (o zaman kullanılan Rus takvimine göreyse 17 Aralık) felekten bir gece çalma teklifiyle saraya çekecekti. Yusupov ve diğer birkaç Rus soylunun da katıldığı ölümüne kavgada Rasputin küçük kalibreli bir silahla yaralanırken Rayner da müdahil olarak işi bitirici vuruşu yaptı ve Rasputin'i Webley 445 görev tabancasıyla alnının ortasından vurdu. Bundan hiç kimse kurtulamazdı: Rasputin yerde hareketsiz yatıyordu. Rus grup olayın şaşkınlık ve şokunu üzerlerinden atamamışken Rayner cesedi iple bağladı ve halının içine tıkarak gecenin karanlığının elverişli örtüsü altında en yakındaki nehrin dondurucu sularına attı.

Yusupov'un bu şeytani oyununun son ayağı, aynı zamanda onun yabancı güçlerin ülke içine sızmasına yardım ettiğini halktan gizlemek üzerineydi. Kendisi ayrıca ana vatan Rusya'yı birçokları için şeytanın vücut bulmuş hâli olan bir pislikten kurtaran kahraman hâline gelmişti. İddiasına göre bu iblisin ziyareti öncesi tüm pasta ve ikramlıklara siyanür eklemiş fakat o bana mısın bile demeden hepsini yalayıp yutmuştu. Sonra güya onu yakın mesafeden, kalbine yakın bir yerden 2 el ateş ederek vurmuş fakat bu onu bırak öldürmeyi, sadece daha da kızdırmıştı. Sonra diğer soyluların da katıldığı arbedede birkaç kurşun daha yiyen, bıçaklanan, kafasından tekme yiyen ve boğazına basılan Rasputin'i öldü zannedip halının üstünde bıraktıklarında adam tekrar saldırıya geçince biraz daha kurşun, boğazlama ve bıçaklama... Sonunda hâlâ hırlaşmaya devam eden Rasputin'i nehre atmışlardı.

GERÇEK RASPUTIN

1869'da Siberya'da Grigori Yefimovich Novykh adıyla doğan Rasputin, antisosyal davranışlar gösterip küçük suçlara karışan sorunlu bir çocuktu. 1887'de Praskovya Dubrovina ile evlendi ve 1897'de at hırsızlığından kaçak duruma düşene kadar ondan 7 çocuk yaptı. Fakat terk edilen karısı son anına dek Grigori'ye sadık kaldı. Sadece üç çocukları, Maria, Dimitri ve Vavara yetişkinlik dönemlerini görecek kadar yaşadı.

Asıl paranın gezginci sûfilikte olduğunu gören Grigori, "zampara" anlamına gelen Rasputin adını seçmiş ve günah yolundan uzaklaşmıştı. Tabii doğal olarak yeni yüzleri bu öğretiye çekmekte küçük sorunlar yaşıyordu.

1905'te St. Petersburg'da kendi efsunları üzerinde çalışmaya başlayan Rasputin burada Çar'ın iki kuzeniyle evli Karadağlı Anastasia ve Prenses Militsa'yı kendine bağladı, ondan sonra olanlar malumunuz.

Burada göze çarpan ilk sorun Yusupov'un iddialarında değindiği Madiera şarabı ve pötifura koyduğu zehirler, Rasputin'i acı çektirerek öldüren şeyler olmasıdır. Öyle ki Rasputin 29 Haziran 1914'te Khioniya Guseva adlı bir köylü kadın tarafından saldırıya uğramış, kadın onun karnını bıçakla yardıktan sonra sokaklarda Deccal'i öldürdüğünü bağırıp çağırmıştır. Bu yara Rasputin'de asit zehirlenmesine yol açmış ve ömrünün kalanında herhangi bir şekerli gıda tüketimini çok acılı hâle getirmiştir. Dahası, Profesör Dmitry Kossorotov yaptığı otopside herhangi bir zehre rastlamamıştı ki Yusupov'un ifadesinden sonra ilgili zehri özellikle araştırmıştı. Ayrıca akciğerinde su da birikmemişti ve bu da tek ölüm sebebinin, yüksek kalibreli bir silahla alnının ortasına atılmış bir kurşun olduğunu gösteriyordu.

Bu otopsi 1993 yılında Dr. Vladimir Zharov, 2005'te ise önde gelen adli patologlardan Dr. Derrick Pounder tarafından tekrar incelemeye alınmış ve hiçbiri ilk otopside herhangi bir hata bulamamıştır. Bunun yanında İmparatorluk Savaş Müzesi Ateşli Silahlar Departmanının, Rasputin'in fotoğrafları üzerinden yaptığı çalışmada, "kurşunun büyüklüğü, giriş noktasındaki göze çarpan sıyırma boşluğuna bakıldığında bunun büyük ve kılıfsız bir kurşunla olduğu sonucuna varılmıştı" ki bu İngiliz istihbaratçılarının kullandığı Webley 445 İngiliz tabancasıyla uyuşuyordu. O zamanlar İngiliz istihbaratı kılıfsız ve ağır kurşunlar atan silahlar kullanmasıyla ünlüydü.

Rasputin'in, kendisinin de öleceğinden korkan kızı Maria önce Bükreş'e kaçarak "egzotik" dansçılık yaptı, oradan da ABD'ye geçip Ringling Bros sirkinde aslan terbiyecisi olarak turneye çıkmaya başladı. Kısa süre sonra, Irina Yusupov olduğu bariz olan Prenses Natasha karakterinin Rasputin'in cinsel boyunduruğu altına girdiğini –öyle olmadığı hâlde– anlatan *Rasputin ve İmparatoriçe (1932)* filminin yapımcısı MGM'i dava etmek için Yusupov soluğu ABD'de aldı. Bu dava sonucu MGM davacı tarafa o kadar yüklü paralar ödedi ki o gün bugündür tüm yapımcılar "filmdeki karakterler tamamen kurgudur, gerçek kişi ve kurumlarla hiçbir alakaları bulunmamaktadır" şeklinde, artık hepimize tanıdık gelen ibareler eklemektedir.

Rasputin'e gelirsek ölüsü, dirisinden daha büyük dert açmıştı. 1917'de, İngilizlerin Rusya'nın savaştan çekilmesini sağlamasına ramak kalmış insanı öldürmesine çok öfkeli olan Almanlar namluyu sonradan İsviçre'ye sürgüne gönderilen Lenin ve New York ellerinde solan Troçki'ye doğru çevirdi. Troçki'nin cebini altınla doldurup Rusya'ya gönderen Almanlar, Lenin'i de oradaki iç karışıklıklarla meşgul olup elinin hamuruyla Avrupa'daki savaşa girmemesi için yanında 50 milyon marklık altınla gizli bir tren vasıtasıyla aynı şekilde Rusya'ya gönderdi. Bu çok yerinde harcanmış bir paraydı. Rusya gerçekten de "kapitalizm destekli komünist devrim" sonucunda Birinci Dünya Savaşı'ndan çekildi.

BODRUMDAKİ CESET: DR. CRIPPEN'IN HATALI YARGILANIŞI

Dr. Hawley Harvey Crippen'ın İngiliz suç tarihindeki sarsılmaz –Karındeşen Jack'ten hemen sonra gelen– şöhreti bile başlı başına gizemdir. En fazla bir kişinin ölümüne sebep olmuş olsa da bugün daha azılı katillerin bile adını unutturmuştur. Ve anlaşılan o ki karısını öldürdüğü iddiasıyla 1910'da asılan doktorun Londra'da Hilldrop Crescent 39 numaradaki evinde bulunan insan kalıntıları karısına ait değilmiş.

Cleveland homeopati (eş sağaltım) bölümünden "mezun olan" Crippen 1884'te sadece kısa bir dönem homeopati üzerine çalıştığı için buradaki doktor sıfatı işleri biraz daha karmaşık hâle getirmiyor değil. İş kurmak için 1894'te New York'a taşınmış ve orada Cora olarak da bilinen ve gerçekçi olmayan hırslara sahip, cinsel doyumsuzluğuyla mahcup ve çekingen Crippen'ı parmağında oynatacağını onu görür görmez anlamış Kunigunde Mackamotski ile tanışıp evlenmişti. Kariyerinde ilerlemeye kararlı olan kadın Londra'ya taşınmaları için Crippen'ın başının etini yiyormuş fakat zaten anlamlı olmayan niteliklerinin beş para etmeyeceği bir yer olan bir yöreye taşınacakları için adam patentli ilaçların dağıtımcılığını yapmak durumunda kalmıştı. 1905 senesi itibariyle, Crippen'ın kıt kanaat maaşı dolayısıyla kiracı almak zorunda kalacakları –ve bu sayede Cora'nın çok sevgili yapacağı– Hilldrop Crescent'ta bir ev sahibi oldular. Crippen 1908'de Ethel Le Neve olarak anılmak isteyen Ethel Neave adlı genç bir kadın kiracısıyla sevgili oldu. 31 Ocak 1910'da düzenledikleri bir

ev eğlencesinde Cora birdenbire yok olunca Crippen çevresine onun Amerika'ya döndüğü ve Kaliforniya'da zamansızca öldüğü şeklinde açıklama yaptı.

Sonraları Cora'nın kıyafetlerini giyip takılarını takıp takıştıran Neave yavaş yavaş tüm şüpheleri üzerine çekmeye başladı. Bunun üzerine Cora'nın arkadaşları polise şikâyette bulununca bir memur Scotland Yard Müfettişi kılığında Crippen'a ziyarete geldi. Crippen ona bunun eski karısının kendisini terk edip Bruce Miller adında bir oyuncuyla birlikte Amerika'ya kaçışını örtbas etmek için atılmış bir iftira olduğunu söyledi. Bu ziyaret üzerine işlemedikleri bir cinayetten tutuklanmaktan korkan Crippen ve Ethel, Kanada'ya gidecek olan SS Montrose'a sahte Robinson soyadıyla ve Ethel'i erkek kılığına sokup sözde baba-oğul olarak binmek için Antwerp'e kaçtı. Londra'dan kaçıp gidişleri Hilldrop Crescent'ta daha titiz ve ayrıntılı araştırmalar yapılmasının önünü açtı doğal olarak. Bu araştırmalar sonucu bodrum kat döşemesinin altında insan kalıntıları saptandı. Aynı günlerde SS Montrose kaptanından Robinson soy isimli şüpheli "çocuk" ihbarı gelince ekipler daha süratli olan SS Laurentic gemisiyle yola çıkarak onları geminin Kanada'ya demir attığı ilk limanda tutukladılar.

Crippen İngiltere'ye geri getirildi ve 18 Ekim 1910'da Old Bailey'de, baş kamu şahidi olarak yer alan patolog ve adli bilim insanı Bernard Spilsbury ile birlikte ilk duruşması görüldü. Kısıtlı akademik yetişmişliğe sahip Spilsbury buna karşın "ben buradayım" diyebilen bir karizma ve yakışıklılığa sahipti. Bundan sebep, fikirlerini karşı çıkılması güç bir kararlılıkla telkin edebiliyordu. O kadar ki duruşma salonunda yüzünün gözükmesi bile sanıklar için hayra alamet sayılmazdı. Spilsbury kendi bakış açısıyla kalıntılardaki gözle görülür doku örneği hasarının Cora Crippen'ın içinde apandisit ameliyatı da bulunan tıbbi kayıtlarıyla benzeştiğini öne sürüyordu. Bunun yanında kalıntılarda aşırı miktarda hyoscine (Cora'nın ortadan kaybolmasından hemen önce Crippen tarafından satılmak üzere alınan hazır ilaç) kalıntıları

bulunduğunu, bigudideki saç teli örneklerinin Cora'nınkiyle eşleştiğini ve Crippen'ın yatak odasında bir pijamadan sökülmüş uzun bir bağcık bulunduğunu iddia etmişti. Söz konusu pijama markası 1908'den önce, dolayısıyla da olayın gerçekleştiği dönemde İngiltere'de satılmamaktaydı. Spilsbury eteğindeki taşları döktükten sonra jüri sadece 27 dakika kendi arasında konuştu ve sanığın suçlu olduğuna hükmetti. Bu karardan sonra Crippen 23 Kasım'da asıldı ve naaşı Londra'daki Pentonville Hapishanesi sınırları içerisine defnedildi.

SPILSBURY'NİN FOYASI

1920'lerde sanıkların hüküm giymesini kolaylaştırmak adına adli deliller üzerinde yaptığı "oynamalar" ve kapısını kilitlediği ölü odalarında ısrarla yalnız çalışmak istemesi Spilsbury'nin yapmacık namında ufak tefek çatlaklar oluşturmaya başlıyordu. 1923'te Spilsbury'nin olayı kestirip atan türden delilleri onbaşı Albert Dearnley'nin onbaşı James Ellis'i öldürmekten suçlu bulunmasına neden olmuştu. Yalnızca 29 dakikalık bir jüri görüşmesi sonucunda Spilsbury, Dearnley'nin kurbanını bağlayıp canice boğduğunu kesin olarak "ispatlamış" oldu.

Fakat işin aslı, bu ikili kölelik/esaret temalı cinsel oyunları oynayan sevgililerdi ve Spilsbury'nin böyle sapkınlıkları sevmediği biliniyordu ve ordu içerisinde böyle bir rezalet yaşandığının duyulmasına engel olunmalıydı. Ne var ki karartılan deliller zamanında tespit edilince Dearnley ipten döndürülmüş oldu. Fakat Spilsbury, Dearnley'nin zaten sapkınlığından ötürü bile asılması gerektiği yönünde mütalaa verdi. 1947'de, artık özel hayatı ve namı yerle bir olduğu dönemde Spilsbury kendisini University College'daki laboratuvarına kapatarak gazla zehirledi.

Görünürdeki ezici delillerin daha sonra yeniden incelemeye alınmasıyla Crippen'ın suçluluğu üzerinde derin şüpheler peyda oldu. Spilsbury'nin işaret ettiği hyoscine ilacı aslında sindirim sistemi ile ilgili rahatsızlıklarda yaygın kullanılan ve hemen her evde bulundurulan bir ilaçtı. Pijama bağcığınınsa Crippen'ın ceza alması için baskı altında tutulan polis memuru tarafından konulduğundan şüphelenildi. Bununla kalmadı, içinde Crippen'ı bulunduğu bu zor durumdan kurtarabilecek bilgiyi resmî kurumlara vermeyeceği yazan ve Amerika'daki Cora'dan gelmiş gibi görünen bir mektubun adli takibat sırasında "sümen altı edildiği" ve mahkemeye hiç sunulmadığı ortaya çıktı. Sonraları Crippen ve Spilsbury'nin daha nicelerini ipe götüren, dediğim dedik delillerinin savunulamaz nitelikte ve hatta hukuk dünyasında tüm dikkatleri kendi üzerinde toplamak niyetiyle "oynanmış" olduğu anlaşıldı. Daha da beteri sanıklara karşı güttüğü şahsi duygularını da işine karıştırıyordu.

O zamanlar bunlara herkes şaşırıyordu. O kadar ki Crippen'ın gerçekte bir doktor olmadığını unutan Spilsbury, bodrumda bulunan insan kalıntısına, ileri seviye cerrahi yetkinliğe sahip birinin müdahale etmiş olmasını delil olarak sunmuştu. Ayrıca Crippen birini öldürdüyse neden önce zehirleyip sonra onun içini açtığı da soru işaretiydi. Sadece kurbana aşırı doz hycosine verildiği delili başlı başına yeterli olmaz mıydı ki bu ilave delilleri de sunmuştu. Ve kurbanın kafasından, bazı uzuvlarından ve gövdenin bir kısmından temiz bir şekilde kurtulduktan sonra neden vücudun geri kalanını, üzerine sönmemiş kireç dökerek (ki Crippen'ın da muhtemelen bildiği üzere ıslak kaldığı sürece cesedi muhafaza edecektir) bodruma gömsündü ki?

Mevcut delillere daha yakından bakabilmek için yeni adli tıp tekniklerini kullanan, Michigan Devlet Üniversitesi Adli Bilimler Bölüm Başkanı Profesör Doktor David Foran, Cora'nın soyunun izini süren Amerikalı soy izleme uzmanı Beth Wills ile bir

çalışma ekibi kurdu. Cora'nın yeğenlerinin üç tane kızı ile çalışan bu ikili, saç örneklerinin Cora Crippen'a ait olmadığını ve cildteki "yara izinin" sadece kırışıklık izi olduğunu saptadı. Bu yara izi dokuda hiç bulunamayan kıl foliküllerinin varlığının göstergesiydi. Dahası insan kalıntılarında erkek olduğunu ispat eden Y kromozomu tespit edildi. O hâlde kalıntılar arasında bigudinin işi neydi? Bu durum, polisin Crippen aleyhindeki delilleri "çeşitlendirmek" amacıyla bazı ilaveler yaptığı olasılığını bayağı bir güçlendirecek cinstendi.

Peki madem kalıntılar Cora Crippen'a ait değildi, o zaman bodrumdaki kimdi? Crippen ve savunma tarafının yargılama sırasında tekrar tekrar dile getirdiği gibi ceset muhtemelen evin daha önceki sakinlerince oraya saklanmıştı. Eğer Crippen ve Ethel polisin evlerine ilk gelişinden hemen sonra Hilldrop Crescent'tan ayrılmasaydı muhtemelen soruşturma ilerlemeyecek ve iş bu raddeye gelmeyecekti. Ethel'a gelirsek onun sonu elbette çok daha iyi oldu. Amerika'ya tüydüğü kuvvetle muhtemel olan Cora'nın "cinayetinden" dolayı hiçbir şekilde suçlu bulunmadı. Duruşmalardan sonra birkaç sene Kanada'da ve ABD'de saklandıktan sonra Londra'ya gelip Trafalgar Meydanı yakınlarındaki Hampton Mobilya Mağazasında sekreterlik işi buldu. Orada tezgahtar Stanley Smith ile tanıştı, evlenip Croydon'a yerleştiler ve iki çocukları oldu. 1967'de, 84 yaşında, artık ailesinden geçmişine dair bir şey bilen hiç kimse kalmamışken hayata gözlerini yumdu.

KADERLERİNE TERK EDİLDİLER: ROMANOVLAR VE DEVRİM

15 Temmuz 1891'de 13 yaşındaki Yakov Yurovsky, Siberya'daki en eski yerleşim yerlerinden olan Tomsk'un ana caddelerinde, Rusya'nın kraliyet ailesi olan Romanov Hanedanlığının en büyük oğlu, 23 yaşındaki genç Prens Nikolay'ı karşılamak amacıyla yürüyüşe geçmiş kalabalığın içerisindeydi. "Düzgün kahverengi sakallarıyla ne kadar yakışıklı göründüğü dün gibi aklımda. Yanımızdan geçerken bana kafasıyla selam verip el sallamıştı." diyor Yurovsky. 1918'e gelindiğinde bu çocuk yani Yurovsky, Nikolay ve ailesinin öldürülmesinden sorumlu tutulacaktı.

Yıl 1897'ye geldiğinde Yurovsky kendini adamış bir Komünist devrimci olup çıkmış ve Tomsk'un kısa ömürlü olup fiyaskoyla sonuçlanmış ve kendisinin şehirden sürülmesine sebep olmuş ilk kent çaplı işçi grevinin yılmaz öncülüğünü yapmıştı. Kaderine razı olan Yurovsky gözlerini kapatıp haritadan rastgele bir yer seçip orayı evi bellemeye karar vermişti. Bu yer Uralların doğusunda kalan Yekaterinburg şehri oldu. Rastlantı eseri bu şehir, devrimci Rus Kızıl Ordusu'nun kısa süre sonra Çar Nikolay ve Romanov ailesini zapt edip Ipatiev Malikanesinde –namıdiğer Özel Amaçlı Ev'de– esir tutacağı yerdi.

Yurovsky'nin 1917'de Yekaterinburg yerel komiseri olarak atandığı zamanlarda Vladimir Lenin Kızıl Devrim'in iplerini eline alması için Almanlar tarafından Rusya'ya geri gönderilmişti. Romanov sonrası Beyaz Ordu hâlâ etkin güçtü ve 1918 yazında Yekaterinburg'a doğru harekete geçti. Beyazların Romanovları

karşı devrimin sembolik yüzü olarak göstermesine asla izin verilemezdi. Ailenin ortadan kaldırılması gerekiyordu. Bugünün er ya da geç geleceğini bilen Lenin buna en uygun suikastçı olarak Yurovsky'yi düşündü. Yurovsky sadece tepeden tırnağa kızıl değildi, aynı zamanda emrindeki birlikler, Rusların aksine bir kraliyet ailesini indirmekten son anda vazgeçmesi pek olası olmayan Macar paralı askerlerinden teşkildi. Hem bu suikasttan sonra olası bir iç ayaklanma yaşanırsa suçu kendi kontrolü altında olmayan bir avuç yabancıya atmaktan kolay bir şey yoktu.

Ipatiev Malikanesinin başına geçen Yurovsky, Romanovlara çatışmalardan uzak kalmaları için onları başka yere taşıyacağını ve her an hazır olmalarını söylemişti. Fakat 16–17 Temmuz 1918 gecesinde yola çıkmak için dışarı çıktıklarında ağır bir yaylım ateşi altında kaldılar. Yurovsky'nin olay yerine dair tuttuğu son derece rahatsızlık verici rapora göre birkaç kez ateş edilmesine rağmen prenses yara bile almadan kurtulmuştu. Meğerse sahip oldukları aşırı miktarda altını yanlarında taşıyabilmek adına bazılarını elbiselerinin iç kısmına tutturdukları için bir bakıma kurşungeçirmez hâle gelmişlerdi, bu yüzden de bazılarını öldürmek için süngülerin gözlerine sokulması icap etmişti. Fakat ama neden iş buralara kadar gelmişti? V. George neden kuzenini ve Birleşik Krallık'taki aile sığınma yerini reddetmişti?

Bolşevikler ve Kızıl Ordu tüm gücü eline almadan önce birçok ülkeye mülteci akını olduysa da en başta onları sadece İngiltere kabul etti. Başbakan David Lloyd George Rusya'daki başkaldırıya açıktan desteğini sunsa da Çar'ın kuzeni ve yakın dostu olan kral V. George'un aileye sığınma izni verilmesine sevineceği yönünde yanlış bir fikre kapıldı. Fakat George ya da karısı demek daha doğru, ayak diriyordu. Hem prenses Margaret hem de tahttan el çektirilen Windsör Dükü VIII. Edward'ın yakın dostu olan Gore Vidal, Dük ile 1952'de Kontes Mona von Bismarck'ın Capri Villa'sında yaptığı bir sohbetten bahsetmiştir. Buna göre Dük, Başbakan Lloyd George, Romanovları kendi iradesiyle oradan

çıkarmak için bir İngiliz savaş gemisi göndermeyi önerdikten sonraki sabah, ailesiyle kahvaltısını ederken emir subayı elinde bunun için kraliyet onayı gerektiğine dair bir notla gelerek kahvaltıyı bölmüştü. Notu alan Kral George onu okuduktan sonra Mary'ye uzatınca ondan son derece tumturaklı bir "hayır" tepkisi aldı. Kral George da aynı tepkiyi verdi ve cevabı ulaştırması için notu emir subayına geri verdi.

Mary'nin sığınma talebini bu kadar kalpsiz bir şekilde reddetme gerekçesi, İrlanda'daki Paskalya Ayaklanmasının hâlâ çok taze olması ve ülkede esen sosyalizm rüzgarlarının, Rusya'daki sert sosyalist ayaklanmada büyük bir yük hâline gelen son otokrat aileye sığınak sağlanırsa daha da sert esebilecek olmasıydı. Bu Birleşik Krallıkta bir devrimin tetikleyicisi olur muydu bilinmez. Fakat Mary'nin Romanov kararının altında yatan bundan daha önemsiz güdüler de vardı. Britanya ve uluslararası kraliyet seçkinlerinden daha düşük seviyede görülen ve Alman aksanı yüzünden

İngilizler tarafından hor görülen Teck'li Mary'nin bilhassa, haklı ya da haksız şekilde aşağılamak ve alçaltmaktan zevk aldığı Rusya İmparatoriçesi Aleksandra'ya karşı burnundan solur duruma gelmişti. Doğrusunu söylemek gerekirse Mary'nin kendi başbakanından gelen kurtarma girişimini despotça reddedince Romanovlar geçici Kerensky hükumeti tarafından Tsarskoe Selo'da hapsedildi. Bolşevikler henüz iktidarı eline alamamıştı, dolayısıyla o zamanlar kimse başlarına gelecekleri tahmin edemezdi. Fakat Mary'nin kininin, ki gerçekten de kin duyuyorduysa Romanovları Lenin'in Özel Amaçlı Evine çok daha yaklaştırdığı kesin.

ROMANOVLAR

Nikolay ve Aleksandra Romanov'un sonları doğrudan kendi ellerinden oldu. İkisi de çok parlak zekâya sahip değildi ve başa bela olacak kadar kötü yönetimleri, uyku hapı, afyon ve kokain bağımlılıklarıyla sadece içinden çıkılmaz bir hâl almamış, aynı zamanda Çar ve ailesi üzerinde söz sahibi olan tehlikeli şarlatan Rasputin'in şeytani etkisi altına girmelerine de sebep olmuştu. Birinci Dünya Savaşı esnasında Çar II. Nikolay, işin ehil generallere bırakılmamış olduğu gerekçesiyle, sadece Almanları mutlu edecek bir hamleyle Rus Ordusu'nun kontrolünü ele aldı. Kocasının yokluğunda Aleksandra ülkeyi bir batağın içerisine sürükledi; insanlar baş gösteren açlık sonucu isyan çıkartırken Aleksandra halkla arasını hiçbir şekilde düzeltmeyecek bir hamleyle Kazak güçlerini serbest bıraktı. Ne var ki Kazaklar kazan kaldırarak normalde saldırmaları gereken safa katıldı. Diğer askerî birimler de Rus Devrimine katkı sağlamak için Kazakları izleyince çanlar Romanov hanedanlığı için çalmaya başladı. 1917 yılının mart ayında Nikolay tahttan el çektirilerek 3 nesillik Romanov saltanatına son verildi.

Kısa bir süre sonra George fikrini değiştirir gibi oldu ve Lloyd George'dan Romanovları aldırma teklifini yinelemesini istedi istemesine fakat Başbakan o dönemlerde bu konuda politika değişikliğine gitti. Mecliste Rus devrimcileri açıktan yüceltiyor ve yeni Rus liderlerle yakın ilişkiler kurma isteğini belirtiyordu. Artık Romanovlara sığınma hakkı vermenin zamanı değildi. VII. Edward tarafından "tehlikeli bir devrimci sosyalist" yaftası yedikten sonra Lloyd George'un Romanovları İngiltere'ye getirme konusundaki şevki sönmüş ve George ve Mary'yle, onların varlığının ülkede bir sosyalist devrim havası estirebileceği yönündeki aynı fikri savunur hâle gelmişti. Gerçi kraliyet ailesinin aksine o bunu ziyadesiyle isterdi. Bunun yanında Bolşevikler'in sarsılmaz bir güçle dümene geçmelerinden sonra sınırları içerisine savaş gemisi göndermek diye bir şey söz konusu dahi olamazdı. Yani Romanovlar kaderlerine terk edilmişti.

DREYFUS VAKASI: TOUR DE FRANCE'IN KÖKENİ

Eylül 1894'te Paris'teki Alman Büyükelçiliği'ne temizlikçi olarak yerleştirilmiş Fransız bir casus, çöp kutusunda isimsiz bir Fransız Ordusu komutanı tarafından el yazısıyla yazılmış not buldu. Notta Fransız ağır silahlarının teknik ayrıntılarını Almanlara satabileceği yazıyordu. Biraz yıpranmış olsa da kâğıdı olabildiğince eski hâline getirildi ve ertesi ay tüm oklar, kendi yazısı nottaki el yazısıyla çok benzerlik gösteren topçu yüzbaşısı Alfred Dreyfus'un üzerine çevrilmeye başladı. Dreyfus göz önünde olan bir kişilik değildi, üstün sayılabilecek zekasına rağmen kendisini pazarlamayı pek bilmeyen ve aşırı derecede sıkıcı bir insandı. Daha beteri ailesi o dönem Almanya'ya ait olan Alsas'lıydı.

Alelacele düzenlenen askerî mahkemede herhangi bir delil sunulmadı ve yazının Dreyfus'a ait olduğu iddialarını çürüten el yazısı uzmanı adeta kulağından çekilip oyun dışına çıkartıldı. Savunma tarafı suçlu bulundu ve mahkumların gönderildiği sürgün yeri olan Fransız Guyanası'ndaki Şeytan Adası'na sepetlendi. Adanın şeytani bir şeyden çok kıyılarındaki köpek balığı bolluğuyla ünlü olması herhâlde Dreyfus'un yüreğine bir nebze olsun su serpmiştir! Fakat diğer Fransız hapishane adalarındaki yaşam cehennemvariydi. Şeytan Adası'ndaki politik tutuklular onlara kıyasla daha rahat bir mahkûmiyet süreci geçiriyordu. Yaklaşık bir kilometreye yarım kilometre ölçüleriyle 125 metrekare olan bir adaydı ve yarısı yaşama elverişsizdi. Dolayısıyla aynı anda 13

hassas politik mahkûmdan fazlasını almıyordu. Her mahkûmun kendi kulübesi olur, orada sebze yetiştirmesine, posta alıp göndermesine izin verilir ve düzenli olarak tıbbi kontrolden geçirilirdi. Fakat hatayla tutuklanmış olanlar da mahkumdu ve sırf bu yüzden memleketinde Dreyfus Olayı epey çığırından çıkmaya başlıyordu.

Fransa'da yaşanan bu olay sonucu siyasi sağ ve sol cenah birbirinden tamamıyla ayrılmış; sokaklarda, parklarda Dreyfus destekçisi ve karşıtları olarak ikiye ayrılanların arasında bir savaş başlamıştı. 1899'da hem otomobil imalatçısı Comte de Dion hem de önde gelen teker üreticisi Édouard Michelin Auteuil yarış pistinde Fransa Başkanı Émile Loubet'nin de kafasına bir bastonla darbe aldığı kargaşaya sebebiyet vermekten tutuklandı. Aslında Émile Loubet güç kazanalı uzun zaman olmamıştı, öyle ki 16 Şubat 1899'da son derece rastlanmadık bir kaza sonucu öldüğü için Dreyfus destekçilerinin komplosuna kurban gittiğine inanılan Félix Faure'un yerine geçmişti. O gün Élysée Sarayı'na genç metresi Marguerite Steinheil ile gelen Faure, güya metresi onun "üstünde bir şeyler denerken" inme geçirmiş ve tam bir "devlerin aşkı büyük olur" dedikleri şey yaşanmıştır. Fakat Yahudi karşıtı olduğu bilinen ve Dreyfus'un olduğu yerde kalmasını sağlamaya kararlı olan Faure'u, Dreyfus destekçisi lobilerle sıkı bağı olan Steinheil'ın içkisine kalp krizini tetikleyecek bir şey koymak suretiyle öldürdüğüne ve her şeyin o anki zirve yapmış şehvetten kaynaklandığını göstermek için pantolonunu alıp yok ettiğine inanılıyordu.

Ağustos 1896'da Almanlara bilgi verme teklifinde bulunan gerçek vatan haini Binbaşı Ferdinand Esterhazy, Paris'te görevli Alman askerî ateşesi Maximilian von Schwartzkoppen ile mektuplaşmalarının ortaya çıkması sonucu ifşa oldu. Bu ifşa Fransız ordusu istihbarat bürosundaki Marie Georges Picquart sayesinde olmuştu. Yetkililer onu yargılamak yerine, bu konu üzerine tek laf dahi etmemesi için Tunus'taki ne idüğü belirsiz görevlere gönderdi. Kendisi elindeki tüm kanıtları Dreyfus'un avukatına

gönderince yeni bir isyan dalgası baş gösterdi fakat ordu hâlâ geriye dönük bir inceleme başlatmamak için ayak diriyordu. Dreyfus'u aklamamaya kararlı olan Fransız Başkomutanlığı kapalı kapılar ardında bir askerî mahkeme tertipleyerek Esterhazy'yi serbest bırakınca sokaklar iyice karıştı. Sessizce İngiltere'ye kaçmasına göz yumuldu ve Hertfordshire'ın yapraklarla örtülü Harpenden kasabasına yerleşerek 1923'teki ölümüne dek zamanını Yahudi karşıtı değersiz yazılar yazarak geçirdi. Esterhazy'nin ifşa olmasının tek artısı Devlet Başkanı Loubet'ye yönelik, onu 1899'da Dreyfus'a devlet özrü teklifinde bulunmaya itecek büyüklükteki ayrılıkçı tepkilerin artması oldu. Bu özünde "ya kabul et ya da Şeytan Adasında kalmaya devam et" teklifiydi ve Dreyfus doğal olarak buna balıklama atladı.

Fakat bu durum onun masumiyetini göstermiyordu, en fazla "özür dilenmiş bir vatan haini" yaftasıyla ortada bırakmıştı. Bu küçük değişiklik kimseyi tatmin etmediği için tepkiler tüm hızıyla devam etti. O kadar ki Fransa'nın en önde gelen yazarlarından olan Émile Zola, Dreyfus'u desteklemenin bedelini canıyla ödeyecekti. Ülkesinden kısa bir süreliğine ayrıldıktan sonra Eylül 1902'de karısıyla birlikte 21 Rue de Bruxelles'deki evine dönünce yatmadan yatak odasındaki şömineyi yaktı. O gecenin sabahında, karbonmonoksit zehirlenmesinden ötürü kendisi ölmüş, karısı Aleksandrine ise ucu ucuna hayatta kalmıştı. Polis testler yaptı, şömineyi yeniden yakıp kafeslerinde bulunan kemirgenleri odaya bıraktı fakat sabahında hiçbir kemirgen ölmemişti. Zola'nın ölümü trajik bir kaza gibi görünse de bulgular kimseyi tatmin edecek nitelikte değildi. Soruşturmanın başındaki komiser Pierre Cornette bile şüphelerinin giderilmediğini fakat dosyayı kazara ölüm olarak kapatmasının ve eğer işinden ve maaşından olmak istemiyorsa hiçbir yerde konuşmamasının emredildiğini ifade etti. Fakat 1928'de Zola'nın katilinin itirafı ölüm döşeğindeyken geldi. Baca ve çatı yapım onarım müteahiti Henri-Charles Buronfosse, Zola'nın her gazeteye manşet olan yurda dönüşün gerçekleştiği zamanlarda Rue de Bruxelles bloklarında bitişik çatı tesisatı işleri yapıyordu. Adam ifadesine göre onlar evlerine gelmeden önce Zola'nın bacasına kasten bir keçe yerleştirmiş ve keçeyi ertesi sabah şüphe çekmemek adına gizlice kaldırmıştı. Zola'nın öldürüldüğü dönemde Buronfosse Paul Déroulède'in Vatanseverler Cemiyeti'nin –Fransız Ulusal Birliği– önde gelen üyelerindendi. Hatta Déroulède'in özel korumalığını bile yapıyordu. Kendisi ayrıca Zola'nın Dreyfus olayının örtbas edilmesine karşı yüksek sesle kınamada bulunduğu, ünlü *J'Accuse* yazısından sonra yaptığı ölüm tehditleriyle de hatırlanır.

Zola'nın ölümünden sonra suçlamalar tüm medyaya yayıldı. Dreyfus destekçileri ve karşıtlarının lobileri, sahip oldukları spor gazeteleri üzerinden anılmaktalardı. Dreyfus'u destekleyenlerin gazetesi Le Vélo iken karşı tarafın gazetesi L'Auto oldu. İlki ucuz

ama şatafatlı, yeşile çalan bir kâğıda basılırken ikincisi sarı kağıda basılıyordu. Bu iki cephe, Zola'nın ölümünü birbirlerinin başına kakmayı çok severdi ta ki ertesi yılın baharında bu iki gazete kozlarını er meydanında, Tour de France adını verecekleri bisiklet yarışında paylaşmaya karar verdi. Le Vélo and L'Auto organizasyonun ortak yetkilileri olurken en hızlı bisikletçiye verilen sarı kazak ve puanlı bölümlerde en fazla puan toplayana verilen yeşil kazakların renkleri de bu gazetelerden gelmekteydi. Yarışın sosyopolitik önemi, bu renklerin birden Dreyfus olayında tutulan tarafın ilan edilmesinde kullanılmasına sebep oldu. Bu tarafgir bisiklet kulüpleri tüm Fransa'ya mal olmaya başlamıştı.

J'ACCUSE!

13 Ocak 1898 tarihinde sağ eğilimli L'Aurore gazetesinin manşetine atılan bu başlık, Émile Zola tarafından Yüzbaşı Dreyfus'a karşı yürütülen Yahudi karşıtı zulme ve Başkan Félix Faure'u hedef alan genel toplumsal yozlaşmayı kınama mahiyetinde yazılmış bir yazı olarak tarihe geçti. Zola'nın başlık atmadığı yazıya bu zarif ismi koyan, ileride Fransa'nın başbakanı olacak gazetenin baş editörü Georges Clemenceau idi. Sonraki ay, isyana teşvik suçlamalarıyla ceza gerektiren hakaret suçundan mahkemeye çıkarılan Zola uzun süreli hapis cezası alacağını bildiği için yanında sadece bir bavul aldı ve Paris'teki Gare du Nord'dan trene binerek Londra'ya kaçtı.

Sadece yöre halkının ve destekçilerinin yardımseverliğine bel bağlayarak ucuz otellerde konaklayan Zola, Londra'daki Yukarı Norwood'un güneydoğusunda birkaç ay geçirdi. Paris'e dönüşü ancak 1899'da Faure hükumetinin sert şekilde düşüşünden 4 ay sonra oldu.

Alfred Dreyfus'a gelirsek 12 Temmuz 1906 itibariyle nihayet iade-i itibarla şereflendirildi. Ne var ki eski düşmanlıklar 12 Temmuz 1906'da Dreyfus, Zola'nın kalıntılarının Montmartre mezarlığından Paris 5. Bölge'deki Pantheon'a taşınma törenine katıldığı zaman hortladı. Zola'nın sevgilisi Jeanne Rozerot'un davetiyle gelen ve onunla Zola'dan olma çocuklarının yanında duran Dreyfus bir suikasta kurban gitti. Yahudi karşıtı sloganlar atarak kalabalığı yarıp geçen gazeteci Louis Grégori birkaç el ateş etse de Dreyfus'u sadece kolundan bir kez vurmayı başarabildi. Yargılanması sadece birkaç saat süren Grégori, yüzlerce tanığa rağmen 11 Eylül 1908'de sağ cenah ahmaklığının Fransa'da hâlâ etkin olduğunu kanıtlarcasına özenle seçilmiş bir hâkim ve jüri tarafından suçsuz bulundu.

12 Temmuz 1935'te, iade-i itibarının üzerinden 29 sene geçtikten sonra Dreyfus, tam olarak aynı saatte Paris'te huzurlu bir şekilde hayatını kaybetti ve normalde yarbay rütbesinin çok daha üstüne layık görülen askerî bir törenle defnedildi. Cenaze alayı, Bastille Günü kutlamaları şerefine Montmartre mezarlığına gitmeden önce Concorde Meydanı'nda hazır olan yüksek rütbelilerin arasından geçirildi ki bu hareket, Dreyfus'a edilmiş en resmî özür olarak tarihî kayıtlardaki yerini aldı. Bu ifade daha sonra birçok ulusun siyasi retoriğine dahil olacaktı.

4
DİN VE GELENEK BİLMECELERİ

BÜYÜK PİRAMİTLERİN GİZEMİ: KİM, NEDEN VE NASIL YAPTI?

Nil'in batısında hâlâ yerleşim yeri olarak kullanılan Giza açıklarında 4500 sene önce büyük Piramitler kadar, yapılış şekli ve amacı üzerine bu kadar tartışma yaratan başka etkileyici bir yapı olmasa gerek. Üç tane piramitten en büyüğü olan 145 metre yüksekliğindeki 4. Hanedanlığın İkinci Kralı Keops tarafından yaptırılan Büyük Piramit 4000 sene boyunca insan elinden çıkma en yüksek yapı olma özelliğini korudu. 14. asrın başında yaklaşık 160 metrelik Lincoln Katedrali'nin tamamlanmasıyla liderliğini kaptırsa da 1549'da katedral fırtınada yıkıldığında Büyük Piramit en yüksek yapı olma özelliğini yeniden kazandı.

Büyük Piramit tek başına 2,3 milyon taş bloğundan oluşmaktadır. Bunların ezici çoğunluğu, ortalama 2.5 tonluk ağırlıklarıyla kireç taşıyken, iç kısımlarda bazı yerlerde ortalama ağırlığı 15 ila 70 ton arasında değişen devasa granit bloklar kullanılmıştır. Peki ama henüz Demir Çağı'na girilmemişken o insanlar onca kireç taşı bloğunu, taşların ortak yüzeyleri asimetrik olmasına rağmen sadece 2 mm'lik hata payında kalabilecek kadar düzgün şekilde nasıl kesebildi? Mısırların o çağda sahip olduğu tek metal bakırdı ve o da bu tip ağır görevlerin altından kalkamayacak kadar yumuşaktı. Akılları kurcalayan diğer bir meseleyse o kadar büyük taşların taş ocağından taşınıp sürekli yükselen bir yapının üst kısımlarına nasıl yerleştirildiğidir. O dönemde ne makaraya ne de tekerlekli araçlara sahiplerdi. Çömlekçi çarkı, bostan dolabı kullandıkları

için tekerlerin çalışma prensibine hakimlerdi fakat hayvanların çektiği yük arabalarını kullansalar bile arabanın böylesi ağırlıklara dayanabilmesi için demir dingil kullanmaları da gerekirdi. Bakır dingiller daha ilk seferde ya kırılır ya da yamulurdu.

PİRAMİT BİLİMİ

Piramitlere yüklenen bunca gizemin doğuşu, 19. asırda İskoçya Kraliyet Gök Bilimcisi Charles Piazzi Smyth tarafından ortaya çıkartılan sahte piramit bilimidir. Kendisi bunun gök bilimsel bir hesapla yapıldığını ispat etmek için 1870'leri Büyük Piramit'in her köşesini her açısını ölçmekle geçirmiştir.

Tüm ölçümlerini kayda döken Smyth, kendi icat ettiği 1.00106 inç değerindeki Kutsal İnç ölçüsüne göre tersine doğru işlem yapıp ardından yeniden ileri yönlü işlem yaparak Büyük Piramit'in çevresini "yeniden tesis etti" ve 36,524.2 kutsal inç olduğunu buldu. Yani bir yıldaki güneş günü sayısının 100 katı kadar. Yapının herhangi bir uzunluğunun Kutsal İnç cinsinden uzunluğunu 25'e bölerek Kutsal Küp'e ulaştı ki bu da 365.242 ile eşleşiyordu.

1883'te Eski Mısır Uzmanı Sör William Flinders Petrie, Smyth'in Büyük Piramit'te yaptığı her ölçümün aşırı yanlış olduğunu ve onun Kutsal İnç'ine veya Kutsal Küp Teorisine uyum sağlaması için ölçümlerin üzerinde oynandığını su götürmeyecek şekilde ortaya koydu.

Nasıl yapıldıklarına dair en yaygın bilinen teori, iş gücünün 4 ana gruba bölündüğü yönündedir. Tedarik zincirindeki ilk grup taş ocağının yakınlarında kireç taşı bloklarını kesip onlara şekil verenlerdi. İkinci grupsa taşları inşaat alanına taşımak için ahşap silindir ya da öküzlerin çektiği yük kızaklarını kullananlardı.

Üçüncü grubun görevinin piramidin kenarlarından devasa rampalar tesis etmek olduğu düşünülmektedir. Taşlar bu rampadan 4. gruba taşınıyordu. Onlar da taşları manivela yöntemiyle kaldırarak ya da ittirerek nihai varış noktalarına koyuyordu. Görev tamamlandığında harici rampalar bitmiş yapıyı ortaya çıkarmak için söküldü. Ardından sıra, cepheyi şimdiye dek çoktan yok olmuş kaplama levhalarıyla kaplamaya geldi. Bunlar güzel ve tumturaklı cevaplar olsa da milyonlarca kireç taşı bloğunun nasıl kesilebildiği ve her birine yanına gelecek taşa uyacak kadar hassas ayar çekilebildiği sorusunu cevapsız bırakıyor. (Tabii bu sorular, piramitler doğal taş bloklarından yapıldıysa geçerli, zira bazıları öyle olmadığını düşünüyor.)

Asuan şehrinde bulunan taş ocaklarındaki granit bloklar, muhtemeldir ki kendisinden daha sert bir taş olan volkanik kayaçtan yapılma elle kullanılan kamalar yardımıyla oldukça zahmetli bir çalışma sonucu kesilerek şekil verildi. Gizli odalara, galerilere ve ulaşım kanallarına erişim için eşiklere şekil verildikten sonra bunlar gemiyle Nil üzerinden 800 km taşınıp insan yapımı kanallardan geçirilerek inşaat alanına en yakın yere getiriliyordu. Fakat kireç taşı blokları için aynı şey geçerli değildi. Büyük Piramit'in yapımı yaklaşık 20 yıl sürdü ki bu, günde 400 taş bloğunun hazır hâle getirildiği anlamına gelir. Tahmin edilen iş gücü ise yıllara göre değişkenlik gösterse de 100 binden fazla olduğuna dair kestirimler yapılmış olup buna dair en net cevap 2002 yılında Giza Platosu Haritalama Projesi içerisinde verilmiştir.

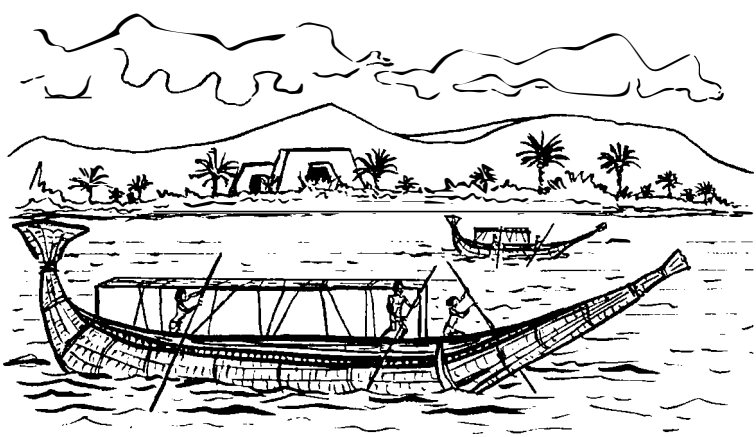
Chicago ile Harvard Üniversiteleri tarafından yürütülen projenin başında, Piramit Şehri dedikleri, iş gücünü temin etmek amacıyla kurulduğu düşünülen alanda mesken ve ortak alanlar keşfeden arkeolog Mark Lehner bulunuyordu. Lehner'in tahminine göre şehirde 20 bin kişi yaşıyordu ve kadınlarla çocuklar çıkarıldığı takdirde ortada 10 bin kişilik bir iş gücü kalıyordu. Bu iş gücü, Nil'in yıllık taşkını yüzünden temmuz ve eylül ayları

arasında boşa çıkan tarım işçileriyle desteklenmiş olsa da bu sayı, buradaki inşaat alanına birbirlerinin üstüne düşmeden kaç kişinin sığabileceği hesaplamalarıyla uyuşmaktadır. Büyük Piramit'in taban alanı 230 metrekaredir. Sizce böyle bir iş gücüyle bir günde 400 blok taş imal edilip taşınarak inşaat alanına kurulabilir mi? Pek olası değil gibi duruyor. Fakat son zamanlarda Piramitler üzerindeki tüm gizemi çözen bir teori ortaya atıldı.

Aynı zamanda jeopolimer kimya bilim dalının kurucusu, uluslararası arenada tanınan Fransız malzeme bilimcisi Profesör Joseph Davidovits'in garibine giden şey, inşaat alanının aşağısındaki vadide ya da tepedeki taş ocaklarının hiçbirinde kireç taşı parçaları ya da kırık blokların olmamasıydı. Kireç taşı üzerinde çalışılırken sık sık parçalanmasıyla bilinir. Eğer 3 milyon kireç taşı bloğu üretildiyse doğal olarak etrafta milyarlarca taş parçası ve kırık dökük bloklar bulunması beklenirdi. Fakat hiç yoktu. Uluslararası Eski Mısır Uzmanlar Birliğinin üyesi de olan Davidovits, Büyük Piramit bloklarındaki kireç taşlarının alaşımına bakmaya başladı ve bu taşların vadidekilerin alaşımıyla birebir örtüştüğünü saptadı. Bu da Mısırlıların hangi akla hizmet inşaat alanından daha alçak bir yerdeki taş ocaklarının kireç taşlarını kullanmayı seçtiği sorusunu doğurmuştu. Öyle ki bu taşların nakliyat sürecini katbekat zorlaştırırdı. Vadiye geldiğinde bu taşların herhangi bir çıkarma ya da oyma gerektirmeyen, daha çok pürüzsüz ve dalgalı yüzeylerin altında bulunan türden yumuşak bir kireç taşı olduğunu gördü. Bir sonraki keşfi de içinde "sıvı taş" ibaresi geçen hiyeroglifler oldu. Hiyerogliflerde ahşap kutuların üzerine bastırıp sıkıştıran erkek resimleri bulunuyordu. Bunun üzerine Davidovits ilgisini yeniden Büyük Piramit'i oluşturan taşlara çevirdi ve kireç taşlarında tipik olarak bulunan fosil-kabuk çökeltilerinin, doğal bir tortul yatakta olduğu gibi düzenli bir sıra ile yerleşik hâlde olmadığını, sanki sıvıymış gibi karman çorman bir vaziyette olduğunu gördü. Ayrıca ortada kimyasal bir

tepkimenin inkâr edilemez delilleri vardı. "Taşlar" gerçekten de insan yapımı bloklar olabilir miydi?

Davidovits kireç taşı parça ve tozlarının vadiden uçuşarak Nil'in beslediği gölcüklere kadar taşındığı ve orada Mısır'da bolca bulunan ve mumyaları tahnit etmede (mumyalamada) kullanılan doğal sodyum karbonat (natron) ile karıştığı öngörüsünde bulundu. Su buharlaşınca geride kireç taşı çimentosu bırakıyor, bunlar suntadan yapılma, kuruma işlemi sonunda yapışmayı önlemek için içi bolca yağlı ince kalıplara konarak taşınıyordu. Bu ilk etap blokları Mısır güneşi altına serildiğinde diğer blokların yerleştirilmesinde sınır olarak kullanılacak kalıpların duvarlarını meydana getiriyordu. Yeni bloklar oluşturulduğunda her biri komşu taşlar arasında 1 ya da 2 mm'lik mesafe kalacak kadar un ufak hâle getiriliyordu. Deney aşamasına geçildiğinde Davidovits birkaç kireç taşı bloğuna aynı işlemi uygulayınca bunlar sadece Büyük Piramit'tekine birebir benzeyen kalıp çizgileri oluşturmakla kalmadı aynı zamanda gözle doğal kireç taşından ayrılamayacak bir hâle büründü.

2009'da Jeopolimer Kurumu, Davidovits'in *Why the Pharaohs Built the Pyramids with Fake Stone? (Firavunlar Piramitleri Neden Sahte Taşlarla Yaptı?)* adlı yeniden elden geçirilmiş kitabını yayımladı. Kitapta teorisini destekleyen tüm bilimsel veriler yer alıyordu. Aynı sene, daha önce Kahire'deki Amerika Üniversitesi'nde de görev yapmış Drexel Üniversitesi Malzeme Mühendisliği bölümünün seçkin profesörü Michel Barsoum, meslektaşının teorisini çürütmek için Giza'daki piramitlerin birkaç taşı üzerinde elektron mikroskobuyla tarama yapmaya karar vermişti. Barsoum kendi numunelerinde doğal kireç taşlarında asla rastlanmayacak hava balonları ve doğal liflere rastlayınca epey bir şaşkınlık yaşadı.

1979'da Kahire'ye yaptığı iyi niyet ziyaretinde İsrail Başbakanı Menachem Begin, Piramitleri gezerken "Onları elbette biz yaptık" diyerek ev sahiplerini kızdırmıştı. Yahudi-Hristiyan kültüründe buranın yapımın Yahudi işçiler çalıştırıldığı yönünde bir inanış söz konusudur fakat bunun ne İncil ne Tevrat'ta geçtiği düşünüldüğünde biraz şaşırtıcı bir inanış olmaktan öteye gitmemektedir. Sürüsüne film ve diğer medya aracının "doğrusu" olarak kabul görmüş bu efsanenin ilk kıvılcımı MS ilk yıllarda yaşamış Roma Yahudisi tarihçi Yosef ben Matityahu tarafından atıldı. Kendisi çıkış noktası olarak Heredot'un MÖ 4. yüzyıl eserlerini esas almıştır.

Mısırı MÖ 449 ve 430 yıllarında ziyaret eden Heredot, hâlihazırda lekeli bir itibara sahip, kendi döneminde daha çok Khufu olarak bilinen ve Büyük Piramit'i yaptıran Keops'a daha çok kara çalmaya kalkışmıştır.

Khufu'nun çoğu hayal ürünü olan zalimliklerini bir bir yazan Heredot, işi daha da ileri götürdü ve kendi gösterişi adına Büyük Piramit'i inşa ederek halkını köleleştirdiği için onların nefretini kazandığını iddia etti. Yosef'in iğneleriyse çok daha sinsi ve derinlere kadar batan cinstendi. Celile'de gerçekleşen ilk Yahudi-Roma Savaşı'nda (MÖ 66-73) Yahudi birliklerine komutanlık eden ve

sonra İmparator Vespasianus'a esir düşen Yosef ben Matityahu imparator tarafından danışman ve tercüman olarak el altında tutuldu. Sonunda Roma vatandaşlığına hak kazandığında kendi halkının tarihine dair birkaç eser kaleme alarak onlardan, tek bir yaratıcıya inanan asil ve becerikli insanlardan oluşan manevi milleti olarak bahsetti. Roma'nın Mısır'ı kendi topraklarına katmasıyla bir sürü insanın Dünya'nın en eski yedi harikalarından bazılarını görmek için bölgeye akın etmeye başlayınca Heredot'un bahsettiği "köleleri" Yahudi yaparak Romalı okuyuculara hünerli mühendisler olarak lanse etmek daha da kolaylaşmış oldu. Fakat bırakın Yosef'i, Heredot bile inşaatlarda köle çalıştığı konusunda yanılıyordu çünkü Lehner Giza Platosu Haritalama Projesinde çalışanların kaldıkları evleri keşfetmişti. Büfe tarzı yemek yeme alanlarının yakınlarında bulunan çöp kalıntıları, çalışanların zengin bir mönüsü olduğunu, çok sayıda defnedildikleri yerlerse çalışanların hiçbir köleye layık görülmeyecek şekilde defnedildiklerini kanıtlar niteliktedir. Mısır'a Yahudilerin ilk gelişlerinden, Nil üzerindeki Asvan Adası'nda bulunan antik bir kale ve Asuan Kalesi harabelerinde, 19. asrın sonlarında bulunan Dev Parşömen (Elephantine Papyri) adlı 175 parşömenlik eserde bahsedilmektedir. Eserde daha çok MÖ 650 senesinde oraya gelen çok sayıda Yahudi paralı askerin kaleyi ele geçirip sinagog yapımında Mısırlı köleleri kullanmasından doğan bir yerel tepki yer almaktadır.

Yani ortaya konan delillere göre piramitler bu işi isteyerek yapan ve Profesör Davidovits'in öngörüsü doğruysa kireç taşı çimentosuyla kendi "Lego" tuğlalarını yaparak yapıyı kat kat çıkan özgür Mısırlı işçilerce inşa edilmiştir.

İSPANYOL ENGİZİSYONU: KARA EFSANE

Aragon Kralı II. Ferdinand ve karısı Kastilyalı I. Isabel tarafından İspanya Katolik Kilisesi'nin bir şubesi olarak 1478'te kurulan Engizisyon, 16. asrın sonundan beri adı anıldığında insanların zulüm ve infazdan başka bir şey getirmeyen bir kurum olagelmiştir. Hepimiz başlıklı din adamlarının korkudan tir tir titreyen çıplak kadınlara işkence ettiği filmleri ya da Engizisyon sorgu odalarının Pieter Bruegel–vari sayısız tasvirini görmüşüzdür. Hâlbuki hakikat bambaşka. Peki o zaman bu yalanları kim, neden türetti?

"İspanya" denince kaçınılmaz olarak kafada "Engizisyon" kelimesinin canlanması, bunun nev-i şahsına münhasır tek şube olduğu intibası uyanmasına sebep olmaktadır. Gelin görün ki İspanya bu yola daha sonra girmiş, ilk Engizisyon kurumu 12. asırda kafir Kathar tarikatının yükselişiyle baş etmek için Fransa'da kurulmuştu. O dönemde Portekiz'den Peru'ya her Katolik ülkede Engizisyon kurulmuştu da neden en hoşgörülü olanlardan biri olmasına rağmen adı bu kadar zulümle birlikte anılır oldu? Sebebi İspanya'nın 16. yüzyılda ülkece ordu ve donanma alanında büyük bir güç kazanması ve Papa Ioanna efsanesini de yaratan Protestanların tahrip edici eylemleri yüzünden tüm Avrupa çapında İspanyollara karşı doğan nefretti. İspanyol Engizisyoncuları, İspanya'da 15 ve 16. asırda rastlayacağınız kadar liberal zihniyete sahip insanlar olmasa da İspanya'nın adını karalamaya can atan ve dikkatleri, Engizisyonculara rahmet okutacak Protestan ülkelerin

de yapmaya başladıkları işkencelerden ve cadılarla kafirleri yakma olaylarından başka yere çekmek isteyen tüm Batı Avrupa'nın en elverişli günah keçileri hâline gelmişlerdi.

Protestanlar Katolik güçlerle çarpışmak için başta konvansiyonel ordular kurdu fakat sonra 1547'deki Mühlberg Muharebesinde Ferdinand ile Isabella'nın torunu Charles'a karşı uğradıkları tartışmasız bozgundan sonra bu konvansiyonel sistem sorgulanmaya başlandı. Böylece Protestanlar İspanya'ya savunması çok zor ya da imkânsız bir silahla saldırmaya karar verdi: Medyayla. İspanya'nın ve Engizisyonunun adını lekelemek için binlerce kitapçık basıp gotik oyma baskılar üreterek okuyuculara ipe sapa gelmez ve tek bir kelimesine bile inanılamayacak resimler ve hikâyeler sundular. Günümüze kadar ulaşan mitlerin birçoğunun izi basılan bu kitapçıklara kadar sürülebilir. Örneğin o dönemde yapılan işkence aletleri aşırı basit (ve etkili) olsa da aslında hiç var olmamış çivili tabut efsanesi gibi. Nihayet Protestan propagandacılar en büyük kozlarını oynayarak *A Discovery and Playne Declaration of Sundry Subtill Practices of The Holy Inquisition of Spayne (Kutsal İspanya Engizisyonunun Birtakım Uygulamalarının Keşfi ya da Açık Beyan)* 1567 adlı kitabı bastılar. Kitap güya İspanyol Engizisyonunun zulmünü yaşamış ve diğerlerine, özellikle de kadınlara uygulanan korkunç sapkınlıklara şahitlik etmiş Reginaldus Montanus adında biriydi. Yazarının izi hiçbir yerde bulunamasa ve kitap kuru sıkı bilgilerden oluşsa da Pan-Avrupa'ya dağıtılmak ve İspanyolların hâlâ Kara Efsane dediği kitaba dönüşmek üzere çarçabuk tercüme edildi. Kitabın yeniden basımlarına hâlâ ulaşılabiliyor olması bıraktığı etkinin en önemli göstergesi olsa gerek.

Gerçekte İspanyol Engizisyonu, Salamanca'da depolanan geniş çaplı kayıtlardan da anlaşılacağı üzere tüm bu kurumlar arasında en hoşgörülü ve şiddete en az meyilli olanıdır. Başta, sırasıyla Barselona Bilimsel Araştırma Yüksek Kurulu ve Alcala İspanyol Üniversitesi üyeleri Professors Henry Kamen ile Jaime Contreras

olmak üzere birçok bilim insanın araştırdığı bu Salamanca kayıtları İspanyol Engizisyonunun cinsel açıdan sapkın, Ku Klax Klan'in taktığı tarzda kukuletalar takan sadist üyelere sahip bir kurum olmadığını gözler önüne sermektedir. İspanya Engizisyon üyelerinin birçoğu sağlam kanıtlar olmadan karar vermekten imtina eden ve sınırları net şekilde çizilmiş parametreler doğrultusunda iş gören seküler avukatlardan oluşuyordu. Engizisyonların Yahudilik, İslam ya da diğer inançlara tabi halka zulmetmemiş olmasıyla birlikte İspanyol Engizisyonun yetki alanı sade ama sadece Katoliklikle sınırlandırılmıştı (hatta Yahudilikten zorla döndürülerek Katolik olmuş olsa bile bu yetki alanına girmiyorlardı).

Kafirlik ya da inanç suçlarıyla mücadele bir yana Engizisyon zina suçları, iki eşlilik, homoseksüellik ve bunlar gibi diğer sapkınlıkları cezalandırmada da aktifti. Bu suçlar sözden dönme, halka açık yerde sarhoş olma ve kilise içerisindeyken küfretmeye kadar varıyordu. Ve buranın sözünü ettiğimiz hoşgörüsü, mahkemelerde dine küfrettikten sonra hâkimin mecburen Avrupa'daki en iyi hapishanelere sahip Engizisyona sevk etmekten başka çaresi kalmadığı, halkı boyunduruğuna almış olanlar için bir hayli tercih edilebilir bir alternatif oldu. Birçok iftiraya maruz kalan baş engizisyoncu Tomás de Torquemada temizlik, düzgün yemek, her mahkûma yedek kıyafet ve ayrıca kadın mahkumların diğer davetsiz mahkumlardan korunması için alınacak gerekli önlemler gibi bir sürü kararın alınmasında ısrarcı olmuştu. Hatta Barselona ve Salamanca'daki hapishanelerin dolup taştığı bir dönemde, ikisinin de insani şartlar çok kötü olduğu için mahkumlarını sivil hapishanelere göndermek istemediğine, bunun yerine birkaç küçük suç işlemiş mahkûmu birkaç ay sonra geri iade koşuluyla oraya verdiklerine dair kayıtlara geçmiş iki belge bulunmaktadır. İspanyol engizisyonlarında yargılanırken beraat etmek, genelde halkın istediğinin yapıldığı, adaletten pek nasibini almamış sivil mahkemelere göre çok daha olasıydı.

Bununla beraber ilk zamanlarda İspanyol engizisyonlarının radarına girmek son derece önemli bir meseleydi. Gerçekten de

insan geçirmekten hiç korkmadığı sivri dişlere sahip bir kurumdu bu. Kurulması, tek bir inanca sahip bir İspanya görme arzusu duyan Ferdinand ile Isabella elinden olmuştu. Sonrasında İspanyol Yahudilere ya ülkeyi terk etmek ya da kalıp din değiştirmek seçeneklerinden birini seçmeleri için süre verilince hatırı sayılır bir kısmı Katolikliği benimsedi. İddia teyide muhtaç olsa da bazı İspanyollar bu insanların göstermelik din değiştirdiğine, gizliden gizliye kendi inançlarını yaşamaya devam ettiğine inanıyordu. Bu inanışın altında elbette Musevilerin sahip olduğu servete duyulan kıskançlık ve böylesi bir suç işlemeleri durumunda ceza olarak o serveti kaybetme ihtimali yatıyordu.

TOMÁS DE TORQUEMADA

Soy isminin kökü olan sözcük ironik bir şekilde "zulüm" ve "hile" sözcükleriyle güçlü bir etimolojik bağa sahip olsa da Tomás de Torquemada, Protestan kara propagandasının en bariz hedefi konumundaydı.

Ataları Yahudi olan bu Dominikli rahip 1483'te 63 yaşında Büyük Engizisyoncu makamına erişti. Fakat 5 yılını evde hasta yatarak geçirdiği 15 yıllık görev süresi boyunca adı bir sürü "kazığa bağlanarak yakılma" resmiyle yan yana anıldı. Öte yandan İspanya Engizisyonu ise 350 yıldır bu işin içindeydi.

Fakat bahsedilenlere göre kafirlerin korkulu rüyası Torquemada asık suratlı biri olsa da çok adaletliydi. Hapishaneleri son derece hijyenik, duruşmaları da iddia makamını ispat yükünü taşıyan taraf kılarak adil hâle getirmişti.

İspanya Engizisyonu kendi yargılama ve cezai işlem harçları ile kendi kendisini döndürecek şekilde kurulduğundan bazı iddiaların mesnetsiz olduğu söylenebilir olsa da her şey göz önüne alındığında

ilk 15 senede yıllık 130 infaz, günümüz standartlarının hor gördüğü şekilde o dönemin şartlarına göre görülüyordu. Birçoğu gerçekten, o dönem ağır suç sayılan kafirlikten infaz edilmişti. Buna karşın aynı dönemlerde Batı Avrupa'da 60 bin cadı ve kafir infaz edilmişti. VIII. Henry günümüzde "badem gözlü" olarak lanse edilse de herif paranoyak caninin tekiydi. İnanç ya da kafirlik gerekçesiyle infaz edilenlerden ayrı, 37 yıllık tahtta kalma süresi boyunca din dışı çeşitli sebeplerden 10 binlerce daha cana kıymıştır.

18 Nisan 1482'te Papa IV Sixtus İspanya Piskoposlar Konseyi'ne bir mektup göndererek onlara dinden dönme Yahudilere ya da savunmasız olarak görülen diğer varlıklı insanlara yönelik Engizisyonun gösterebileceği lekeleyici tamahkarlıklara karşı uyarıda bulundu. Ferdinand, Papa'ya cevaben bunların asılsız ithamlar olduğuna ve Papa'nın kendi yetki alanına giren işlere bakmasına yönelik bir mektup kaleme alsa da Tomás de Torquemada'yı yine de İspanya Engizisyonunun icraatlarını inceleyip bu suçlamalara muhatap bir şey yapıp yapmadıklarına bakmak üzere görevlendirdi.

Büyük şehirlerde sabit şubeleri olsa da engizisyonun çok küçük köy ve kasabalara sık sık uğrayan gezici şubeleri kendi sonunu kendisi getirdi ki bu bile İspanyol Engizisyonunun hoşgörüsünün bir işaretiydi. Öyle ki İspanyol köylülerin çoğunun bu kurumdan ve yetki alanlarından haberdar olmadığını bilen gezici engizisyon 30 gün önceden, köylü ya da kasabalıları ziyarete geleceklerine dair önceden uyarıyor ve onlardan işledikleri günahları liste yapmalarını isteyerek böylece engizisyon oraya vardığında günah çıkarma işlemi yapıp arınma sağlayabileceklerini haber veriyordu. Gelgelelim bu uygulama çok fena ters tepmişti. Başkalarının gözünde günah olan bir şey yaptığını ya da yalan ithamlarla düşmanları tarafından şikâyet edileceğini düşünen fena hâlde korkmuş bu insanlar gezici engizisyonun durduğu her yere akın ederek günah çıkarma talep etmeye başladı. Dolayısıyla aşırı iş yüküne boğulan engizisyon muhtemel bir tövbekâr dalgasına maruz kalmayı

önlemek adına herkesin günahını topluca çıkarmaya başladı. İşte bu Engizisyonunun kendi hoşgörüsünün kurbanı olma sürecinin ilk adımı oldu.

İspanyol Engizisyonu kendisini çekip çevirebilecek yapıda olsa da bünyesinde bir hukuk danışmanı, bir emniyet mensubu, yasal takibatta bulunan bir avukat ve en azından bir düzine çalışan bulunduran çeşitli şubeler sadece faturalarını ödemek için bile Krallıktan ödenek dileniyordu. 350 senelik icraat ömründe İspanya Engizisyonu 250 binden fazla davaya baktı ve yılda bir düzine kadar olmak üzere yaklaşık 4000 infaz gerçekleştirdi. Kararların ezici çoğunluğu beraat yönünde oldu. İspanya Engizisyonu da işkenceye başvurdu fakat o dönem bu her yerde yaygın bir uygulamaydı. Kaldı ki kayıtlara göre işkenceye başvurulan vaka sayısı toplamın %2'sinden de az bir sayıya tekabül ediyordu. İşkence en fazla 15 dakika sürüyor ve bir kez daha tekrarlanabiliyordu. Üçüncü kez işkenceye maruz kalan yoktu ve bahse konu %2'den sadece yarısı ikinci kez işkence görmüştü.

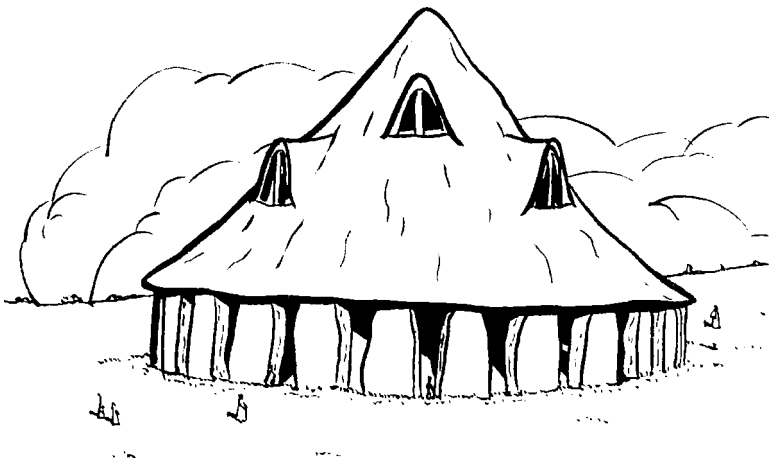
Bu zamanlar İngiltere'de zindanlar işkence sehpası ve başparmak işkence aleti ile dolu olduğu ve açlıktan ölmek üzere olan bir çocuğun bir ekmek çalmaktan bile asılabildiği bir dönemdi. 16 ve 17. asırlarda 400 ila 2000 cadıyı infaz etmiş olsa da bunların hiçbiri filmlere konu olanların aksine kazığa bağlanıp yakılmak suretiyle olmamıştır. Buna karşın Protestan Almanya'da bu sayı çok daha yükseklere ulaşmıştır. Aksine İspanya Engizisyonu cadılara ve cadılığa inanmanın aptalca bir yanılsama olduğunu ve bu sebepten yargılama yapılamayacağını ya da ceza verilemeyeceğini ilk günden ilan etmişti. Bununla da yetinmemiş, elinde hiçbir delil olmadan birini cadılıkla suçlayan iddia sahibinin kendisinin yargılanacağını belirtmiştir. Anlayacağınız Batı Avrupa'da yaygın olarak hüküm süren bu geleneğe karşı duran İspanyol Engizisyonu hakkında anlatılagelen efsaneler, günümüz bakış açısıyla şok edici de olsa hemen hiçbir yanıyla gerçeği yansıtmamaktadır.

KIYAMETİ KOPARMAK: STONEHENGE'İN TECESSÜMÜ

Mısır Piramitlerinden sonra dünyanın en çok varsayıma konu olan yapısı Stonehenge'dir. Son birkaç yüzyılın bazı alt kültürleri –özellikle Neo-Druidizm, Wicca Hareketi ve çeşitli pagan dinleri– Stonehenge'in kendi inançlarının mabet ya da toplanma yeri olduğunu söyleyerek orayı kendilerine mal etmeye çalışmışlardır. Gelgelelim oranın böyle bir amaçla kullanıldığına dair herhangi bir delil bulunmamaktadır. Bu dairenin neden bu kadar çok ilgi uyandırdığına gelecek olursak sanırım buna en iyi açıklamayı J. B. Priestley'nin karısı ve Cambridge'de bu konu üzerine araştırma yapan ilk kadın araştırmacı olan İngiliz arkeolog Jacquetta Hawkes getirmiştir. Burayı birbiri ardına gelen kültürlerin korku ve hayallerinin bir yansıması olarak gören Hawkes iğneleyici bir tarzda, her çağın "şahsına münhasır" bir Stonehenge'i olduğunu söylemiştir. Orta Çağda buranın Merlin'in emirleri doğrultusunda iş gören devler tarafından yapıldığına inanılırdı. 18 ve 19. yüzyıllardaysa Druid kültürüne olan ilginin artmasıyla burası Druid tapınma ve kurban yeri olarak nitelendirilmeye başlandı. Ve 1960'lara, bilgisayar çağının başlangıcına gelindiğindeyse burası devasa bir hesap makinesi olarak görülür oldu.

Tüm bunlara karşın yakın çevredeki buluntulara göre yapımı 9 bin yıl önceye dayanan Stonehenge tek bir yapı değil, inşası 1500 senelik bir sürece yayılan 4 aşamalı bileşik bir yapının küçük bir bölümdür. Bu aşamaların tarihlendirilmesi üzerine sert bir

tartışma dönmektedir ki bazıları bu aşamaları üçe bölmektedir. Fakat basit olması açısından biz yaklaşık tarihleriyle birlikte dört aşamalı olan teoriyi seçiyoruz.

Birinci aşama MÖ 3000 civarında başladı ve bu aşamada kireç taşında 56 adet birer metrekarelik dairesel hendekler kazılarak buralara muhtemelen ahşap direkler dikildi. Bu deliklere Aubrey Delikleri deniyor. Bunlar adını 17. asırda yaşamış bir antikacı olan ve Stonehenge'deki çukur ve çöküntüleri ilk yazan kişi olan John Aubrey'den almıştır. Fakat artık Aubrey'nin kısaca değinerek geçtiği bu çukurların 86 metre çapında, etrafı oraya sonradan dikilmiş taşlarla çevrili, özel amaçlı dairesel çukurlar olduğuna dair büyük soru işaretleri var. MÖ 2500 civarında başlayan ikinci aşamada, Galler'in güneybatısında, 400 kilometre uzaklıktaki Preseli Dağları'ndan 80 adet "mavi taş" getirildi. Her biri yaklaşık 4 ton ağırlığında olan bu taşlar başlı başına bir lojistik başarısı değildi. Ayakta dikilecek tek parça anıtlardan iki eş merkezli çember oluşturmak amacıyla işi, bir tane çemberi tamamlamadan bırakmışlardı. İç alana giriş oluşturmak için dairesel setteki gedik

bu aşamada açılmıştır. Üçüncü aşama ise bu devasa yekpare taşların ve 40 km kadar uzaklıkta olan Wiltshire'daki Avebury'de bulunan taş ocaklarından getirtilen üst eşiklerin sahneye çıktığı aşama olmuştur. Bunların her birinin, taşıyıcı kütük ve kızaklı 500 adamla, dış çemberdeki üst eşikli 5 adet üç taşlı anıtın oraya yerleştirilmek üzere getirildiği tahmin edilmektedir. Ardından MÖ 2300 yılı civarı geçilen 4. aşamada ise mavi taştan oluşan eksik çember, tamamlanmış çemberin içerisinde bir nal şeklinde yeniden düzenlenmiş, ardından inşaat alanında başka değişiklikler de görülmüştür. Sonrasında Stonehenge uzun bir çürüme ve bakımsızlık yolculuğunda kendi hâline bırakılmıştır.

Stonehenge'in yapılış amacı üzerine "hesap kitap yapma aracıydı, gökyüzü gözlemeviydi, güneş saati gibi fikirler yürütürken bunları akılda tutmak önem taşır" çünkü bu fikirlerden, anıtın tek bir amaç ve niyeti olan tek bir kültür tarafından kısa zamanda yapıldığı gibi yanlış bir mana çıkar. Aksine bu yapı yüzlerce yıl süren, bir sonra gelenin öncekinin amacını bilmeyerek devam ettirdiği çok aşamalı bir projeydi. Hendek ve toprak setlerin dairesel temelleri, hakkında çok az şey bilinen Salisbury Ovası sakinleri Windmill Hill Halkı tarafından yapılmıştı. Onların ardından MÖ takribi 1500 yılında son rötuşları yapan Beaker ve Wessex Halkı gelmiştir. Dahası, şu an orada gördüğümüz, Stonehenge'in çoktan yok olup gitmiş özgün hâli değildir. Stonehenge'deki daha büyük taşların geldiği yer olan Avebury yakınlarındaki taştan çemberlere benzer şekilde, bugün iki yerde de gördüğümüz anıtların aslında 20. asırda yapılmış olduğunu iddia edenler var.

Ne Stonehenge ne Avebury, 20. asrın başlarına dek National Trust'ın da English Heritage'ın da koruması altına alınmadı. Bundan önce –bu özellikle Avebury için geçerli– bu taşlar çiftçiler için sinir bozucu bir engel ya da küçük işler için kullanılmak üzere parçalanabilecek taşlar olarak görülmekteydi. 1934'te kodaman Alexander Keiller Avebury'deki yaklaşık 4 bin metrekarelik

yeri, oradaki köyle birlikte satın almak için hatırı sayılır bir parayı gözden çıkardı ve alanı, kendi düşüncesine göre 5 bin yıl önce olduğu hâline çevirmek adına "yıkıcı yeniden inşa" şeklinde tanımlanabilecek bir girişim başlattı. Sırtı pek Keiller çoğu arkeolojik projenin başına dert olan bütçesel kısıntılar olmadan "yekpare taşlarla" çevrilen 1.6 kilometre çaplı alanı, günümüz arkeologlarının "kemiklerini sızlatacak" bir minvalde yeniledi.

Orada yapılan çalışmalar Avebury sakini Percy Lawes tarafından 1937-1939 arasında fotoğraflandı ve gelecek kuşaklara aktarılması için 1970'lerde videoya aktarıldı. Görüntüler, Keiller ve ekibinin, öngörülen şekli oluşturmak adına yollar açmak için düzinelerce evi ve çiftliği yıkışlarını gösteriyordu. Bu arada mevcut çukurlara yanlış taşlar döşenince bu taşların sığması için çukurlara baştan şekil verilmek zorunda kalınmışken bir yandan da "yeni taşlar" Keiller'in aklındaki şekle ulaşma yolunda amaca özel kazılmış yeni çukurların içine yerleştiriliyordu. 2017 senesinde Leicester ile Southampton üniversiteleri tarafından en yeni yeraltı radarı yardımıyla yürütülen ortak bir çalışmada, alanın merkezinin ilk hâlinde, ortadaki yekpare taşın üstüne serilmiş 30 metrekarelik taşlar bulunduğu ortaya çıktı. Leicester Üniversitesi Arkeoloji Akademisi Başkanı Dr. Mark Gillings'e göre dairesel düzenden bu kadar sapılması eski çağa ait megalitik (çok taş kullanılarak inşa edilen) anıtlar arasında ilk kez görülen bir şeydi.

Stonehenge'e gelirsek inşaat alanı Avebury'dekinden hatırı sayılır derecede küçük de olsa aynı "hayal gücü", belli bir mertebeye kadar orada da kendisini göstermiştir. John Constable'ın 1835 tarihli inşaat alanı taslaklarına internette göz atan okuyucularım taşların büyük çoğunluğunun yıkık vaziyette durduğunu ve hâlâ ayakta olan azınlığın neredeyse düşecek bir açıyla eğildiğini görecektir. İlk fotoğrafçıların, taşların daha da yıkık vaziyette olduğunu gösterdiği resimlerinden de anlaşıldığı üzere bunun zamanın getirdiği tahribatın sanatsal bir yorumu olmadığı çok barizdi.

Buraların 20. yüzyılın sonlarında daha çok iç ve dış turist ilgisine mazhar olmasıyla anıtı "adam etme" çalışmaları 1901'de başlatıldı fakat ortaya taşların sıkış tepiş yerleştirildiği bir manzara çıktı. Times dergisine konu olan bu restorasyon "kutsal şeye saygısızlık" olarak nitelendirildiyse de 1919 ve 1920, ardından 1958–59'da aşama aşama devam etti. Cambridge Üniversite Müzesi Arkeoloji ve Antropoloji Müdürü Christopher Chippindale'in ifadesine göre 1964'te "yeni" üst eşiklerin eklenmesi sonucu nihayet yapılan son dokunuşlardan sonra anıt, tüm taşlar yerinden oynatılmış ya da farklı yerlere konmuş olarak açıldı.

PARSEL 15

Stonhenge 1536'da VIII Henry tüm manastır mülklerine el koyana dek Amesbury Manastırı'na aitti fakat bu el koyma sonucu Amesbury'nin tüm mülkleri Hereford Kontu'na verildi. Bir süre sonra terk edilmiş anıtın da içinde bulunduğu bu arazi birkaç soylu ailenin eline geçti. Bunlardan bir tanesi de Queensberry'den Marquis ailesiydi.

1824 yılında anıt ve onu çevreleyen 120 bin metrekare civarındaki arazi Cheshire'dan Antrobus ailesi tarafından satın alındı. Aile buraya birkaç kır evi ve hatta bir de kafe (sonradan yıkıldı) inşa etmişti. Aileye ait son birey de dünya savaşında öldürülünce tüm arazi Eylül 1915'te açık artırmaya çıkartıldı.

"Parsel 15" ismiyle satışa çıkan arazi 6000 sterline, gözü satışa çıkarılan yemek masası ve sandalye takımında olan karısı tarafından müzayede salonuna gönderilen Sör Cecil Chubb tarafından alındı. Anlaşılan o ki karısı bu alışverişten pek memnun olmamış ki Sör Cecil araziyi 1918'de devlete bağışladı.

Yani bizim şu anda gördüğümüz, anıtın binlerce yıl önce yapılmış olabileceğini düşündüğümüz hâlidir. Bu yüzyılın başında English Heritage'ta görev yapan Kıdemli Arkeolog David Batchelor 1960'larda talimatnamedeki yenileyici ve onarıcı çalışmaların fazla detaylandırılmaması kararı alındığını fakat bu hata ve eksiklerin artık açıklanabileceğini söyledi. Bu agresif onarım ve yenileme metodu, bazı taşların gökyüzü ve güneşe göre olan dizilimlerinin farklı olup olmadığı sorularını da beraberinde getirdi. Akla gelen ilk soru da şuydu: Stonehenge'in hiç çatısı oldu mu?

Modadaki sürekli değişimin, kıyafet mağazalarına her daim bir yenilik telaşesi yaşatması gibi yeni teoriler de akademik arkeolojinin yaşam kaynağı kıvamındadır. Stonehenge'le alakalı son söylentilere göre burası her zaman daire şeklinde bir anıt değil, bir dönem içerisinde yaşanan gerçek bir binaydı. Arazi üzerinde uzun zamandır çalışan seçkin peyzaj mimarı Sarah Ewbank bu konuya dair "üstüne bir çatı koyup bütün yıl kullanabileceğin bir yapı meydana getirmek varken ne diye kocaman taşlarla sadece yaz ve kış gün dönümlerinde en güzel keçi postu kıyafetlerini giyip dans edecekleri bir yapı kursunlar?" sorusunu yöneltmiştir. Ve bu görüşte yalnız da değil. 1990'ların sonunda Stonehenge konusunda otorite kabul edilen Bournemouth Üniversitesi Arkeoloji Profesörü Dr. Timothy Darvill bu fikre çekimser sayılabilecek bir destek sunsa da o zamandan beri çatı teorisiyle arasına mesafe koymuştur. Gelgelelim zamanında İngiltere'nin seçkin müzelerinde müdürlük yapmış Dr. Julian Spalding en dış çemberdeki taşların bir dönem daha büyük bir yapının destek sütunları olarak görev yaptığı fikrine sıcak bakmış olup öte yandan, neolitik (yekpare taş) yapılarda uzman Hull College Arkeoloji Bölümü Baş Öğretim Üyesi Dr. Aubrey Burl nispeten ihtiyatlı da olsa çatı teorisinin güçlü yanlarının olduğunu yönünde fikir beyan etmiştir.

Çatı teorisini destekleyenler, dış çemberdeki üst eşiklerin sazdan çatıyı desteklemek amacıyla yapılan ahşap yapının meydana

getireceği yanal gerilmeyi sönümlemesi için dikili taşların üstüne çift zıvanalı dilli ekle yerleştirildiğini söyler. Sonuçta dikili taşların böyle olmadan da mevcut yükü taşıyabileceğini, böyle bir yöntem izlenmesinin ancak daha büyük bir yapı yapılıyorsa mantıklı olacağını ifade ederler. Ayrıca buna paralel olarak daha önce değindiğimiz Aubrey deliklerine yerleştirilen kalas direkler, yapının son hâlinin çevresini saran harici bir taraçayı desteklemek amacıyla konmuş olabilir. Fakat çatı teorisi, bu tip kereste direklerin ya da saz çatıların çoktan çürüyüp yok olmuş olacağı yönündeki fikirlerle, en azından şimdilik de olsa zayıf düşürülmüştür.

5
ÇELİŞKİ VE FELAKET

KALKÜTA'NIN KARA DELİĞİ: BİR AÇGÖZLÜLÜK YALANI

Bu sözde gaddarlık, özünde İngiltere ve Hindistan'da çok iyi bilinir fakat olay en iyi ihtimalle iğrenç bir abartı, en kötü ihtimalleyse East India Company'nin (EIC) şeytani niyetli uydurmasıdır. Devlet ve halk ise yangına körükle giderek bu hâlihazırda devasa nüfuza sahip şirketin etkisini uluslararası bir seviyeye getirmiştir.

I. Elizabeth'in kraliyet fermanıyla kurulan EIC 18. yüzyıla gelindiğinde günümüzün devasa şirketlerini bile küçük gösterecek bir büyüklüğe ulaşmıştı. Herkesin en büyük endişesi, artık herhangi bir ülke tarafından zapt edilemeyecek seviyede büyümesinin yanında, İngiliz muntazam kuvvetlerini bile devede kulak bırakacak kapasitede bir orduya sahip hâle gelmişti. Bu büyüklüğün zirve yaptığı 1850'lerde şirketin bünyesinde 210 bin asker ve İngiliz Donanması'ndan daha çok gemi bulunuyordu. 1756'dan itibaren Kalküta'da ağırlığını hissettirmeye başlayan şirket Bengal'ın yöneticisi yani Nevab'ı Sirâcüddevle ile anlaşmalar bağlıyor, içişlerine müdahil oluyordu. Şirket aynı zamanda şehirdeki güçlendirilmiş kuvvet üssü Fort William'ı genişletirken Sirâcüddevle bu büyümeden haklı olarak şüphelenmiş ve aynı sene 20 Haziran'da oraya saldırı başlatmıştı.

Şirket bünyesindeki askerlerin ve yerel güçlerin birçoğu kaçtı. Yani Nevab'ın muazzam büyüklükteki kuvvetleri oraya sökün ettiğinde üste çok az asker kalmıştı. Üssün, yöre halkınca Kara Delik olarak bilinen hapishanesinde bulunan Avrupalıların tam sayısı

bilinmiyor. Nevab üsse girdiğinde derhal üsteki EIC komutanı John Zephaniah Holwell'ı eğer yanlış bir şey yapmazlarsa zarar görmeyecekleri ve üs sınırları içerisinde rahatsız edilmeden yaşayabilecekleri yönünde bilgilendirmiştir. Fakat Nevab üsten ayrılıp geri döndükten kısa bir süre sonra Avrupalılar bu duruma çok sinirlenerek Nevab'ın adamlarının elebaşlarını –eğer dediklerine inanırsak Holwell da dahil– kendi üs hapishanelerine tıkıp onlara bir ders vermesini talep etti. Sonrasında hiç olmayacak şey oldu ve tutuklanarak zindana atılan 9 üst düzey yetkilinin 6'sı, onları tutsak edenlerin elinden değil de bir önceki gün yaptıkları cılız ve kısa süreli üs savunması sonucunda aldıkları yaralardan ötürü öldü. Gelgelelim burnundan ateş püsküren Holwell, şehirdeki eski boğucu gücünü yeniden kazanmaya ve ellerini komşu şehirlere de ulaştırmaya kararlı bir şekilde Londra'ya dönerek *A Genuine Narrative of the Deplorable Deaths of the English Gentlemen and Others Who Were Suffocated in The Black Hole (Kara Delik'te Boğularak İçler Acısı Şekilde Ölüme Gönderilen İngiliz Beyefendiler ve Diğerlerinin Gerçek Hikâyesi)* adlı yalan bir yazı kaleme aldı.

Holwell'ın olay anında Hindistan'da bile bulunmayan diğer birkaç EIC üst düzey yetkilisi ile birlikte kaleme aldığı bu yazıdaki iddiaya göre Delik'e 146 insan atıldı ancak 23 tanesi o gecenin sabahında zar zor ayakta vaziyette oradan kurtulabildi. Üste

saldırı esnasında bu kadar sayıda Avrupalı bulunmaması bir yana, yaklaşık 5,5 metreye 4 metrelik bir zindana bu kadar insanın sığdırılması mümkün değildi. Bunun yanında Holwell'ın "çarpıcı bir netlikle" anlattığı korku gecesine dair başka tutarsızlıklar da söz konusuydu. Çığırından çıkan bir abartıya başvurarak zindanda yanında bulunan yoldaşlarının acı içindeki sefil yüzlerini bile tasvir etmiş, gardiyanların kıs kıs gülerek bütün suları gözleri önünde kuma döktüklerini ifade etmiştir. Güya oraya boşuna Kara Delik denmemişti, içerisinde sadece iki küçük havalandırma deliği vardı yani zindana adını vermiş olan "kapkaranlık olma" özelliği varken böylesi detaylara nasıl haiz olunabilir? Fakat yüce İngiliz halkı o sıra Holwell'in bu "boyalı basıncılık" olarak nitelendirilecek tutarsız eylemini sorgulayacak durumda değildi. Artık zaman Robert Clive, namıdiğer Hint Clive adlı canavarı ortalığa salma zamanıydı.

ROBERT CLIVE'IN AKIBETİ

Haksız yoldan elde ettiği onca servetle Robert Clive'ın sonu Londra'da çok esrarlı bir şekilde ölmek oldu. Kendisi 22 Kasım 1774'te Berkeley Square'deki malikanesinde ölü bulunmuştu. İlginç bir şekilde hiçbir soruşturma yürütülmedi ve boğazını keserek intihar ettiği ya da aşırı doz afyon kullanmaktan öldüğü yönündeki söylentiler ayyuka çıktı. Kim bilir, belki de eski Market Drayton kurbanlarından biri sonunda ona ulaşmayı başarmıştı. Nedeni her neydiyse, doğduğu yerin yakınlarında bulunan Moreton Say'deki bir bölge kilisesinin mezarlığına isimsiz olarak gömüldü. Ailesi ona ait 6 eşyayı Christie'deki Moghul sanat müzayedesinde tam 4,7 milyon sterline sattığına göre haksız yoldan elde ettiği servetinin boyutunu varın siz düşünün. Kasabalı bir zorbaya göre hiç fena değil!

Bu tam da EIC'ın almayı beklediği tepkiydi. Halk kana o kadar susamıştı ki hükümetteki kimse EIC misillemesine ya da Robert Clive'a karşı herhangi bir yasaklama dayatamıyordu. Ailesinin Shropshire'daki Market Drayton'da bulunan mülkünde doğan Clive, sokak dövüşü tutkunu bir haydut olarak nam salmıştı. Ayrıca kasabada ve komşu bölgelerde koruma şantajı da uyguluyordu. Sabah kalktıklarında yaylım ateşi altında kalmak istemeyen dükkân ve iş sahipleri ona bu haracı vermek zorunda kalıyordu. 18 yaşına geldiğinde genel itibariyle Market Drayton ve özellikle kendi ailesi ona katlanamaz hâle geldi ve onu EIC ile birlikte Hindistan'a postaladılar. Kendisi daha sonra şirketin ordusuna katıldı. İnsanlar, rütbeleri koşar adım yükselen Clive'ın cesur ve yiğit bir komutan olduğu zannına kapılmaya başladı fakat kendisi haydutluğundan hiç taviz vermedi. Tek fark artık oyun alanının sokaklar değil, ordusuyla birlikte girdiği savaşlar olmasıydı. Hâlihazırda afyon bağımlısı olan bu adam hem kendi hem de başkalarının canını suç sayılabilecek şekilde tehlikeye atmaktan çekinmiyordu.

EIC ile aynı tabağa kaşık sallamak isteyen kukla yöneticiler, düşmanlarının başını ezmek için onun ordusunu kullanacaklarsa ona yüklü miktarda ödeme yapıyordu. Bu rüşvetler, kendisinin yağmaladığı servetle birleşince Clive Birleşik Krallık'a çok zengin bir adam olarak döndü. Hindistan'ın çoğunun tekrar paragöz ve şeytani EIC'nin himayesi altına geçtikten sonra Holwell'in söylediklerinin Clive gibi biri önderliğinde tepki verilecek nitelik bir şey olup olmadığını, yani yaşananların gerçekliğini çok az kişi sorguladı. Ancak 1915'te, Kalküta Tarih Cemiyeti Başkanı J. H. Little'ın *The Black Hole – The Question of Holwell's Veracity (Kara Delik– Holwell'in Dürüstlük Meselesi)* yazısı ile iddiaları çürütücü, sağlam deliller ortaya kondu. Bundan 20-30 sene kadar sonraysa, Dacca Üniversitesi rektör yardımcısı Ramesh Chandra Majumdar ile Batı Bengal Devlet Arşiv Müdürü ve Çağdaş Hindistan

Tarihi Profesörü Basudeb Chattopadhyay gibi akademisyenlerin araştırmaları geldi. İngilizler 1947'de Hindistan'dan olaylı çıkışlarını, sözde Hint barbarlığı ve nankörlüğünü temsil eden Kara Delik Anıtı'nın sonunda orada en başından beri istenmediklerinin yüze tokat gibi vuran bir hatırlatıcısı olarak görmeye başladı.

İSPANYOL İSTİLALARI: İNKALAR VE İRLANDALILAR

Güney Amerika'yı ilk kez ziyaret edenleri en çok şaşırtan şey kültürleri üzerindeki baskın İrlanda etkisi olur. Örneğin Şili'de saçma bir şekilde, County Sligo'dan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Bernardo O'Higgins'in (1778–1842), İspanyollardan kurtulduktan sonra ülkenin ilk başkanı ve Şili'nin Kurucusu statüsüyle birden fazla heykeli bulunmaktadır. Benzer şekilde, Arjantin'e giden biri oradaki İrlanda bar ve restoranlarının bolluğunu görünce şaşırabilir. Bunun yanında İsa Mesih'in dev heykelinin olduğu Rio, her yıl Aziz Patrik Günü'nde İrlanda bayrağındaki yonca yeşiline bürünür ve şehirde büyük kutlamalar yapılır. Güney Amerika ile İrlanda'yı birbirine bağlayan ve hâlâ eskisi kadar güçlü olan bu bağlar ilk kez 1500'lerin başlarında, İspanya ile İrlanda'nın güneyindeki şehirlerin güçlü bir ticaret iş birliğine imza atmasıyla kurulmuştur. Bu da İspanyolların aynı yüzyılda Meksika ve Güney Amerika'yı istila etmesiyle kıtada duyulan ayak seslerinin hemen arkasında, çok bilinmese bile bir İrlanda Diasporasının oluşmasına sebebiyet vermiştir.

İspanyolların 1519'da Hernan Cortez'in Meksika istilası ve 1520'lerde Francisco Pizarro'nun Güney Amerika istilasının tarihi, temel hatlarıyla iyi bilinse de aşırı yanlış anlaşılmaktadır. İki olayda da istila kuvvetlerinin çok az kişiden oluşmasına rağmen İnkalar ve Meksika Azteklerine karşı daha "üstün insanlar" oldukları için zafer kazandığına inanılır. Kaldı ki bunların tek

cahillikleri, nispeten soluk benizleriyle İspanyolların kendi tanrılarının vücut bulmuş hâli olduklarına inanmış olmalarıydı. Tabii ki gerçek bambaşkaydı. Bu iki istilacı güçlere İspanyol demek bile gerçeği biraz abartmak olur zira onlar bile kendilerini öyle görmüyordu. Çünkü bizim İspanya dediğimiz şey o dönem, Kastilyalı İsabella ve Aragonlu Ferdinand'ın 1469'daki evlilikleri sonucu bağımsız krallıkların gönülsüz ittifaklarıyla oluşmuş zoraki bir birlikten ibaretti. Fakat bu Katalonya, Bask Bölgesi, Murcia, Endülüs, Valensiya ve "İspanya'nın" diğer birkaç tarihî bölgesinin hiç istemedikleri bir birliği oluşturmaya zorlanması olayıydı. Bu huzursuz birlikteliğin etkileri günümüz İspanya'sında bile hissedilmektedir. Bunlara verilecek en iyi iki örnekten biri ETA adıyla bilinen ayrılıkçı Bask Bölgesi grubunun terör eylemleri, diğeriyse 2017'de yapılan halk oylamasında Katalonya'nın galip gelmesidir. O dönemde –ki şimdi de aynıdır– hepsi bölgenin ilk sahibinin kendileri olduğunu iddia etmektedir.

Cortez, Extremaduralı; Pizarro ise Kastilyalıydı. Pizarro'nun istilasında herkesin inandığının aksine Pizarro 1526'da doğruca Peru'ya gelip orayı istila etmemiştir. Aynı zamanda korsan da olan bu macerasever, zamanında Güney Amerika'ya birkaç kez seyahatte bulunmuş ve Panama'dayken Peru'da çok fazla altın bulunduğu söylentilerini duymuştu. Fakat 1524'te yaptığı istila yerli halk tarafından başarılı şekilde püskürtülmüştü. 1526'da tekrar istila deneyen Pizarro yine buraya inememiş, bunun yerine Panama Valisi Pedro de los Rios tarafından gönderilen gemiye çağrılmıştı. O anda geri çekilmeyi pek istemeyen Pizarro, efsaneye göre üstünde durduğu kuma kılıcıyla bir çizgi çizerek onunla birlikte Peru'da kalmak isteyen "tüm iyi Kastilyalıları" bu çizginin ötesine geçmeye davet etmiştir. Kendisiyle birlikte Peru'da kalmayı seçen birkaç kişi İspanya tarihine adlarını "Şanlı 13" şeklinde yazdırdı. Tarihe geçen bu söz, Pizaro'nun Peru'ya sadece 12 adamın yardımıyla diz çöktürdüğü efsanesinin yayılmasına ön ayak oldu.

Hâlbuki bu Peru'yu işgal etme girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmış, Pizarro ve 12 Şanlı Adamı kuyruklarını kıstırıp Panama'ya dönmüşlerdi. Ardından yiğit(!) Pizarro, adamlarını Panama'da bırakarak Kutsal Roma İmparatoru V. ve aynı zamanda İspanya Kralı I. Charles'ın huzuruna çıkmak ve ona Peru'daki yüklü miktarda altından bahsetmek üzere Madrid'e döndü. Kendisine bir gemi, teçhizatlı üç yardımcı gemi, ağır silahlar ve 180 silahlı adam tahsis edildi.

Pizarro böylesi bir donanımla Peru'ya gidip zorba İnkalara karşı önceden silahlanmış diğer kabileleri de yanına alarak 35 bin kişilik bir asker gücü toplamayı başardı. Mutlak güç sahibi Azteklere karşı yöre halkından 200 bin kişilik bir orduyu hiç zorlanmadan kuran Cortez için de aynı şeyler geçerliydi. Yani o efsanelerin hepsi palavra.

Montezuma'nın Cortez'i Tüylü Yılan tanrı Quetzalcoatl'ın vücut bulmuş hâli, İnkalarınsa Pizarro'nun Viracocha adlı tanrılarının bir imgesi olduğuna inandığı; her iki kabilenin de istilacıları altına boğduğu hikâyeler, İspanyol tarihçiler tarafından iki adamın da servet edinmek için yaptıkları katliamı örtbas etmek amacıyla uydurulan safsatalardır. Bu safsataları destekleyecek hemen hiç delil yokken çürütecek çok delil vardır. Söylentiler olaydan on yıllar sonra türetilmiştir ve İnkalarla Azteklerin böylesi kendilerine yöneltilen bu korkunç davranış ve kana susamış tutuma sahip insanları kendi ilahlarına benzettiği fikri pek ikna edici durmamaktadır.

Pizarro ve onun caniliğinin izinden gidenler orada aradıkları tek şeyi de bulamamışlardır: El Dorado dedikleri uydurma şehir. Bulamamalarının sebebi El Dorado diye bir yerin var olmamasından ziyade İspanyolların bu efsaneye dair tam bir ustalık isteyen şekilde büyük yanılgı içerisine düşmüş olmasıydı. El Dorado bir şehir değil insandı. İnkaların müstakbel kralı, tahta çıkmasının öncesinde tefekkür etmek için bir yere kapanıp günlerce orada

kalır, ardından çırılçıplak soyunup bala ya da yağa bulanarak fazla miktarda altın tozuyla kaplanır. Böylece o kişi Altın Kral ya da Altın Adam ilan edilirdi. Gelin görün ki istilacı İspanyollar kendi tabirleriyle El Dorado'nun altın bolluğundan geçilmeyen bir şehir olduğuna inanmışlar ve aldıkları tutsakları bu sözde şehrin yerini öğrenmek üzere sorguya çekmişlerdi. Fakat işkenceci için bu yöntemin en aleyhte özelliği, işkenceyi gören kişinin çektiği acıdan bir nebze kurtulması için sizin duymak istediğiniz şeyi söylemesidir. Bu sebeptendir ki bir sürü İnkalı tutsak, onları sorguya çekenlere El Dorado şehrinin gerçekten var olduğunu fakat çok çok uzakta olduğunu söylemiştir.

LIMERICK'TEKİ GUEVARA

Galway'li Patrick Lynch 1749 senesinde Buenos Aires'e taşındı ve 1928'de onun soyundan gelen ve herkesin ileride Che Guevara adıyla tanıyacağı Marksist devrimciye dönüşecek olan Ernesto Lynch doğdu. İrlandalı kökeninden aşırı derecede gurur duyan Guevara, 13 Mart 1965'te yapacağı Prag-New York uçuşunu sırf Limerick yakınlarındaki Aziz Patrik Günü kutlamalarına katılmak için iptal etti. Hanratty's Hotel'de bir şeyler içenlerin, onu artık kendisiyle özdeşleşmiş kamuflajı ile Arjantin birası isterken görünce ağızları bir karış açık kaldı. Buradan sonra Dublin Sunday Tribute'ten Arthur Quinlan ile birlikte O'Connell Sokağı'ndaki The White Horse'a geçerek ayakta duramayacak kadar küfelik oldular. Quinlan ondan bilgi almak umuduyla kendisini ayık kalmak için zorlasa da sarhoş fakat ketum içki arkadaşından, aslında İngilizce bildiği dışında (kaldı ki söyleşilerinde hep İngilizce bilmediğini söylerdi) en ufak bir şey dahi öğrenemediğini ifade etmiştir.

İspanyollar peşine ticari ortakları İrlandalıları da katarak altın aramak için gittikleri Güney Amerika'da Arjantin'e ulaşmıştı. İrlandalıların o dönem buraya gelmesiyle ülke, günümüzde dünyada en çok İrlandalının yaşadığı 5. yer olma özelliği kazanmıştır. Yokluk ve darboğaz dönemlerde birçok İrlandalının New York ve Chicago'ya göçtüğü fakat bunların daha çok Kuzey İrlandalı olduğu bilinmektedir. Güneydekiler İspanya, Meksika ya da Güney Amerika'ya göçmüştür.

En erken kaçış örneklerinden bir tanesi County Wexford'dan 1630 senesinde İspanya'ya yelken açan ve oradan da Meksika'ya geçerek 1641'de bağımsızlık hareketine dahil olan ve göz alıcı antika eşyalarıyla kurgusal karakter Zorro'ya ilham olduğu tahmin edilen William Lamport'a aitti. O kadar ki Mexico City'deki Bağımsızlık Anıtı'nda Lamport heykeli bile vardır. Meksika ile Birleşik Devletler arasında 1846–48'de vuku bulan savaşta Birleşik Devletler bünyesindeki yüzlerce İrlandalı asker firar ederek Meksika tarafına geçti ve Aziz Patrik Müfrezesini oluşturdu. Bunlar bugün bile hem İrlanda hem de Meksika'da özgürlük savaşçıları olarak anılmaktadır.

Bu Hispanik-İrlandalı kaynaşması aksi yönde de görülebilmektedir. 1918'de kurulan İrlanda Cumhuriyetinin ilk başbakanı İrlandalı bir anneden doğma, Basklı bir babadan olma Eamon de Valera idi. 1806'da Britanya, River Plate İstilası olarak bilinen harekatla büyük bir Arjantin toprağını kendisine katmak isteyince istila kuvvetlerindeki tüm İrlandalılar firar edip Arjantin safına katıldı. 1916'da Paskalya Ayaklanmasında Dublin'deki Merkez Postane çatısı üzerinde Bağımsız İrlanda bayrağı sallayan kişi bir Arjantinliydi (ayaklanma bastırıldığında Eamon Bulfin sınır dışı edildi, sonrasında ise Eamon de Valera tarafından Buenos Aires İrlanda Büyükelçisi olarak atandı). Birleşik Krallık ile Arjantin arasındaki Falkland Adaları sürtüşmesinde İrlanda'nın takındığı tutum bu bağın güçlü bir şekilde sürdüğünü gösteriyor. Ana akım

medyadan yükselen vatana ihanet suçlamaları eşliğinde Haughey hükumeti General Belgrano gemisini batıran İngilizleri kınamış ve BM Güvenlik Konseyi'ni ateşkes için göreve çağırmıştır.

Fakat İspanya ile İrlanda arasındaki bu bağlar, 16. asırda yapılan birkaç ticaret anlaşmasından daha derin gibi görünmekte. Yaptığı çalışmalar Norveç ve İspanya'daki üniversitelerde gerçekleştirilen çalışmalarla da teyit edilen, Dublin'deki Trinity College Genetik Bölümünden Dr. Daniel G. Bradley İrlandalıların genetik açıdan en yakın akrabalarının Kuzey İspanya Baskları olduğunu ortaya çıkardı. Bu tespit İrlandalılar arasında konuşulagelen, soylarının Hz. İsa döneminden önce İspanya'dan İrlanda'ya gelen Milesius adlı bir kişiye dayandığı yönündeki kadim efsaneyi de bir bakıma doğru çıkartmıştır. Bunun yanında, *Phytophthora infestans* adlı mantarın 1845'teki İrlandalı göçüne sebep olan Büyük Patates Kıtlığına yol açtığı da bilinmekte olup mantarın nereden geldiği bilinmemekteydi. Fakat araştırmacılar o bakterinin Güney Amerika'dan ve muhtemeledir ki İrlanda'yla ticaret yapan İspanyol gemileriyle geldiğini tespit etmiş bulunuyor.

HAFİF SUVARİ TUGAYI: AİLELER ARASI BÜYÜK HUSUMET

Sadece İngilizlerin bir ordu fiyaskosunu millî başarı öyküsüne dönüştürebilir derler, ki haklılık payları da var. Buna en bariz örnekse Fransız, Türk ve İngiliz ittifakının Rusya İmparatorluğuna karşı savaştığı Kırım Savaşı esnasında 25 Ekim 1854'te, Hafif Süvari Alayının başarısız saldırısıdır. İyi ama tek bir İngiliz hafif süvari tugayı, birkaç Kazak süvari tugayı tarafından korunan Rus topçu sınıfına karşı bodoslama saldırı başlatmıştı? İngilizler bu eylemi 19. yüzyıl askeriyesinin mutlak itaatinin soğukkanlı bir şekilde icra edildiği bir olay olarak anmayı seçti (Alfred, Lord Tennyson'ın şiirsel yorumuyla "onların işi sorgulamak değil, sadece ölmek"). Olay aslında İngiliz ordusunun tüm komuta yapısını sorgulatacak cinsten bir acemilikti. En başta fiyasko iki kayınbirader arasındaki uzatmalı husumetten ve ordunun bunu iki askerin yükselişi şeklinde okumasından kaynaklanmıştı.

Balaklava Savaşı esnasında Ruslar, Causeway Heights'taki Türk tabyalarını ele geçirmişti. Yarımadadaki İngiliz kuvvetlerinin başındaki Lord Raglan geçici karargahından savaşı yönetirken Rusların ele geçirdikleri ağır topları terk etmeye hazırlandığını zannederek hemen yakınında bulunan levazım dairesi komutanı General Richard Airey'ye günümüzde bile ulaşabileceğiniz, karalama kağıdına yazılmış şu emri verdi: "Lord Raglan, tugayın derhal cepheye ilerleyerek düşmanı takip etmesini ve düşmanın silahları da yanlarında götürmesine engel olmasını emrediyor. Atlı

topçu birliği de eşlik etsin. Fransız süvarileri sol cenahta olacak. R Airey. İvedi.". Not Airey'nin emir subayı Yüzbaşı Nolan'a şu ilave sözlü emirle birlikte teslim edildi: "Lord Lucan'a söyle süvariler derhal saldırıya geçsin". Yüzbaşı da bu son derece muğlak emri duyduğu gibi iletmek üzere dört nala yola çıktı. 1968'de Raglan'ı Sör John Gielgud'ın oynadığı, bu olaydan uyarlanan filmde karakteri Nolan'a güvenmediğini göstererek "işini iyi yapıyor, üzücü bir gün olacak Airey, İngiltere kendi ordusunu işini fazla iyi bilen askerlerle donatmış. Tehlike kokusu alıyorum" demiştir. Yapımcılar doğrudan ondan alıntı yaptıklarını söylese de Raglan'ın bu sözleri sarf ettiğine dair bir delil yoktur. Fakat bu sözler filme dramatik bir hava katmak için eklenmiş olsa bile ordu içindeki aristokrat seçkinlerin Nolan gibi er meydanını iyi bilen askerlerin yükselmesine karşı takındığı tavrı doğru yansıtmaktadır.

Alt tabakadan sömürge vatandaşı olan Kanada doğumlu Nolan, yüksek rütbeli askerlerin pek hazzetmediği Hindistan üslerinde de görev yapmıştı. Çoğunun sinirini bozacak şekilde askerlik ve savaş işlerine yönelik şahsi bir yaklaşım geliştirmişti. Atlar ve askerlerin iyiliğini düşünmüş, strateji konularında çok yazı kaleme almış, eski askerî üniformaların savaşırken, at binerken ya da ormanlık ve çalılık alanlardan geçerken askerlere zorluk çıkaran ilave ekipmanların da elden geçirilmeye ihtiyaç olduğunu saptamıştır. Zengin olanın rütbeye de sahip olduğu, alay komutasına da geçebildiği parayla satın alma sistemini yüksek sesle kınamıştır. Karar alıcı kesim, bu sistemi ordu kontrolünün üst sınıfın elinde kalmasının yolu olarak görürken bu sistem sayesinde başa geçen savaş tecrübesi olmayan sağduyusuz komutanların ihmalkarlığı yüzünden binlerce asker gereksiz yere ölmekteydi. Örneğin Nolan'ın bu konudaki fikirlerine zerre katılmayan Lord Cardigan, 11. Hafif Süvari Alayının albaylığını 40 bin sterline almıştı ve orayı en "şık" alay yapmak için bir o kadar daha para harcamıştı.

Nolan, Raglan'ın emirlerini süvari birliklerinin alt komutasındaki Lucan'a ilettiğinde Causeway Heights'ın ne düşmanı ne de silahı gösteren coğrafyasından şikâyet etmişti. Nolan da gösterdiği yeri umursamaz derecede düşman ruh hâli içerisindeydi ve parmağıyla Causeway Heights'ı değil, 1-2 km uzaklıkta Rus toplarının bulunduğu Kuzey Vadisi'ni işaret etti. "İşte Lordum, senin düşmanların ve onların silahları." Hepsi bu kadar. Lucan, emirleri hor görülmüş kayınbiraderi ve hafif süvari tugay komutanı Lord Cardigan'a ulaştırmak amacıyla atına atladı. Açıkça söylemek gerekirse o dönem araları o kadar bozuk olmasaydı böylesi delice bir emri kendi aralarında da olsa sorgularlardı. Bu yüzdendir ki baş düşmanının Kuzey Vadisi'nde onu yutmak için bekleyen canavarın kucağına doğru gideceği için sevincini gizlemeye bile lüzum duymayan Lucan ile Cardigan hırlaşmaya başladı. Normalde ağır süvari tugayına Cardigan'ın desteğiyle öncülük edecek

olan Lucan'ın onu böyle bir aptallıktan sakındırma gibi bir derdi yoktu. Tugayını doğruca Kuzey Vadisi'nin ağzına getirdi ve Hafif Süvarı Tugayı'nın toz bulutu arasında kayboluşunu seyretti.

Hafif Süvari Tugayı yanlış yönde ilerlemeye devam ederken iletilen emirde bir yanlışlık olduğunu fark eden Nolan onların peşinden gidip sola dönmelerini salık verse de atılan bir bomba sonucu fırlayan şarapnel onu anında öldürünce tugay kaderine terk edilmiş oldu. Ruslar resmen gözlerine inanamıyordu. Bodoslama kendilerine doğru gelen 670 kişilik hafif süvari tugayını görünce "herhâlde son anda da olsa başka yere saldırmak için dönüş yapacaklardır" diye düşünmüş olmalılar. Ama ne sapıyorlar ne duruyorlardı. Üç yönden ateş altına alınmış olsalar da tugay Cardigan önderliğinde silahlara ulaştı ve Cardigan orada karşısında, savaştan önce Londra'da dostça muhabbet geliştirdiği Prens Mikhail Radziwill'i buldu. İkisi birbirini selamladıktan sonra Cardigan silahları alıp hâlâ Rus hattına doğru ilerleyen tugaydan sapmış askerleri de toplayarak yoluna koyuldu. Cardigan'ın o andaki düşünce ve uygulamalarını en iyi izah eden şey yine sonrasında kendi yaptığı açıklamalardı. Buna göre hedeflerine doğru ilerleyen bir tugay dolusu askerle görevlerini yerine getirmiş olduğunu düşünmüş ve "bu kadar erle, düşmanla çatışmaya girmeye gerek yok" demiştir. Oradan çıkmak gibi mantıklı bir hareket yaparak Balaklava'daki yatına çekilmiş ve içkisini yudumlamıştır.

Hafif süvari tugayının Rus saflarını yararak silahlara ulaşan fakat esir düşen askerler, Rusların hayranlık seviyesine varan ilgilerine mazhar ve o esnada zil zurna sarhoş olup olmadıkları sorularına muhatap olmuşlardı. Sonrasında olayın böyle olmadığı anlaşıldığında kahraman olarak karşılanarak alabildiğince votkaya boğulmuşlardı. Genel kayıp sayısına bakılacak olursa o şartlar düşünüldüğünde mucizevi şekilde azdı. Sadece 110 ölü, 161 yaralı ve 60 da esir vardı. Bu fiyasko üzerine en ikna edici yorum, tugayı silahlara doğru giderken izleme şansı bulan Fransız General Bosquet'den gelmişti: *C'est magnifique mais ce n'est pas la*

guerre. C'est de la folllie (Muazzam bir olay olsa da buna savaş değil ancak delilik denir). Ama artık örtbas çalışmaları başlamalıydı.

VİKTORYA HAÇI

Hafif Süvari Tugayı Saldırısında yaşanan fiyasko Kraliçe'nin Viktorya Haçı'nı tüm rütbelerin alabileceği yüksek başarı ödülü olarak tayin etmesini sağladı. Fakat madalya, Kırım'da ele geçirilen Rus silahlarından yapıldı (bu madalya anıldığında çoğu kişinin aklına ilk bu gelir). Gelgelelim bu talimat, o sırada ellerindeki birkaç kırık dökük Çin silahından kurtulmaya can atan Woolwich Cephaneliğine ulaşmayınca oradakiler Rus yerine Çin silahlarını söküp metal parçalarını bu madalyayı yapacak olan Hancocks of London kuyumcularına gönderdiler.
26 Haziran 1857'de, Hyde Park'ta yapılmaması yönündeki tüm ikazlara rağmen Victoria'nın at sırtında çan çalarak başlattığı törende ilk Kırım gazileri madalyalarını aldı. Kraliçe, atından inerek ilk 62 madalya sahibinin içerisinde olan Teğmen Henry James Raby'ye madalyasını takarken iğneyi zavallı adamın göğüs ucuna batırdı. Savaş alanındaki yiğitliğini o gün Kraliçe karşısında da konuşturan Raby, söylenenlere göre ne kendisini bir an geri çekti ne de en ufak bir ses çıkardı.

Kendi penceresinden olan biten ahmaklığı tartan Raglan, birinin kellesinin gideceğini çabuk fark etti. Bu kellenin kendisininki olmaması için Airey ile birlikte çalışmalara koyulan Raglan bir atlı ulak göndererek Lord Lucan'a verilen o saçma sapan emiri geri almak istedi. Hafif Süvari Tugayı'nın bir kısmını oluşturmak gibi bir bahtsızlık yaşayan Dördüncü Ağır Süvari Tugayı komutanı Sör George Paget, Raglan'ın planında olduğu gibi Kuzey Vadisi'ne değil de Causeway Heights'a saldırıya geçseler bile yine

de felaket yaşayacaklarını öngörmüştür. Dolayısıyla da neden en başta böylesi anlaşılmaz ve abuk sabuk bir "saldırıya geçin" emir verildiği sorusunu yöneltmiştir.

Raglan ve Airey'nin makus talihine, üstünde emrin yazdığı ve özel tercümanı John Elijah Blunt'a emanet ettiği o kâğıt parçasının kritik öneminin farkına Lucan da varmıştı. Sonuç olarak Raglan ve Airey asıl not kağıdını talep etmiş olmasına rağmen kendilerine sadece kopyaları gönderilmişti. Gelgelelim giriştiği bu kumar Lucan'ın kaderini belirleyecekti. Raglan tarafından emri Cardigan'a iletememekle suçlanan Lucan İngiltere'ye gözden düşmüş biri olarak döndü. Onun yokluğunda Nolan Lucan'a emri doğru iletememekle (birkaç gerekçe eşliğinde) suçlanmıştı. Haksız şekilde teşhir edildiğini (bu da gerekçe eşliğindeydi) düşünen Raglan adının bu ithamlarla birlikte anılmasını istemezken Lucan emrin asıl hâlini sunmak için askerî mahkeme tertiplenmesini talep etti. Raglan'ın teşkilatta büyük ağırlığı olması hasebiyle bu talepleri sürekli geri çevrildi.

The Times bas bas birilerinin çok hatalı bir karar verdiğini bağırırken teşkilat bu olayı sorgulanamayacak bir kahramanlık kisvesi altına sokmak için tüm bağırışlara kulak tıkıyordu. Ve Şair Laureate Alfred yani Lord Tennyson Aralık 1854'te son derece dokunaklı olan "The Charge of the Light Brigade" (Hafif Süvari Tugayı Saldırısı) adlı yazısını yayımladı. İngiliz halkının bu aptallığı hoş görmeyi seçmesi bu eserle oldu. Karayı aklamak için savaş edebiyatını kullanmak, gerçekten yaşananların üzerine bir perde çekmekten başka bir şeye hizmet etmezken yüce İngiliz basını Kırım gazilerinin yaşadıkları inanılmaz zorlukları organize bir şekilde görmezden geliyordu. O kadar ki 1890'da Rudyard Kipling, geç kalmış toplumsal bilinci tesis etmek amacıyla Kırım'daki birliklerin cesaretinin, hayatta kalanların burada yaşadığı yokluğun altını çizen "The Last of the Light Brigade" (Hafif Süvari Tugayı'nın Sonu) adlı bir yazı yayımlama gereği hissetmiştir.

BÜYÜK ŞİKAGO YANGININI NE BAŞLATTI: İNEK Mİ, KUYRUKLU YILDIZ MI?

Şikago şehri 8 Ekim 1871 akşamı saat 9'da başlayan devasa bir yangınla harap oldu ve bu, ABD eyaletlerinde görülen en büyük yangın felaketlerinden biri olarak tarihe geçti. Yangın sönmeye yüz tuttuğu sırada neredeyse 103 kilometrekarelik bir alanı yıkıp geçmişti. Ardında 300 ölü, 100 bin evsiz ve bugünün 4,5 milyar dolarına denk gelen 222 milyon dolarlık bir masraf bırakmıştı. Yangın daha tam olarak söndürülmeden, yangının DeKoven Sokağı'nda oturan O'Leary ailesi mensuplarından Catherine O'Leary'nin sarhoş hâlde inek sağmaya çalışırken saldırganlaşan ineğin tekmesiyle, onun sorumsuzca yere bıraktığı gaz lambasının samanların üstüne devrilmesi sonucu çıktığı dedikoduları ayyuka çıkmıştı.

Bu kötü niyetli saçmalığı ne kadar erken inkâr etmiş olsalar da tek bir ineğin koca Şikago'yu yakabildiği fikri kolektif hayal gücünün havada kaptığı bir şey olarak öne çıktı. O kadar ki 1967 yılında Brian Wilson, Beach Boys'un, *Smile* adıyla çıkardıkları albümüne "Bayan O'Leary'nin İneği" adlı bir şarkı bile bestelemiştir.

O geceyle ilişkilendirilen ilk yangın, gerçekten de 137 DeKoven Sokağı'ndaki O'Leary müstakil evinin arka tarafındaki ahırda çıkmıştı. O gün nöbetçi olan itfaiyeci bunu ifadesinde şöyle açıklamıştı: "Tam oradaki yangını bir metre ileri bile sıçramadan kontrol altına almıştım ki yanıma gelip St. Paul Kilisesi'nde

yangın çıktığını söylediler." Tüm itfaiye teşkilatı derhal oraya intikal etse de aynı itfaiye eri o güne dair şunları da hatırlamaktadı: "Oraya vardığımızda yangının Bateham Planya Atölyesi'ne dek ulaştığına şahit olduk. Daha da ilginci, çok daha uzaktaki ardı sıra dizilmiş binalar, atölyeyle herhangi bir fiziki bağlantıları olmamalarına rağmen içerden yanmaya başlamıştı." Bu ifade hiç değilse yangının O'Leary'nin ineğinin lambayı samanların üstüne devirmesi sonucu çıktığı dedikodusunu boşa çıkarmış, haberi o şekilde yayınlayan gazeteci de daha sonra bu bilginin yanlış olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştı. Şikago'daki İrlanda Katolik Cemiyeti Protestan seçkinlerince pek hazzedilen bir cemiyet değildi, bu yüzden günah keçisi hatta günah ineği, bu seçkinler için tadından yenmezdi.

Tarih kitapları Büyük Şikago Yangınına haddinden fazla yer veriyor olsa da bu, o akşam Büyük Amerika Gölleri bölgesinde çıkan tek yangın değildi. İkisi de Huron Gölü'nün güneyinde bulunan Port Huron ve White Rock kasabaları aynı gece haritadan neredeyse tamamen silinmişti. Aynı şekilde Michigan Gölü yakınlarındaki Holland ile Manistee kasabaları da. Bu iki kasabanın maruz kaldığı yangın, diğerlerinin toplamını bile devede kulak bırakacak büyüklükteydi. Çoktan unutulmuş olan Peshtigo yangınındaysa 2500 kişi yaşamını kaybetmiş, 12 kadar köy ve 6 kilometrekarelik bir ormanlık alan da küle dönmüştü. Bu Amerika tarihinde açık ara en büyük yangın felaketidir. Peki nasıl oldu da hepsi Şikago yangınının gölgesinde kaldı?

Peshtigo yangını en harlı hâline ulaştığında 1100 °C sıcaklığıyla hızı saatte 170 km'ye erişmiş şekilde devasa bir duvar gibi 8 kilometre mesafeden bile görülebilir hâle gelmişti. Trenler durdukları yerde erimiş, binalar ve orayı terk etmeye hazırlanan sakinler, daha yangın onlara ulaşmadan yanmışlardı. Şikago'da durum buyken Peshtigo yangını çoklu şekilde geniş bir alana yayıldığından insanlar hangi yöne kaçacağını anlayamıyordu.

Yakınlardaki nehirlerde korunacak yer arayanlar ya boğularak ya da hipotermiden ölmüştü. Başlangıç koşulları, ürettiği ateş hortumları ve yangının kendisi üzerinde yapılan sonraki çalışmalarla günümüzde "Peshtigo Paradigması" olarak bilinen sonuçlar elde edilmiştir. Peshtigo'da yaşanan süreci yeniden canlandırmak için bir taslak oluşturuldu ve bu taslak ABD Hava Kuvvetleri ve İngiliz Bomba Komutası tarafından İkinci Dünya Savaşı'ndaki Dresden ve Tokyo bombalamalarında yangın çıkarıcı olarak kullanılarak Hiroşima ve Nagazaki'dekinin toplamından daha çok ölüme sebebiyet verildi.

O'LEARY AİLESİ

Evlerinin yangında zarar görmemesi gibi bariz bir delil olmasına rağmen O'Leary ailesinin yaşantısı, enselerinden hiç inmeyen muhabirler ve sürekli taciz yedikleri daha kötü niyetli gruplar yüzünden zindana dönmüş, onların daha fazla hışmına uğramamak için aile adı çıkmış bir bölge olan Sautside'a yerleşmişti. Kaderin cilvesi bu ya bu zorunlu göç ailenin servetinin nereden geldiğini ve Şikago'nun aslen bir organize suç cenneti olduğunu gün yüzüne çıkarmıştı. Ailenin taşınmasının üzerinden daha birkaç sene bile geçmeden Catherine'nin oğlu James yöredeki müşterek bahisçilerin ayak işlerini ve bahisçilere olan borcunu ödemekten imtina edenlerden "güzellikle" borç tahsili yapmaya başlamıştı. 1900'lere gelindiğinde Big Jim O'Leary haraç alarak ve yasa dışı kumar oynatarak milyoner olmuş, şehrin "ünlü simaları" arasına adını yazdırmıştı. Kartel lideri Johnny Torrio ile kurduğu ortaklık onu daha da yükseklere taşımış ve Chicago şehrini Torrio'nun koruması Al Capone'un serpilmesine uygun bir vaziyete getirmişti.

Bu toplu yangınların en ilgi çekici yanı havadan izlendiğinde veyahut da harita üzerinde işaretlendiğinde ortaya dar bir açıdan katı yüzeye ateş edildiğinde oluşan patlama modeline benzer bir şekil çıkmasıdır. Bu da dikkatleri, Bayan O'Leary'nin ineğinden daha gizemli bir şeye kaydırdı: O gece gökyüzünden geçen Biela Kuyruklu Yıldızı'ndan yoğun şekilde yeryüzüne düşen sıcak döküntülere. İlk kez 1883'te dillendirilen bu teoriye şiddetle karşı çıkıldı çünkü teoriyi ortaya atan, dönemin meclis üyesi ve genel itibariyle birkaç makul sebepten dolayı kafadan kontak bir bilim insanı olarak bilinen Ignatius Loyola Donnelly'ydi. Donnelly'nin lehine, geceleyin kuyruklu yıldızlarda bulunan metanla bağdaşır şekilde, gökten yağan mavi ateş toplarını gören bir sürü tanığın ifadesi vardı. Daha yakın bir zamanda da Amerikalı fizikçi Dr. Robert Wood, konuyu Donnelly'nin uzun zaman önce bıraktığı yerden alarak bulgularını Amerika Havacılık ve Uzay Enstitüsüne sundu. Bu bulgulara göre, o dönem birçok kişinin verdiği ifadelerle örtüşür şekilde yangının gerçekten de Biela Kuyruklu Yıldızı'ndan dökülen beyaz, sıcak döküntüler yüzünden çıktığı anlaşılıyordu.

Yangın, görgü tanıklarının o geceye dair ifadelerini büyük bir titizlikle toplayarak derleyen iki yerel tarihçi Washington Sheahan ile George Putnam Upton'ın elinden çıkma *The History of the Great Conflagration (Büyük Yangının Tarihi)* 1871 adlı eser sonrası okuyucularla buluştu. Buna göre Peshtigo'da olanlara dair şunlar aktarılmıştı:

> *Henüz saat 9'u vurmadan birkaç dakika önce Şikago yangınının başlamasıyla birlikte köylüler, tesadüf bu ya, aynı anda korkunç bir kükreme sesi de duyduklarını söylüyor. Bu ormanları yıkıp geçen bir hortumun sesiydi. Hemen sonra gökyüzü müthiş bir parlamayla aydınlandı. Bir saniye önce kapkaranlık olan gök ateş bulutlarıyla dolmuştu. O elim geceyi hatırlayan bir yöre sakini alevlerin ağaçlar vasıtasıyla yavaş yavaş yayılmadığını, yukarıdan ateş bulutları vasıtasıyla üzerlerine taşındığını söylüyor.*

Diğerleri de alevlerin "gökyüzünden" yağdığı konusunda dediğim dedikti. Ayrıca gökten "sıcak ve acımasız ateş yağmuru ve kum" yağmıştı. Çok kişi gökten düşen "devasa alev toplarından" bahsetmişti. "Tüm gökyüzü inanılmaz bir hızla ilerleyen, kocaman bir tur balonu kadar hacim kaplayan duman bulutlarıyla dolmuştu. Hepsi yeryüzüne düşüp patlıyordu."

Şu sıcak kum mevzusu, Şikago merkezli Coronet Eğitim Filmleri'nin bilim prodüktörü ve baş yazarı Mel Waskin tarafından kaleme alınan *Mrs O'Leary's Comet (Bayan O'Leary'nin Kuyruklu Yıldızı)* 1985 adlı kitapta da geçmektedir. Gök taşlarının geçtikleri yerleri silis yağmuruna tuttuğunu bilen Waskin şöyle söylemiştir: "Kumsalda da kum var fakat rüzgâr güney ve batıdan eserken onlar doğuda kalıyordu. Wisconsin'deki orman ya da çiftliklerin zemininde hiç kum izine rastlanmadı".

Gökten düşen döküntülerin yeryüzüne değdiği anda ekseriyetle soğuk olduğu doğrudur. Ve küçük sayılabilecek ziyaretçiler genelde atmosferimiz tarafından un ufak edilip "kum" hâline gelebilir. Gelgelelim büyük olanlar, önceden de örnekleri olduğu gibi yeryüzüne sert bir şekilde çarpar ve bu çarpmaya bir yangın da eşlik eder. 29 Ağustos 2011'de Peru'nun Cusco şehri üzerinden geçerken ardında böyle alevli iz bırakan bir gök taşı tespit edilmişti. Bu taş şehrin güneyindeki kupkuru ormanlara denk gelmiş ve ortalığı anında ateşe vermişti. Hemen hemen aynı denebilecek bir olay 29 Ağustos 2013'te Türkiye, Çanakkale'nin Kepez ilçesinde de gerçekleşti. Buradaki büyük olayda da tıpkı Beila Kuyruklu Yıldızı'ndakine benzer, çeşit çeşit boyutta döküntü bölgeye erişirken, bir kısmı Peshtigo'da sıkça bahsedildiği şekilde kum tanesi kadar küçülüp yok oldu, bir kısmıysa büyük bir alev topu hâliyle ormanlık alanlara düşerek yangın başlattı.

Nihayet 1893'te gazeteci Michael Ahern, O'Leary'nin ineği konulu yazısının yalan olduğunu kabul etti fakat artık atı alan yalan Üsküdar'ı geçmişti. Ama neyse ki Bayan O'Leary 1997'nin

ekim ayında Şikago Belediye Meclisinden, gecikmiş ve samimiyetsiz bir tören eşliğinde de olsa resmî bir özür aldı. İnek kötü bir haberciliğin kurbanı olmuştu.

VEKALETEN İNTİHAR: GENERAL GORDON'IN ÖLÜMÜ

Anlatılanlara bakılırsa Charles Gordon eksantrik bir adamdı. Dindar bir Hristiyan olduğu için doğal olarak eşcinselliğini lanet edilecek bir durum olarak görüyordu. Sürekli iktidarsız olarak dünyaya gelme arzusunu dillendirip yazıyor, kendi içerisinde verdiği bu kutsal mücadele herkesçe bilinen ölme arzusuyla ilişkilendiriliyordu. 1855'te 22 yaşında bir delikanlıyken Kırım Adası'nda Ruslara karşı savaşmak üzere seferberliğe gönderildi. Bunun üzerine kız kardeşine Balaklava'dayken "kendi elinden olmadan öldürülme dileğini" yazan bir mektup göndermişti. Orduda süratle yükseldikten sonra, anlamı büyük barış olan Taiping ulusalcılarının baştaki Manchu Hanedanlığını devirip Kutsal Krallık adını verdikleri şeyi kurmak için saldırmalarıyla çıkan ve Çin'i kasıp kavuran Taiping Ayaklanmasını (1850–64) bastırınca İngiliz halkı arasında ünlendi. Memleketinde Çinli Gordon olarak anılmaya başlansa da hâliyle Çin'de pek sevilen bir sima değildi. O kadar ki orada bugün bile emperyalist zorba olarak görülmektedir.

Gordon Çin'den döndüğünde, Londra kenar mahallelerinden çekip çıkarılan evsiz çocuklar için yapılmış okullara çok fazla para ve zaman harcamasının altında yatan nedenler gitgide sorgulanmaya başladığında asık suratlı bir kişiliğe bürünüp insanlardan uzaklaştı.

Gelgelelim bu gönüllü inziva uzun ömürlü olmayacaktı. 1883 senesinde kendisini Mehdi ilan eden Muhammed Ahmed, Sudan'ı içinden çıkılmayacak vahim bir duruma soktu ve İngilizlerin gözleri bu olayı çözmesi için "Çinli" Gordon'ı aramaya başladı. Ocak 1884'te Gladstone hükumeti halkın bu talebine boyun eğerek Gordon'ı Hartum'un dikkatli şekilde tahliyesini yönetmek ve gerektiğinden bir gün bile fazla kalmadan geri gelmek üzere Afrika'ya gönderdi. Ne var ki Gordon emre karşı gelip şehirden ayrılmayınca Gladstone'un kâbusları gerçek oldu.

Gladstone, Gordon'ın Hartum'dan asla ayrılmamaya niyeti olduğundan bihaberdi. Gordon'a göre bu şehir onun her zaman ulaşmayı dilediği şehitlik mertebesi için biçilmiş kaftandı. İçinde bulunduğu ruh hâlinden ötürü iç hesaplaşmayı seven ve kasvet dolu bir kişilik olan Gordon'ın Asperger sendromuna yakalandığı düşünüldü. İncil'ini okuduğu zamanlarda depresif bir ruh hâline bürünmeye yatkın biriydi. Mısır'ın İngiliz Başkonsolosu Sör Evelyn Baring Westminster'a, Gordon'ın talimatlarını doğrudan Eski Ahit Peygamberinden aldığını, bir faniden emir almayı reddettiğini raporladı. Ve haklıydı da. Gordon, Hartum'a yaklaştıkça çok daha kökten dinci bir kişiliğe büründü ve kendisini, kendi ifadesiyle "Mehdi'yi ve kokuşmuş derviş sürüsünü devirmeye" adadı. Şehre telgrafla şu mesajı yollamıştı: "Korkmayın hanımefendiler, beyefendiler, bendeniz Gordon, şehre geliyorum." Sudan topraklarına girip alın yazısını yaşayacak olmanın verdiği kendinden eminlikle, ülkenin kuzeyindeki Berber şehrinde yörenin aşiret liderleriyle bir toplantı tertipledi. Hartum'daki tüm İngiliz vatandaşlarını, Mısır hâlihazırda Sudan'da birlik bulundurduğu için Mısırlı kılığında ülkeden çıkarma yönünde aldığı emirleri tüm detaylarına kadar onlarla paylaştı. "Bu da bizim Mehdi'ye karşı olan mücadelemizden vazgeçtiğimizin bir göstergesidir" yönündeki fikirleri de göz önüne alındığında onun yaptığı bu hamlenin intihardan pek bir farkı kalmıyor.

Gordon şehre yerleşir yerleşmez, 3000 kadar sivilin tahliye operasyonundan önce Mehdi'ye savaş açacağı yönündeki niyetini herkese duyurdu. Elinde 8 bin tam teçhizatlı asker, yüklü cephane ve yeterince ağır silah bulunuyordu. Artık her şey an meselesiydi, Mehdi şehri Mart 1884'te kuşattı ve o senenin sonunda insanlar açlıktan ölümle burun buruna geldi. Gordon, kız kardeşine yazdığı mektupta Tanrı'ya ona burada ölmeyi nasip etmesi için dua ettiğini söyledi. "Dünyanın ışığı sönmeye, görkemi solmaya yüz tutmuş." Ağzından sigara eksik olmuyor ve gelgitli ruh hâliyle hizmetlilerine köpürmesinden artakalan zamanlarda şehrin savunmasına kafa yoracağına evindeki çalışma odasına dadanan fare üzerinden Tanrı'nın planlarını tartışıyordu. İngiltere'de Gordon'ın bu haleti ruhiyesinden bihaber halk, kahramanlarını kurtarmak için bir destek kuvvet bile göndermeyen Gladstone'a saldırmaya başladı. Nihayet, Kraliçe Viktorya bizzat talep edince başbakan pes etti ve Ağustos 1884'te Feldmareşal Sör Garnet Wolseley'yi Nil görevine gönderdi. Emirleri ivedilikle Hartum'a girmekti ve o andan sonra Thomas Cook sahneye çıktı.

MEHDİ

Hartum'da Gordon'a karşı kazandığı zaferin üzerinden henüz 6 ay geçmemişken Muhammed Ahmed de tifüsten öldü. Fakat savaş Lord Kitchener, genç teğmen Winston Churchill'in bile kınadığı "kimseyi sağ bırakma" tarzında kinci bir kampanya başlatmak üzere Sudan'a gelene dek devam etti.
Kitchener'ın Sudan'a götürdüğü tek mühimmat sonradan yasaklanan, oyuk uçlu çekirdeğe sahip, çarptığı yerde "genişleyen" dom dom kurşunuydu. Bunun yanında Mehdi'nin birkaç oğlunu ve akrabasını gördüğü yerde vurmuştu.
Mehdi'nin babasının öldüğü yıl doğan ve sağ kalan oğlu Seyid El-Mehdi, sonraları İngilizler tarafından iş yapılabilecek ılımlı biri olarak etiketlendi. Ölçülü ve ılıman biri olan Seyid, Mısır Kralı Faruk'la görüşmeler yaptı ve onun 1950'lerde İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Anthony Eden ve Başbakan Winston Churchill'le temaslar kurmasına ön ayak oldu. Üstün bir ara buluculuk yeteneğine sahip olan Seyid Sudan'ın bağımsızlığını 1 Ocak 1956'da İngiltere-Mısır ortaklığının elinden aldı.

Derbyshire'da 1808'de hayata gözlerini açan Thomas Cook, içki karşıtı toplantılar düzenleyen, cemaatini ve diğer herkesi ülke çapında yapılan içki karşıtı toplantılara götüren bir vaizdi. Yaptığı ilk icraat, 500 yolcuyu kelle başı bir şiline Loughborough'ya götürüp getirmek üzere Midland Demiryolları şirketiyle anlaşmak oldu. 1870 yılına gelindiğinde tüm dünyadaki toplantıların reklamlarını yapar hâle geldi ki bu, Jules Verne'e *80 Günde Devrialem* (1873) kitabını yazmasında ilham verdi. Bunun yanında, aşiret liderleri ve yerel savaş beyleriyle turistlere koruma sağlamaları konusunda anlaşarak Nil'e arkeoloji gezileri düzenledi. Yaban ellerde yüzlerce insanı peşine takabilme üzerine tecrübesinden

haberdar olan ve Nil görevini mümkün mertebe sorunsuz bitirmek isteyen Gladstone, ilk önce Wolseley'in saldırıya geçmesini sağlamak üzere lojistik sorunları halletmesi için Cook'u görevlendirdi. Cook'un becerisine rağmen destek ekibi 2 gün gecikmişti.

Mehdi'nin güçleri karşısında dayanamayan şehirdeki birlikler katledildi. Buna Gordon da dahildi ki hayatta kalan görgü tanıkları onun son anlarında İncil'den alıntılar yaptığını ve kurşunu bitene kadar silahını ateşlediğini söylemektedir. Kafası kesilerek önce sokaklarda zafer şarkılarıyla gezdirilmiş, ardından kargalara yem olması için bir ağaç dalına saplanmıştı. Bedeninin kalanı parçalanarak kuyuya atılmıştı. Bunun memlekette yankılarının çok kötü olacağını bilen Gladstone, Gordon'ın tam üniformalı, kendi dingin ve huşu içindeki hâliyle silahsız şekilde sokağa çıktığı ve istilacı kalabalığın hayretler içinde geri çekildiği fakat bir korkağın ona mızrak fırlattığı yalanını yayarak bir efsane üretti. Sanatçı George William Joy, durumu bu biçimde anlatan bir tablo çizmesi için göreve çağrıldı. Bu propaganda o kadar işe yaradı ki günümüzde bile Gordon'ın ölümü hâlâ böyle bilinmektedir. Efsaneye göre Kraliçe Viktorya'nın onun ölümünden Gladstone'u sorumlu tutan sitem mektubu ayyuka çıkınca Gladstone görevden kovuldu.

GUERNICA BOMBARDIMANI: ÖLEN ASKERİ KURTARMAK

Çoğu kişi için Guernica bombardımanı ve Ölen Asker fotoğrafı, İspanya İç Savaşı'nın (1936–1939) korkunç yüzünü en net şekilde özetleyen iki şeydir. Bu bombalamaya dair bilgiler orada olanları tam anlamıyla yansıtıyor mu ya da olan biten o fotoğraftan ibaret mi?

Guernica'nın 26 Nisan 1937 günü yapılan hava bombardımanının asıl hedefi olduğu şüphesiz fakat faillerin hedefi ve sürekliliği birçok iddia ve de karşı iddianın öznesi olmuştur. Komünist destekli Cumhuriyetçilerin iddiasına göre şehir, pazar kurulduğu gün en kalabalık olduğu anda, binlerce kişinin ölümüne sebebiyet verilerek yok edilmişti. Nazi Almanyasının desteklediği ve sonunda galip gelecek olan General Franco önderliğindeki Milliyetçilerin iddiasına göreyse şehir meşru bir hedefti ve bombardıman stratejik olup asgari şiddetteydi. Yine Cumhuriyetçilere göre yöre halkının Gernika dediği şehre yapılan baskının Alman Kondor Lejyonu tarafından yapılmıştı ki kendileri de bunu hiç inkâr etmedi. Söylentiye göre bombalarını İkinci Dünya Savaşı arifesinde sivillerin üzerinde deneme fırsatı bulmuştu. Kendisinden daha kötü şöhretli Kızıl Baron'un kuzeni Wolfram von Richthofen komutasındaki, gizli gündemine sıkı sıkıya bağlı Kondor Lejyonu kendisine hedef olarak Guernica'yı seçmiş ve elinde hesap makinesiyle bekleyen arkadaşlarına etkileyici sayılar vermeyi hedeflemişti. Gelgelelim bunu destekleyen delil neredeyse yoktur fakat aksini söyleyen delil çoktur.

Bölgedeki Cumhuriyetçi güçler ilerledikleri yoldan tamamen geri çekildi ve eğer ilerleselerdi yabancıların daha çok Biskay olarak bildiği Vizcaya'daki Bask bölgesinde bulunan Guernica'da açmaza girecekleri açıktı. Ayrıca kasabadan geçen kullanılabilir bir demir yolu hattı vardı ve Astra piyade silahları fabrikasına ev sahipliği yapıyordu. Anlayacağınız buranın hedef olarak seçilmemesi mucize olurdu. Günlerden pazartesiydi ki normal şartlar altında Guernika'da kalabalık bir gün olurdu fakat tüm dükkanların açılması, yolların kapanmasına sebep oldukları için yasaklanmıştı. Öyle olmasaydı bile şehrin dış kesimindeki kırsal nüfus, artan Cumhuriyetçi sayısını da görünce Guernica'nın akıbetinde kendilerine düşecek payın ne olduğunu anladıklarından oradan tüymeye başlamıştı bile. Von Richthofen'e göre Almanların amacı Guernica'ya giriş çıkışları kısıtlamak için köprüleri zapt etmek ve otoyol altyapısını yok etmekti çünkü Milliyetçi kara kuvvetleri kasabaya hızla yaklaşıyordu.

Saldırı gücü iki Heinkel 111, bir Dornier 17, on sekiz Junkers 52 ve üç İtalyan Savoia-Marchetti 79'dan oluşmaktaydı. Bunun yanında 22 ton ederinde 250 ve 50 kiloluk bombalarla birer kiloluk yakıcı bombalar vardı. 5 saldırının birincisi 16:30'da başladı ve Dornier 17'lerle güney yönünden 12 adet 50 kg'lik bombalar atılmak suretiyle yapıldı. Ardından sıra, kasaba hariç, doğuda kalan yol ve köprülerin imha edilmesi yönündeki kati emir sonrası İtalyan SM 79'lara geldi. Sonra o emir tuhaf bir şekilde bozuldu ve Guernica'nın da yok edilmesinin esas hedef olduğu yönünde güncellendi. Bunları takip edecek şekilde Heinkel ve Junker'ları içeren 3 emir daha geldi ve sonuncu saldırı yapıldığında saat 18:00 olmuştu. Kimi ifadelere göre o anda şehrin dörtte biri ya dümdüz edilmişti ya da yangın yerine dönmüştü. Şimdi eskisinden de ufalan bu şehir zaten büyük sayılmazdı ve çoğu uzman görüşüne göre Alman Ordusunun da uçaklarındaki bombalarla bu kadarını başarabileceklerini ummuştu. Ayrıca yukarıda sayılan

bomba ağırlıklarının tüm askerî donatımın toplam yükünü ifade ettiğini unutmamak gerek. 1930'larda patlayıcıların yükü toplam bomba yükünün %50'sinden azını oluşturuyordu, dolayısıyla atılan toplam ağırlık yaklaşık 10 ton patlayıcıdan teşkildi. Bombaların atıldığı yerde olmak elbette hoş olmasa da savaş literatüründe bunun ağır bombardıman olduğu söylenemez.

ENFANTS PERDUS

İspanya İç Savaşı 18 Temmuz 1936'da Hitler–Mussolini destekli General Franco'nun Komünist destekli Cumhuriyetçi yönetime karşı darbe yapmasıyla başladı. Sadece uzaktan bakıldığında, Cumhuriyetçilerin ülküsü, Madrid'deki Hotel Florida'daki odasından çıkmadan, sürekli sarhoş hâlde ikinci ağızdan aldığı bilgilerle kitaplar yazan Ernest Hemingway benzerlerinin, cesaret temalı yazılarıyla romantik bir serüven gibi aksettirilmiştir. Cumhuriyetçi sancak altına girmek için akın eden çoğu idealist yabancı savaşın pis yüzünü yakından gördü. Lincoln Müfrezesine neredeyse 3 bin Amerikalı katılmıştı fakat Cumhuriyetçi komutanları, aşırı sağlam düşman hatlarına yapılan saldırılarda eğitimli İspanyol askerleri heba etmemek için *enfants perdus* (yitik çocuklar) yani bir tür öncü kuvvet olarak kullanılmışlardır. Müfreze 1938'de memlekete geri dönmeye karar verdiğinde üçte biri ya ölmüş ya da ciddi şekilde yaralanmıştı. Toplam asker sayıları 60 bine ulaşan diğer uluslararası tugaylara da uygulanan benzer istismarlar sonucu üçte birlik bir kayıp verilmişti.

Dönemin Cumhuriyetçileri doğal olarak şehrin yarısından fazlasının yok edildiğini söyler fakat diyelim ki böyle oldu ve amaç şehrin tamamen yok edilmesiydi, o hâlde Almanlar neden

hemen ardından benzer şiddette bir bombardıman daha düzenleyip bu kadar yaklaştıkları hedeflerine ulaşmayı denemedi? Ve şayet Cumhuriyetçilerin dediği gibi şehrin yarısı harap olduysa Guernica'nın ilk dönem mimari yapıları nasıl hâlâ ayakta oluyor? 19. yüzyıl parlamento binası hâlâ ayakta, benzer şekilde Tribunales, 15. asırda yapılan Santa Maria Kilisesi ve 13. asırda yapılan St. Thomas kilisesi de. Peki ya ölü sayısı? Burada da bekleneceği üzere Cumhuriyetçiler 2 bin masum insanın hayatını kaybettiğini öne sürdü fakat buna imkânsız desek yeridir. 1930'larda serbest hareketli kara kuvvetlerinin de dahil olduğu ve kentsel bölgelerin hedeflendiği hava bombardımanlarında yaşanan ortalama ölüm sayısı ton başına 7 ölüdür. Bu da 22 çarpı 7'den 154 eder ki bu sayı Gernikazarra Historia Taldea (Gernikazarra Tarih Birliği) tarafından olaydan sonra tespit edilen ölü sayısıyla neredeyse aynıdır. Fakat bu ayakları yere basan bilgi bile iki taraftan da gelen iddiaların önünü kesmeyi başaramadı. 30 Ocak 1970'te Franco sonrası Madrid menşeili Arriba gazetesi o gün Guernica'da sadece 12 kişinin öldüğünü, Cumhuriyetçilerin binlerce insanın öldüğü iddiasının gülünç olduğunu yazmıştır.

Sonrasında gün yüzüne çıkan veriler ışığında Rusya destekli Cumhuriyetçilere olan sempatisi Soğuk Savaş ajanı Kim Philby'nin 28 Nisan'da Guernica'da olduğu bilinmektedir. Hâlihazırda Moskova'nın avucundayken Stalin tarafından Franco'nun suikastını tertiplemek için görevlendirilmişti. Bazı gizli kapaklı icraatları Reuters muhabiri Ernest Sheepshanks'i şüphelendirmiş, Philby de tehdit olarak gördüğü bu adamı, arabasına el bombası atarak ortadan kaldırmıştır. Yazısı yine de *The Times*'ta yayımlanmıştır:

> *Ne yazık ki çıkan yangın delillerin çoğunu olduğu gibi yok etmiştir etmesine fakat Milliyetçilerin Bask'taki yakıcı bombaların Guernica'yı General Franco'nun uçağından daha çok yaktığı iddiasını destekleyici kalıntılar mevcuttur. Birkaç bomba*

parçası ele geçirilmişti, ayakta kalan binaların cepheleri tek bir çizik bile almamıştı ve benim gördüğüm bazı çukurlar diğerlerine göre daha önce İspanya'daki hiçbir bombalamada görmediğim kadar büyüktü. Konumlarına (yollarda açılan çoğu deliğin yeriyle uyuşmaktadır) bakıldığında bu çukurları, yolları kesmek için keyfe keder döşenen mayınların meydana getirdiği çıkarımında bulunmak yanlış olmaz. Bu bilgiler ışığında, Guernica'nın Milliyetçiler tarafından istisnai bir yoğunlukla bombardımana tutulan ya da yakıcı silahlarla deneme yapılan hedef bir şehir olduğuna inanmak zor görünüyor.

Ayrıca başkalarının elinde de binaların, etrafta kalıntıları bulunan, terk edilmiş yakıt tankerleri vasıtasıyla içten yakıldığını gösterir fotoğraflar bulundu. Evet, Kondor Lejyonu her biri yarım kilo ağırlığında belli sayıda hafif yakıcı bomba attı fakat doğası gereği bu bombardımanın çok katlı binaları yukarıdan aşağı doğru yakması icap eder fakat binaların sonradan tahlil edilen yanmış parçalar yanmanın aşağıdan yukarı doğru gerçekleştiğini göstermektedir. Baskından sonra şehri ziyaret eden yabancı gazetecilerin çoğu gördükleri yıkım seviyesine ulaşabilmek için yüzlerce bomba atılması gerekeceği konusunda hemfikir olmuştur. Tüm bunlar arasında en şüphe çeken şeyse bir dönem Bask topraklarının başkentliğini yapan Guernica'nın ayakta kalan Toplanma Binası ve Kraliyet İmtiyaz Fermanı'yla Biskay Konseyine verilen kutsal meşe ağacı Gernikako Arbola'nın (Guernica Ağacı) en ufak bir biçimde zarar görmemiş olmasıydı. Şehrin bu kutsal kısmının Basklılar için taşıdığı manevi ve tarihî önem, Guernica'ya neyi kimin yaptığı konusunda birçok soru işaretinin doğmasına sebebiyet vermektedir.

Fakat ne olursa olsun Cumhuriyetçiler, Picasso'ya ünlü Guernico tablosunu yaptırarak işin algı oluşturma cephesini kazanan taraf oldu. Yaklaşık 4 metreye 8 metrelik devasa boyutuyla

korkutucu bir manzara sunan bu tablo ilk kez 1937 Dünya Fuarında İspanyol Köşkü'nde sergilendi. Bir resim bin kelime eder derler fakat Picasso'nun tabloları İspanya İç Savaşı'ndaki dehşet verici her şeye dair ciltlerce şey söylemektedir. Özellikle bu eser, masum bir şehri bombardımana tutan ilk savaş pilotlarına sahip ülke olması konusunda sus pus olan, genel itibariyle savaşı ve Guernica bombardımanını yüksek bir perdeden lanetlemeyi kendisine görev bilen ABD'lilerin eline ciltlerce sözcük vermişti. İspanyollara 1925'te Fas'taki Berber ayaklanmasını durdurmada yardım eden Amerika uçakları, sırf aşırı yıkıma sebep olmak için olayla alakası olmayan Şafşavan kentini bombaladı. Askerî açıdan stratejik bir nokta olmayan ve yaklaşık 7 bin kişilik nüfusuyla hemen hemen Guernica büyüklüğünde olan şehir sırf asilerin direncini kırmak için bombalanmıştı. Fas'ta şöyle bir deyiş vardır: "Şafşavan'da herkes Guernica'yı bilir fakat Guernica'daki kimse Şafşavan'ı bilmez."

Franco-Alman kuvvetlerinin üyelerini uygun faşist kötü adamlar; Cumhuriyetçileri de sadist ve azimli bir düşmana karşı mücadele veren asil idealistler olarak resmetmeyen sadece birkaç film var desek yeridir. Fakat hemen hiç kimse konu zalimlik olduğunda Milliyetçilerden geri kalmayan bu "asil idealistlerin" 50 bin sivili öldürdüğünden bahsetmez. Cumhuriyetçiler uslu birer komünist olmanın gerektirdiği üzere Kilise'ye karşı da nefret besler. Bunun içindir ki 7000 din adamına tecavüz, çarmıha germe, boğaların önüne atma, diri diri yakma, hadım etme ya da su kaynakları da zehirlensin diye kuyuya atarak boğma cürümlerini işlemekte bir beis görmemişlerdir. Bu alanda en gayretkeş din adamı katili, La Pecosa ya da Çilli adıyla bilinen ve infazlarından önce rahibelere toplu tecavüz saldırıları tertiplemekten haz aldığı tahmin edilen bir kadındı. 19 Temmuz 1936'da bu Cumhuriyetçi militan 50 kiliseyi yakıp geriye sadece 8 kilise ve katedral bırakarak Barselona'da terör estirdi. Barbastro'daki Aragon şehrinde

yaşayan din adamlarının %90, Lerida şehrinde ise %62'sine yakını öldürüldü. Bunları %50 oranla Katalonya'daki Tortosa, Valensiya'daki Segorbe, Málaga, Minorka ve Toledo izledi. Bu tür her kavgada olduğu gibi iki tarafın da eline çok fazla kan bulaştı.

5 Eylül 1936 günü, Robert Capa mahlasıyla savaş muhabiri ve fotoğrafçısı olarak büyük ün kazanacak olan Endre Friedmann, Kurtuba'daki Cerro Muriano köyü civarında şans eseri, bir Cumhuriyetçi militanın keskin nişancıyla vurulma anını fotoğraflamıştı. Genç bir adamın kolları açık hâlde, tüfeği elinden düşerken yere sırtüstü düşmek üzere olduğu fotoğraf bir gecede ikon hâline geldi. Hâlâ bir duvar posteri olarak sıkça tercih edilen bu fotoğraftan, İspanyol coğrafyacıları ve tarihçilerinin hem fotoğraftaki figürü hem de arka plandaki kara görümü konfigürasyonunu incelediği 1975 yılına kadar kimse şüphe etmedi. Bu sözüm ona düşen asker, anarşist gönüllü Federico Borrell García'ydi fakat kendisi her ne kadar 5 Eylül 1936 günü Cerro Muriano köyü dışında öldürülmüş olsa da yoldaşları ağız birliği etmişçesine onun bir ağacın arkasına saklanırken vurularak öldürüldüğü yönünde beyanda bulunmuş olmaları büyük soru işaretleri yaratıyordu. Capa'nun kadrajına giren alanda bir ağaç bulunmaması bir yana, kayıtlara göre Capa da o gün oralarda değildi.

Coğrafi pencereden bakıldığında, uzak arka plandaki artbölge konfigürasyonu, fotoğrafın Cerro Muriano yakınlarında çekildiğine dair bir gösterge sunmuyordu. Bu olayın fotografik belgeleri üzerine çok sayıda makale yazmış Bask Üniversitesi Görsel-İşitsel Haberleşme Profesörü José Manuel Susperregui fotoğrafın Cerro Muriano'nun 50 kilometre kadar güneydoğusundaki Espejo'nun coğrafi silüetini gösterdiğini belirtmiştir. 1936 senesinde, iki kasabanın savaşa dahil olduğu tek zaman olan 22-25 Eylül tarihleri arasında García öleli 3 hafta olmuştu ve Capa, belirttiğimiz üzere bölgede değildi. Görünen o ki fotoğraf García'ya ait değildi ve Cerro Muriano'da çekilmemişti. Etxebeste ayrıca fotoğrafın

Capa'nın iddia ettiği tarihten muhtemelen birkaç hafta önce fakat onun Lecia marka fotoğraf makinesiyle değil de o dönemki sevgilisi ve iş ortağı Gerda Taro'nun, tripod takılabilen Rolleiflex marka çekilmiş olduğunu belirtmiştir. Anlayacağınız tüm bunlar birer tezgahtı.

Tezgâh ya da değil, fotoğrafı çeken Capa ya da Taro... Ne olursa olsun fotoğraf hiç şüphesiz ikonikliğini korumaya devam ediyor. İtalyanların bir sözü vardır: *Se non e vero, e ben trovato*, yani "Gerçek değilse iyi bir uydurmadır". Capa fotoğrafı da iyi bir uydurmadan başka bir şey değildi.

SON

TEŞEKKÜR

Bana Stonehenge'de günümüzde yaşanan gök cisimleri ya da güneş hizalanmalarının 5000 yıl önce neden yaşanamayacağını bizzat anlatan Sidney Üniversitesi Fizik Bölümünden Dr. Karl Kruszelnicki'ye özel teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKÇA

Alexander, Caroline; *The Bounty: The True Story of the Mutiny on the Bounty* (Bounty: Bounty İsyanı'nın Gerçek Öyküsü), Harper Perennial, 2004.

Baring-Gould, Sabine; *Curious Myths of the Middle Ages* (Orta Çağın İlginç Efsaneleri), Dover Publications, 2005 (ilk yayın tarihi 1866).

Boureau, Alain, Lydia G. Cochrane (trans.); *The Myth of Pope Joan*, (Papa Ioanna Efsanesi), University of Chicago Press, 2001.

Bradbury, Jim; *Robin Hood: The Real Story of the English Outlaw*, (Robin Hood: İngiliz Kanun Kaçağının Gerçek Öyküsü), Amberley Publishing, 2012.

Brooks, Polly Schoyer; *Beyond the Myth: The Story of Joan of Arc*, (Efsanenin Ötesi: Jeanne d'Arc'ın Öyküsü), Houghton Mifflin, 1999.

Davidovitz, Joseph; *Why the Pharaohs Built the Pyramids with Fake Stones*, (Neden Firavunlar Piramitleri Sahte Taşlarla Yaptı?), Geopolymer Institute of France, 2004.

Gies, Frances; *Joan of Arc: The Legend and the Reality*, (Jeanne d'Arc: Efsaneler ve Gerçekler), Harper Perennial, 1981 (ilk yayın tarihi 1842).

Holmes, Rachel; *Scanty Particulars: The Life of Dr James Barry*, (Kısıtlı Detaylar: Dr James Barry'nin Hayatı), Penguin, 2003

Kamen, Henry; *The Spanish Inquisition: A Historical*, (İspanyol Engizisyonu: Tarihsel Bir Düzeltme), Yale University Press, 2014

Kawashima, Yasuhide; *The Tokyo Rose Case: Treason on Trial*, (Tokyo Gülü Vakası: Davalık İhanet), University Press of Kansas, 2013.

Menzies, Gavin ve Ian Hudson; *Who Discovered America? The Untold History of the Peopling of the Americas*, (Amerika'yı kim Keşfetti? Amerikalıların Anlatılmamış Tarihi), William Morrow, 2014.

Murray, Thomas; *The Story of the Irish in Argentina*, (Arjantin'deki İrlandalıların Öyküsü), Forgotten Books, 2017 (İlk yayın tarihi 1919).

Du Preez, Michael ve Jeremy Dronfield; *Dr James Barry: A Woman Ahead of Her Time*, (Dr James Barry: Çağın İlerisindeki Kadın), Oneworld Publications, 2017

Rennison, Nick; *Robin Hood: Myth, History and Culture* (Robin Hood: Efsane, Tarih, Kültür), Pocket Essentials, 2012.

Rose, June; *The Perfect Gentleman: Dr James Miranda Barry* (Kusursuz Beyefendi: Dr. James Miranda Barry), Hutchinson, 1977

Smith, Douglas; *Rasputin: The Biography*, (Rasputin: Biyografi), Pan Macmillan, 2017.
Smith, Michael; *Six: The Real James Bonds 1909-1939* (Altı: Gerçek James Bond'lar 1909-1939), Biteback Publishing, 2011.
Suchet, John; *Mozart: The Man Revealed* (Mozart: Tüm Yönleriyle), Elliott & Thompson, 2016
Turnbull, Stephen; *Ninja: Unmasking the Myth*, (Ninja: Efsaneyi Aydınlatmak), Frontline Books, 2017.
Turnbull, Stephen; *Warriors of Medieval Japan*, (Orta Çağ Japon Savaşçıları), Osprey Publishing, 2005.
Wilson-Smith, Timothy; *Joan of Arc: Maid, Myth and History* (Jeanne d'Arc: Küçük Hanım Efsanesi ve Gerçekleri), The History Press, 2008.
Wood, Frances; *Did Marco Polo Go to China?*, (Marco Polo Çin'e Gitti mi?), Martin Secker & Warburg, 1996
Young, Rosalind; *Mutiny of the Bounty and Story of Pitcairn Island 1790–1894*, (Bounty İsyanı ve Pitcairn Adası'nın Hikâyesi 1790–1894), University Press of the Pacific, 2003 (ilk yayın tarihi 1894).

Tarihin Gizemi yüzyılları aşan süre boyunca geçmişimize dair hatalı noktaları ve temel yanlışlıkları gözler önüne seren sürükleyici bir kitap. Napolyon'un da dediği gibi: "Tarih insanların fikir birliğine vardığı geçmiş olaylardır." Tarihî belgelerle ortaya çıkmış sürekli tekrar eden bir şeyin gerçek olarak kabul edilmesi zor değildir. Fakat sorgulanması gereken bu hususları ilk başta kimlerin ortaya attığı ve bu yanlışların neden hızlı bir biçimde kabul gördüğüdür.

Bu kitap; acayip tarihî gerçeklerden hoşlananlar, farklı ve eğlenceli bir tarihî kaynak arayanlar için biçilmiş kaftan.

Tarihimizin belirsiz ve hiç de önemsiz olmayan dönem ve olaylarına ait bu temel yanlışlıklar ve katıksız yalanlar, bildiğimiz tanıdığımız ikonik karakterleri ve okulda öğrendiğimiz olayların asıl yüzlerini görmemizi engelliyor. Kleopatra, Marco Polo, Kaptan Cook, Jeanne d'Arc; çoğumuz bunlara dair bir iki şey söyleyebiliriz. Fakat bu aydınlatıcı kitapta da deneyimleyeceğiniz üzere, sosyal ve siyasi tarihimize atacağımız yakından bakışla kazın ayağının hiç de öyle olmadığını, bu olayları kaydedenlerin niyetlerinin birçok şeyi gizlemek ve olmayan şeyler ortaya çıkarmak olduğunu göreceksiniz.

Orenda

Tarihin Gizemi
Graeme Donald

orendakitap.com

@orendakitap

ISBN 978-625-94234-7-0